Walter Cooke. die [illegible]

MARGARITA

THEOLOGICA,

CONTINENS PRAECIPUOS locos doctrinæ Christianæ per quæstiones breuiter & ordine explicatos. Omnibus Pastoribus, Verbi præconibus, & Ecclesiæ ministris necessaria.

AVTORE IOAN. SPANgenbergio, *Herdeßiano, apud Northusanos Verbi ministro.*

LONDINI
Apud Gerardum Dewes, super Cœmiterium D. Pauli.
1566.

UNIV. LIB. CAMB.

C.14.14

AD DOMINICI GREGIS PASTORES,

Ioannes Spangenbergius

ἐξάστιχον.

Quisquis es ad Christi sanctum delectus ouile,
Pastorisq; boni nobile nomen habes,
Huc ades, hîc veram pascendi tradimus artẽ,
Et quæ Christigenis pascua danda viris.
Quisquis es & Christi pastoris de grege, non est
Quòd metuas rabidi dogmata falsa lupi.
Non hîc offendes lolium, nec pabula Circes,
Non hîc humani spurca venena luti,
Sed verum Christi Verbum, sacrataq; Patrum,
Et quæ sunt sacris eruta scripta libris.
Hæc dedit egregius syncero corde Melanthõ,
Consule communes, Pastor amice, Locos.

1503

ILLVSTRISS. PRINCIPI ET DOMINO, D. PHILIPPO, Duci Brunſuicenſi. &c. Domino ſuo clementiſſimo, Salutem.

UNIV. LIB. CAMB.

Flagitarunt iamdudum (Clariſſime Princeps) quidam ex tuæ celſitudinis ditione Verbi diuini præcones, vt ad ſubſcriptas quæſtiones, præcipua theologicæ diſciplinæ capita continentes, breuiſſimè, idque ex ſolidis ſcripturis reſponderem, quò ſacrarum literarum cultores, nunc primùm ſacris initiati, & in paſtorum gregem adſcripti, haberent breuem quandam ſui officij formulam, quomodo ſcilicet pabulo ſalubriori commiſſum ſibi gregem Dominicum paſcere & curare poſſent. Quæ res, tametſi difficilis fuerit & laborioſa, præſertim homini alioquī occupatiſſimo, nolui tamen me ab humanitate tam alienum præſtare, vt tot & tantis amicis rogantibus, pigeret vel vnius anni, ne dicam menſis, ſubire laborem,

præsertim cùm possem hoc quantulocunque labore iuuare studia, promouere pietatem, & patriæ quoque ingens ornamentum adferre. Si enim munus honestũ est & pium, bonis literis Iuuentutem instituere, quis dubitat multò honestius & fœlicius esse pastoris officium, in quo nedum pueri, sed & omnium ætatum homines ad Christi gloriam perducuntur? Vbi autem diu mecum disputassem, cuius iudicium & eruditionem in hoc negotio potissimùm amplecterer, succurrebat vnicum huius nostri sæculi decus, D. Philippus Melanthon, qui in hanc rem Locos communes tanto spiritu congessit, vt proculdubiò omnes, qui in concionatorum numerum sunt vocati, deinceps præter negotium rectiùs & maiori fruge sint declamaturi. Huius igitur verba, vtpote ex omni parte absolutissima, ne post Homerum Iliada canere videar, lubens adscripsi: Si quid ea in re peccatum est, spero mihi ab autore veniam dari, quando id nõ iniquo animo, sed iuuandæ pietatis studio sit factum. Vtinam omnes qui nunc ab alto pulpito declamãt, mordicus eius autoris verba & sententias teneant, fortassis

in

in maiori tranquillitate fuerint res Ecclesiæ. Videmus enim passim in Academiis, Collegiis, & Monasteriis multos esse, qui hoc veræ pietatis studium damnant, huic sancto religionis negotio obstrepunt, quos oportuit, vtpote qui se capita & columnas Ecclesiæ gloriantur, in prima acie stetisse: hi nullum non mouent lapidem, vt pietatem passim reflorescentem opprimant, & eos qui hanc in vulgus spargunt, penitus è medio tollant. Contrà videmus pietati & rectis studiis nusquã plus honoris, plus præmij, plus dignitatis esse, q̃ apud Principes. Sic enim sunt (laus Deo) aulæ quorundam Principum, vt præ his, ipsæ etiam scholæ & Episcoporum curiæ frigeant. Quando igitur tua Celsitudo, Princeps clarissime, non tantùm Principum, sed Regum quoque sanguine orta, inclytos à Domino Deo accepit Regulos, optimi patris optimos filios, pietatis & veræ sapientiæ studiosos, dignum iudicaui, tuæ Celsitudini hãc lucubratiunculam, qualis qualis est, dedicare, vt tuæ Celsitudinis pastores, à quibus in hanc palæstram prouocatus sum, per tuam Celsitudinẽ habeant, quo se oblectent &

exerceant. Delectentur alij ſpinoſis & ſophiſticis argutiis, tuæ celſitudinis Paſtores antiquam illam, genuinam, atque veram theologiam apprehendant. Tum fiet, vt omnigenam Chriſtianæ pietatis doctrinam planè aſſequamur. Sinant alios interim aucupari ſacerdotia, præbendulas, & vt vocant, beneficia, impietatis irritamẽta: ſinant alios ambire opes, voluptates, & noctes dieſq; agere in culcitris: tuæ celſitudinis paſtores dent operam, vt plantent, vt irrigent, vt ædificent Eccleſiam Dei: tum ſperamus fore, vt tandem emicet, ac vincat veritas. Hi verò, qui nunc ſuis ſycophantiis pietatis doctrinam inficiunt, & pſeudodoctrinis conſcientias illaqueant, dabunt certò pœnas. Nos interim precemur illis mentem meliorem dari, ne ſemper, quod hactenus faciunt, viuant ἄθεοι. Tua Celſitudo, hoc quicquid eſt laboris, boni conſulat. Quam Deus optimus maximus nobis diu ſeruet incolumẽ. Datũ Northuſiæ, in Feriis natalitiis Chriſti. Anno M. D. XL.

Tuæ C. deditiſſimus
Ioan. Spangenberg.

QVID EST PASTOR ECCLESIÆ?

EST persona legitimè vocata, autoritate & mandato diuino, ad curam animarum sibi commissi gregis: vt tradat doctrinam Euangelij, & administret Sacramenta.

Quod est officium Pastoris?

Est fideliter gubernare sibi commissam Ecclesiam ministerio Verbi & Sacramentorum, & arcere falsam doctrinam, & scandala.

De hoc officio præcipit Paulus Act. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus, vt pascatis ecclesiam Dei, &c.

Quid requiritur in Pastore, vt sit idoneus?

Primò, *vt habeat vocationem & mandatum.*

Secundò, *vt sit rectè institutus in doctrina Euangelij, & teneat certam formam Christianæ doctrinæ ex scriptura sacra, vt eam purè, propriè & perspicuè tradere possit. Sic vt Paulus præcipit, Episcopum debere esse didacticum, id est, idoneum ad docendum. & Timotheum iubet tenere ὑποτύπωσιν, seu formam sanæ doctrinæ.*

Tertiò, *vt in docendo adhibeat fidem, & prudentiam, ac norit, iuxta præceptum Pauli, rectè secare doctrinam pietatis, & vt in tradenda doctrina prudenter ostendat discrimina & fines inter Euange-*

lium & alias doctrinas, & eruditè sciat confirmare articulos & capita doctrinæ, & refellere falsas opiniones & dogmata, quæ habent aliquid impuri, collata ad verbum Dei. Item, vt in gubernando & regendis conscientiis, adhibeat prudentiam & curam, vt rudes instituantur, vt doceat, & euoluat ex erroribus ambigentes & perplexos, confirmet imbecilliores, vt corrigat & reuocet errantes, vt peccantes arguat & castiget, vt perterrefactos & afflictos consoletur, &c.

Quartò, *vt vita & exemplo fidei ac bonorum operum præeat populo, Sic vt Paulus præcipit Timotheo: Esto typus fidelium, &c. Et Petrus: Fiatis typi seu forma gregi.*

Quæ est legitima vocatio?

Est autoritate & mandato Dei aliquem adhiberi ad ministerium.

Quomodo fit vocatio?

Duplex est modus vocationis.

Quædam fit immediatè à Deo. Hæc est propriè Prophetica & Apostolica. De qua ait Paulus, se nec ab hominib., neq; per homines vocatum esse.

Alia fit à Deo, seu mandato diuino, sed per homines, sicut erant quos scriptura vocat filios Prophetarum, hoc est, discipulos, qui à Prophetis instituebantur, vt & ipsi idonei essent ad docendum. Ita ab Apostolis constituti sunt Episcopi & Pastores Ecclesiarum, & postea ab Ecclesia eliguntur & ordinantur ministri. Est ergo & hæc legitima vo-

vocatio & verè diuina, cùm de autoritate Ecclesiæ, aut eorum quibus Ecclesia cõmittit iudicium, commendatur alicui ministerium.

Est ne licitum petere ministerium?

Respondeo, interest inter petitionem & ambitionem. Nam ambitio simpliciter prohibita est.

Quid est petitio?

Est deferre suam operam Ecclesiæ, sic tamen vt relinquas liberum iudicium, an sis idoneus, iis, ad quos pertinet cognitio. Ergo qui sic petit, non ambit, sed tantùm significat suam voluntatem: quòd si ab ecclesia vocetur & iudicetur idoneus, non recuset suscipere labores & pericula, quæ sunt in ministerio. Econtrà, ambitio est, cùm aut per arrogantiam, aut alia cupiditate, aut propter ventrem tantùm, sese aliquis ingerit, non expectans iudicium, nec volens periclitari. Sed pugnat pecunia & aliis artibus. Sed vera petitio, quæ fit sine ambitione, laudanda est, & ad eam inuitandi sunt pij. Multum enim habet boni. Primùm quòd expedit multos esse qui instituantur ad ministerium, vt eorum possit esse vsus in Ecclesia. Deinde expedit multos esse qui petant, vt ecclesia norit voluntatem eligendorum, & possit habere delectum.

Tertiò, in hoc ipso virtus est modestiæ, quòd qui petunt, submittunt sese iudicio ecclesiæ, & periclitantur de sua existimatione. Postremò, hoc ipsum acuit diligentiam & studium in petituris, vt maiore cura præparent se ad ministerium.

Quo testimonio probas, quòd sit licitum sic petere ministerium?

Paulus. 1. Timoth. 3. inquit: Si quis Episcopatum expetit, bonum opus desiderat. Item 1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem vt prophetetis.

Quid debet propositum esse suscepturo ministerium?

Primùm, *Dignitas & amplitudo ministerij: est enim summa functio, & summũ ministerium, quo nullum maius excogitari potest, adeoq; propriè diuinum. Ideo Paulus id ornat summis præconiis: vocat eos qui docent Euangelium, Dei ministros, item Dei cooperarios, & adiutores, &c. Debetur ergo huic ministerio summa reuerentia, & maxima religione ac studio decet ad id accedere.*

Secundò, *considerari debet voluntas & mandatum Dei, quia Deus reposcet rationem pro animabus: & horribiles pœnas minatur iis, qui non fideliter faciunt suum officiũ. sic vt sæpe docet scriptura, Ezech. 33. Et Christus in parabolis, de seruo nequam. &c.*

Tertiò, *promissiones præmiorum, quia Deus pollicetur ingentia præmia iis, qui fideliter præsunt ministerio, sustinent labores, odia & pericula, propter ministerium, sicut inquit Christus: Beatus est seruus ille, quoniam super omnia constituet eum Dominus suus. Et Petrus: Recipietis coronam gloriæ immarcescibilem.*

Quæ

Quæ est summa doctrinæ Christianæ, tradendæ in Ecclesia?

Hanc aptissimè complexus est Christus, Lucæ vltimo, cùm inquit: Ite prædicantes in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Est ergo summa ministerij Ecclesiæ in hoc, vt doceatur pœnitentia & remissio peccatorum.

Quæ est partitio summaria totius scripturæ?

Eædem duæ sunt partes. Est enim aut doctrina præcipiens quid sit faciendum, & arguens peccata. Aut est doctrina de remissione peccatorum. Hæ duæ partes vocantur Lex & Euangelium.

DE LEGE.

Quid est Lex?

EST doctrina præcipiens, quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat.

Quotuplex est Lex? (næ.

Prima diuisio, Leges aliæ sunt diuinæ, aliæ humanæ.

Quid est lex diuina?

Quæ instituta est à Deo, & præcipit non tantùm de externis actionibus, sed requirit etiam interiores motus cordis, adeoq; perfectam obedientiam erga Deum, & damnat eos, qui illam non præstant.

Quid est lex humana?

Quæ instituitur humano arbitrio, & præcipit de externis actionibus & officiis.

Alia

Alia diuiſio.

Legum aliæ ſunt naturales, aliæ poſitiuæ.

Hmc vulgò recenſentur tres ſpecies:
Lex naturæ, Lex diuina Moſi, Lex humana.

Quid eſt lex naturæ?

Eſt notitia legis diuinæ, naturæ hominis à Deo impreſſa, qua intelligit eſſe Deum, eſſe conditorem & gubernatorem, bonum & iuſtum eſſe, benefacere iuſtis & punire iniuſtos, & ei deberi obedientiam. Item, colendam eſſe ſocietatem humanam, parentibus eſſe obediendum, homines diligendos, iuuandos, neminem lædendum. Iuxta illud: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

Quæ eſt lex diuina?

Hanc vocamus legem traditam per Moſen.

Quotuplices ſunt leges Moſaicæ?

Triplices: Morales, Iudiciales, Ceremoniales.

Quid eſt lex moralis?

Eſt doctrina præcipiens de perfecta obedientia erga Deum, ſeu de vita & bonis operibus erga Deum, & omnes homines.

Vbi traditur lex moralis?

Breuis & perfecta deſcriptio continetur in Decem præceptis, propoſitis populo Iſraëlitico per Moſen, quæ vocamus Decalogum.

Quid intereſt inter legem naturæ, & legem moralem, ſeu decalogum?

Leges naturæ verè ſunt leges diuinæ, & planè ea-

eadem, quæ in Decalogo, hoc est, in scripta Lege morali continentur.

Quare igitur tradita est Lex Mosi, cùm antea esset Lex naturæ?

Etsi illud lumen, & illæ notitiæ inditæ menti hominis ante lapsum, in natura nondum corrupta, erant certæ & integræ, & habebant firmum assensum, tamen postea valde obscuratæ sunt vitio prigimis; & est infirmus assensus, sæpe etiam excutiuntur dubitatione, & propemodum obliterantur. Ideo Deus addidit legem scriptam, vt lex naturæ voce diuina renouata, clarior & illustrior redderetur. Simul etiam vt extaret testimonium Verbi Dei, quòd hæc notitia naturalis sit lex Dei.

Quomodo possunt distribui leges naturæ?

Decalogus est aptissima methodus omniũ legum naturalium, adeoq; ipsa distributio & explicatio legum naturæ. Non igitur potest inueniri aptior distributio, q̃ explicatis ordine præceptis Decalogi.

Obligat ne Decalogus omnes homines?

Etsi lex Mosi est abrogata, nec obligat gentes, tamen quia Decalogus nihil aliud est, quàm reuolutio & explicatio legis naturæ, ideo manet Decalogus, & obligat omnes homines. Non quia à Mose traditus est, sed quia est interpres illius æternæ voluntatis Dei, quæ est ipsa lex naturæ.

Quæ

Quæ eſt partitio Decalogi?

Duæ ſunt tabulæ. Prior continet præcepta de vita ſpirituali, quales eſſe debeamus erga Deum, ſeu de iis operibus, quibus propriè agimus cum Deo, & deſcribunt verum ac proprium cultum Dei.

Secunda, continet præcepta de vita politica inter homines, quales debeamus eſſe erga proximum.

RECITA DECALOGVM.

I. Non habebis Deos alienos coram me.

II. Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum.

III. Memẽto vt diem Sabbati ſanctifices.

IIII. Honora patrem tuũ, & matrem tuã, vt ſis longæuus ſuper terram.

V. Non occides.

VI. Non mœchaberis.

VII. Non furtum facies.

VIII. Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.

IX. Non cõcupiſces domũ proximi tui.

X. Non deſiderabis vxorem eius, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt.

Quæ præcipiunt hæc mandata Decalogi?

Primum *præcipit cultum Dei internum, scilicet verum & perfectum timorem, veram & perfectam fiduciam, perfectam dilectionem Dei.*

Secundum *præcipit cultum exteriorem, vsum nominis Dei, Nempe inuocationem, gratiarum actionem, prædicationem verbi Dei, & confessionem. Hæc sunt sacrificia laudis.*

Tertium *præcipit ministeriũ verbi sanctè colendum, & ceremonias diuinitùs datas, propter ministeriũ conseruãdas esse, vt aliqua tempora audiendo verbo, & per ceremonias exercendo tribuamus.*

Quartum *præcipit obedientiam erga parentes & magistratus, & complectitur hoc præceptum summas virtutes, scilicet diligentiam in parendo, seruire vocationi, modestiam, pietatem erga parentes, erga Rempublicam, & similes virtutes.*

Quintum *præcipit neminem lædere, prohibet vindictæ cupiditatem, odia, inuidentiam, & similes affectus, & complectitur multas virtutes, videlicet, lustitiam, mansuetudinem, constantiam, patientiam, clementiam.*

Sextum *approbat coniugiũ, & prohibet abstinere ab aliena. Complectitur virtutes, castitatem temperantiam, continentiam. sobrietatem, & similes.*

Septimum *munit rerum proprietates, iubetq; abstinere à rebus alienis. Complectitur parsimoniam, liberalitatem, sedulitatem & diligentiam.*

Octa-

Octauum *munit Iudicia, requirit veritatem pactorum & testimoniorum.*

Nonum & Decimum, *addit declarationem reliquis præceptis, quòd non solùm externa facta, sed etiam mali affectus prohibeantur, & quòd accusetur concupiscentia.*

Quæ sunt leges Mosaicæ iudiciales siue forenses?

Quæ præcipiũt de ritibus Coniugiorũ, de successionibus, de pœnis delictorũ, & similib. rebus forensibus. Hæc ad Christianos non pertinẽt, nisi si quæ in illis sunt naturales, vt cùm prohibentur cognatorũ & certorũ affinium connubia: reuerentia enim sanguinis debet obseruari ab omnibus gentib. & omnibus seculis. Nam & Chananæi deleti sunt propter incestas libidines, quòd duxissent cognatas.

Quæ sunt leges Ceremoniales?

Quæ præcipiunt de templo & ritibus sacrorũ, quibus ritus Iudæos separant à Gentibus. Ab his legibus Christiani sunt liberi. Hoc tamen vult Deus, vt aliquo tempore Ceremonias diuinitùs traditas vsurpemus, & ad ministerium verbi conueniamus, nulla enim res magis necessaria est, quàm ministerium Verbi Dei.

Quis est effectus legis diuinæ, & quot sunt eius officia?

Tria. Primũ, *Lex coërcet omnes homines disciplina quadam. Hinc Paulus ait: Lex est iniusti*

posi-

posita. Et rursus: Lex est Pædagogus in Christum. Ad hanc disciplinam ordinauit Deus Magistratũ, legis doctrinam, pœnas, calamitates humanas, &c.

Secundum, *ostendit peccata, accusat, perterrefacit, & damnat conscientias. Hinc Paulus ait: Per Legẽ agnitio peccati. Item: Lex iram operatur. Itẽ: Per Legem peccatũ fit excellenter reum. Item: Aculeus mortis, peccatum: virtus autem peccati, Lex.*

Tertium, *docet quænam opera placeant Deo, & præcipit certa opera, in quibus obedientiã erga Deũ exerceamus. Nam etsi liberi sumus à lege quod ad iustificationem attinet, tamen quod ad obedientiã manet lex: nam iustificatos necesse est obedire Deo.*

Potest ne homo suis viribus legem Dei præstare?

Nihil minus. Non satis fit legi diuinæ per opera nostra exteriora, vt Scholastici docent, nec etiam per conatum interiorem voluntatis, sine fide & Spiritu sancto. Sed Christus est consummatio Legis, hoc est, sine Christo nihil potest.

Potest ne homo iustificari per Legem?

Minimè, Paulus enim detrahit Legi iustificationem in hac corrupta natura, quia nemo naturæ viribus legi satisfacit. Qui ergo non sunt reconciliati fide, etiamsi aliqua legis opera faciunt, tamen non possunt Deo placere, semper enim accusantur à Lege, & manent in dubitatione & desperatione.

Cur ergo traditæ sunt Leges Mosaicæ, si non iustificant?

Ideò traditæ sunt, vt discernerent Israëlitas à reliquis gentibus, vsq; ad prædicationem Christi. Voluit enim Deus segregare hunc populum à cæteris gentibus, vt certus aliquis populus esset, in quo nasceretur Christus, & in quo conseruarẽtur promissiones, & extarẽt certa testimonia de verbo Dei, ideo etiam tantis miraculis populus iste eductus est ex Ægypto. Quanquam igitur Israëlitæ non merebantur remissionẽ peccatorũ coram Deo, propter has leges, tamen Deus subiecit eos istis legibus, tanquam Pædagogo, vt Paulus ait. Consequebantur autem remissionem peccatorum, fiducia misericordiæ Dei promissæ, propter venturũ Christum, quem Euangelium nunc venisse prædicat.

DE EVANGELIO.

Quid est Euangelium?

EST prædicatio pœnitentiæ, & promissio remissionis peccatorũ & iustificationis, quam ratio non tenet naturaliter, sed reuelata diuinitùs, in qua Deus pollicetur se propter Christũ filium suum remittere peccata, & nos pronunciat iustos, id est, acceptos, & donat spiritum sanctum & vitam æternam, modò vt credamus hæc nobis propter Christum certò contingere.

Quod est discrimen inter Legem & Euangelium?

Lex requirit perfectam obedientiam, verum Dei timorem, fiduciam veram, terret corda & conscientias, non remittit gratis peccata, non pronuncia-

eiat iustos, hoc est, Deo acceptos, nisi Legi satisfactum sit. Et quanquam habet promissiones, tamen hæc requirunt conditionem impletæ Legis, videlicet: Qui fecerit hæc, viuet in eis. Item: Hoc fac, & vives. Euangeliū verò est concio de pœnitentia, continens promissiones beneficij Christi. Consolatur corda perterrita, remittit gratis peccata, & pronunciat nos iustos, etiāsi Legi nō satisfacimus.

DE PROMISSIONIBVS.

Quotuplices sunt promissiones Scripturæ sanctæ?

DVplices. Quædam sunt additæ Legi, & habent conditionem Legis, hoc est, exhibentur propter impletionem Legis. Quædam non habent conditionem Legis, tanquam causam, hoc est, non promittunt remissionem peccatorum, propter impletam Legem, sed gratis propter Christum, vt sunt promissiones Euangelij.

Quæ fuit prima promissio Euangelij?

Cùm post lapsum Adæ Deus dixit ad serpentem: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Hac promissione & consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere Deum propitium, licet videat se indignum & immundum. Hæc promissio postea renouabatur Abrahæ, deinde & Isaac, & Iacob. Huic promissioni crediderunt, & licet se indignos agnouerūt, tamen statuerunt se habere Deum placatum propter

ipsius misericordiam, & promissum semen. Sunt præterea in Psalmis & Prophetis multæ conciones de Christo, de remissione peccatorum, de vita æterna, quæ omnes huc tendunt, vt erigant & consolentur nos in nostra lucta & dubitatione, & doceant nos confidere, eum vere inuocare & colere.

Est'ne promissio Euangelij vniuersalis?

Imò, sicut promissio Euangelij est gratuita, sic etiam est vniuersalis, hoc est, offert & promittit omnibus hominibus reconciliationem. Sicut enim prædicatio pœnitentiæ vniuersalis est, ita & prædicatio remissionis peccatorũ vniuersalis est. Hinc Christus ait Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitũ daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat. Sic Paulus Rom. 11. Conclusit Deus omnes sub peccatũ, vt omnibus misereatur. Quòd autem non omnes consequantur Euangelij promissa, eò fit, quia non omnes credunt. Euangelium enim etsi gratis promittit, tamẽ fidem requirit, oportet enim fide promissionẽ accipi. Particula autem gratis, non excludit fidem, sed conditionem nostræ dignitatis, & postulat vt promissionem accipiamus, id aliter fieri non potest, nisi fide.

Quod est opus Euangelij?

Consolari anxias conscientias, & promittere credentibus remissionẽ peccatorũ, et vitam æternam.

Quæ est summa Euangelij?

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, Marci. 16. Item, credere Iesum Christum esse agnũ Dei, tollentem peccata mundi. Ioan. 1.

DE

DE PECCATO.

Quid est peccatum?

EST non tantùm aliquod factum, sed etiam perpetuum vitium, id est, corruptio naturæ, pugnans contra legem Dei.

Quæ sunt causæ peccati?

Voluntas diaboli & voluntas hominis, nõ Deus. Genesis 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. Et Psal. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es. Christus vocat diabolum, patrem mendacij. Et Rom. 5. Per hominem intrauit peccatum in mundum Et. 1. Ioan. 2. Concupiscentia carnis nõ est ex patre, sed ex mundo.

Si Deus non est causa peccati, concedendá ne est Contingentia?

Imò, peccatum non est necessariò factum necessitate absoluta, nam voluntas nostra ante peccatum verè libera fuit. Est autẽ libertas voluntatis causa contingentiæ nostrarũ actionum. Deus enim præuidet & determinat contingentia, ita tamen, vt non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicuti fiunt. Permittit Deus vt voluntas Saulis sic agat, & non impellit vt secus agat, & decernit vbi Saulem repressurus sit.

Quid est Contingentia?

Est qua res creatæ in actionib. rationi subiectis nunc mutantur, alterantur, & incidunt in has atq; illas actiones & casus, ex concesso diuinitùs delectu & libertate creationis.

Quotuplex est necessitas?

Duplex. Vna est absoluta, vel consequentis, vt, necesse est Deum esse, necesse est Deum esse bonum, iustum, veracem, sapientem. Potest & hæc necessitas dici immutabilis. Altera est necessitas consequentiæ, vt, Oportet euerti Hierosolymam. Oportet regnum Israël perire. Hæc nō sunt natura sua necessaria, sed fiunt immutabilia postquam decreta sunt, vt, mortui reuiuiscent: vel quia sequuntur præcedentes causas, vt, Oportet esse hæreses. Diabolus enim odit Deum, & incitat impios contra Euangelium, qui obsequuntur, ideo oportet esse hæreses. Hæc sunt natura contingentia, neq; enim hæc consequentia libertatem voluntatis tollit.

Quid verò de Fato sentiendum?

Deliramenta de Stoico Fato non sunt in Ecclesiam Dei inuehenda, nihil enim habent veri aut firmi, sed sunt meræ præstigiæ ac sophisticæ coacerua-tiones, multumq; nocent pietati & bonis moribus, si sic sentiant homines, vt Zenonis seruulus, qui dicebat: Non debere se plecti, quòd Stoico fato coactus esset peccare.

Quotuplex est peccatum?

Duplex: Originis, & Actuale.

Quid est peccatum originis?

Est nō tantùm reatus seu imputatio (ficut scholastici docuerunt) qua propter lapsum Adæ, omnes homines secundum naturā propagati, rei sunt, sed est etiam corruptio naturæ humanæ, secuta lapsum Adæ, qua fit, vt nō possit præstare veram obedien-

tiam

tiam Legi Dei, ſed habeat defectus & cõcupiſcen tiam contra Legem Dei. Eadem eſt ſententia definitionis Anſhelmi: Peccatum originis eſt carentia iuſtitiæ originalis debitæ ineſſe. quia iuſtitiam originalem vocat, nõ tantùm imputationem ſeu approbationem diuinam, ſed ipſam integritatem naturæ, ſeu omnium virium hominis, intellectus & voluntatis, qua homo poterat præſtare integram obedientiam erga Deum.

Quæ eſt cauſa peccati originis?

Cauſa eſt inobedientia, ſeu lapſus primorum parentum. Nam poſt lapſum amiſit vterq; Adam & Eua, integritatem naturæ, & ſecuta eſt corruptio. Deinde ex ipſis nati ſunt tales, qualis erat natura ſic corrupta. Ita poſteritas eſt rea, & propter lapſum Adæ, & propter propriam corruptionem.

Quod eſt materiale peccati originis?

Materiale ſeu fundamentum peccati originis eſt, corruptio naturæ hominis. Significat aũt corruptio vtrunq;, & defectus ſeu expoliationẽ donorum, & concupiſcentiam. Hanc Scholaſtici tantùm fomitem vocârunt, cùm ſit reuera horribilis corruptio & peccatum, quod poſtea gignit vitioſos motus.

Quod eſt formale peccati originis?

Formale eſt ipſe reatus ſeu imputatio diuina.

Quid eſt concupiſcentia?

Eſt horribilis ἀταξία, ſeu inordinatus motus & impetus in omnib. viribus hominis cõtra legem Dei.

Qui ſunt effectus peccati?

Effectus ſunt pœnæ peccati. Sunt autem tres gra-

dus, prima pœna est illa ipsa corruptio naturæ, de qua dictum est, hoc est, concupiscentia, quæ postea gignit omnia actualia peccata, quare & ipsa sunt effectus corruptionis naturæ. Secunda pœna est mors, & omnes calamitates humani generis.

Tertia pœna est tyrannis diaboli, cui subiecta est natura humana, qui & corporalibus malis conatur perdere homines, & impellit ad peccata omnis generis, ad idololatriã, blasphemias, hæreses, iniustas cædes, nefarias libidines, & alia flagitia.

Manet ne peccatum originis in Sanctis? Aut quomodo remittitur peccatum originis in Baptismo?

Cùm dicitur peccatum originis in baptismo remitti, non est ita intelligendum, quasi post baptismum nulla res vitiosa aut digna damnatione remaneat, sed ita intelligendum est, quòd in baptismo remittitur reatus, id est, non imputatur peccatum, etiamsi adhuc hæret in natura corruptio seu concupiscentia, quæ etiam in Sanctis adultis manet, et sua natura verè est res digna damnatione, sed non imputatur propter Christum, cùm eum fide apprehendimus. Itaq; formale peccati, id est, reatus, seu imputatio, in baptismo et sanctificatis tollitur. Sed materiale, id est, ipse morbus & corruptio, adhuc manet in natura, & tamen cùm datur spiritus sanctus ijs qui habẽt fidem, hi cõcipiunt nouos & pios motus, quib⁹ incipit aliqua ex parte corrigi morb⁹.

Eodem modo docet Augustinus de remissione peccati originis in baptismo, cùm inquit: Peccatũ remittitur, non vt non sit, sed vt non imputetur.

Item,

Item, Peccatum transit reatu, sed manet actu.

Cur manent pœnæ, scilicet, mors corporalis, & cæteræ calamitates, cùm peccatum remittatur?

Quia peccatum vel corruptio manet in natura, ideo manet etiam mors, sicut dicitur ad Rom. 8. Corpus mortificatur propter peccatū, scilicet præsens & adhuc hærens in natura. Oportet enim prorsus aboleri hanc corruptionem, vt deinde noua & integra natura vestiamur. Non potest autem tolli corruptio huius naturæ, nisi morte.

Quid est peccatum actuale?

Est omnis adfectus, omnis cogitatus, omne dictum ac factum cōtra legem Dei, adeoq; quicquid sine fide fit. Vel breuius: Peccatū actuale est vitiosæ naturæ fructus, vt sunt adfectus, cogitata, dicta, facta contra legem Dei. Simul autem complecti debemus personam & opus, nam licet impij habeant honesta opera, tamen quia personæ sunt vitiosæ, opera non placent Deo.

Quid reddit personam vitiosam?

Incredulitas, dubitare de Deo, vacare timore ac fiducia Dei. Licet enim summi viri, Pomponius, Cicero. &c. habeant aliquam notitiam legis, quòd scilicet Deus sit bonus, iustus. &c. tamen non norunt Euangelium, quòd Deus gratis remittat peccata. Ideoque in magnis afflictionibus iudicant se reijci à Deo. Quare cùm habeant interiores morbos, etiam polluuntur externæ actiones, iuxta illud Pauli: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Roman. 14. Magnitudo animi quidem in Achille

egregia virtus est, & verè opus Dei, sed fit vitiosa per accidens, nempe per vitiosam personã, quæ dubitat, vtrum Deus respiciat homines. Item est sine timore & fiducia Dei.

Quid facit personam Deo acceptam?

Fides. nam si fides accesserit ad honestam vitæ disciplinã & ad honesta opera, tunc placebunt Deo.

Quotuplices sunt adfectus in natura hominis?

Duplices. Quidam simpliciter pugnant cum lege Dei, vt appetere res, aut coniugem alterius: inuidere aliis Dei beneficia, diffidere Deo, odisse Deũ, appetere gloriã indebitam, efferre sese supra alios, stomachari aduersus iudicium Dei. Hi adfectus sunt proprie fructus peccati originis. Suntq; simpliciter mali, vitiosi, & ex natura hominis ejciendi.

Alij sunt, qui nõ pugnant cũ lege Dei, vt amare coniugem, liberos, benemeritos. Item irasci vitiis. Hos adfectus tollere ex natura, est tollere motum & vitã. Et licet cõtamimẽtur quoq; vitio originis, tamen p sese nõ sunt mali & vitiosi, sed in natura sunt retinendi, & efficiendum, vt fiant puriores.

Quomodo agnoscuntur peccata?

Ex cõcione Legis. Rom. 7. Per legem agnitio peccati. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Quid verò sentis de peccato mortali & veniali?

Peccatum mortale, hoc est, dignum morte æterna, non tantùm est aliqua actio, sed morbus hærens in natura, qui vocatur peccatum originis. Hic motus dam-

damnat incredulos, & impios, iuxta illud Ioan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Sed his qui apprehendunt fide remissionem peccatorum, condonatur hic morbus, iuxta illud Rom. 8. Nihil nunc damnationis in his, qui sunt in Christo.

Vnde ergo peccata venialia?

Morbus ille originis non est ociosus, sed gignit cupiditates & affectus vitiosos, etiam in sanctis. Iuxta illud: Caro concupiscit aduersus spiritum. Sed quia huiusmodi adfectus condonantur sanctis, fiunt peccata venialia. Sancti enim non probant tales adfectus, sed repugnant eis. Quia ergò fides in talibus qui repugnant, existit, ideò interim pronunciantur iusti.

Quæ dicis peccata mortalia?

Est genus actionũ, quæ sunt eiusmodi, vt qui eas admittunt, excidant gratia Dei, desinant reputari iusti, & damnentur, nisi resipiscant. Hæ actiones vocantur peccata mortalia. Exempli gratia: probare aut facere aliquid contra conscientiã, hoc est, impiis opinionibus, incredulitati, vitiosis affectibus non repugnare: item externa flagitia commitere cõtra mandata Dei. De his loquitur Paulus 1. Cor. 6. Neque fornicatores, neq; idololatræ, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neq; fures, neq; defraudatores, neq; ebriosi, neq; conuitiatores, neq; raptores, regnũ Dei possidebunt. Sic Ephes. 5. & Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, immunditia, impudicitia, idololatria, veneficium, odia, rixæ, æmulationes, dissidia, sectæ, inuidentia, cædes, ebrietates, &

co-

comessationes, & similia, de quibus prædico vobis, quòd qui talia agunt, regnū Dei non possidebunt.

Quid verò sentis de Patrum diuisione peccatorum actualium interna & externa?

Hæc diuisio minus periculosa est, si dixeris, quædam peccata actualia esse interna, qualia sunt affectus & cogitatus, quæ venialia dici possunt, in illis qui resistunt fide, & ideo adhuc iusti reputantur. Quædam externa, vt dicta ac facta, in quæ qui prolabuntur, recidunt à gratia, nec amplius reputantur iusti. Scias tamen, tam interna, q̄ externa mortalia esse in ijs, qui non habent fidem, nec repugnant talibus motibus. Quia enim fide carent, non habent remissionem peccatorum. Igitur in talibus nulla esse possunt venialia peccata.

Quid ais de peccatis omissionis, & ignorantiæ affectatæ?

Sunt & ipsa quoque peccata mortalia. Nam hæc ipsa affectatio est contra conscientiam, vt si quis nolit cognoscere Euangelium, aut nolit intelligere officium suum, aut illud negligenter faciat. Talia nunc sunt multorum peccata, qui negligunt audire & cognoscere Euangelium, cùm tamē sciant mandatum esse Dei: Hunc audite. Talis erat & Iudæorum ignorantia, qui Christum persequebantur. Sic sunt idololatriæ gentium peccata mortalia.

Quid requiritur in conuersis?

Vt habeant gloriam bonæ conscientiæ, & agentes pœnitentiam, non perseuerent in his, quæ iudicant se fecisse contra voluntatem Dei. Quemadmodum scriptum est: Nolo mortem peccatoris, sed

ma-

nagis vt conuertatur. Et rursus: Si dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, fecerit q̃ iudicium & iustitiam, viuet. Et tamen interim sciant hanc ipsam obedientiam, quam præstant, non esse perfectam. Ideo q̃ in iudicio Dei nõ confidant dignitate operum, sed confidant personam acceptã esse propter Christum. Deinde sequent hoc quod Paulus inquit: Ne contristetis spiritum sanctum Dei, quo signati sumus, ad diem redemptionis, hoc est, ne beneficium Christi abijciamus & pereamus.

DE GRATIA.

Quid significat vocabulum Gratiæ?

VOcabulum gratiæ in scripturis, & præcipuè in Paulo, cùm disputat de iustificatione, significat non qualitatem seu habitum infusum in anima, sicut scholastici de gratia loquũtur, & hoc vocabulo abusi sunt pro charitate seu dilectione, quæ est in nobis; sed accipiendum est relatiuè, & significat gratuitam acceptionem, seu reconciliationem Dei erga nos.

Quid igitur est Gratia?

Gratia propriè est remissio peccatorum, & reconciliatio seu imputatio iustitiæ, seu acceptatio personæ, quæ fit per misericordiam propter Christũ gratis, cum qua acceptatione coniuncta est donatio spiritus sancti, quo corda in pœnitentia eriguntur fide, & capiunt consolationem, in qua cõsolatione efficiuntur noui motus consentientes Legi Dei.

Quo-

Quomodo intelligendum est, cùm dicitur, Gratia sumus iusti?

Non est intelligendum, sicut Scholastici imaginantur, quòd significet nos consequi remissionẽ peccatorum, aut iustos esse, propter habitum aut qualitatem, quæ est in nobis, scilicet propter nostram dilectionem, aut nouam obedientiam, hoc enim est obruere doctrinam de fide, & tollere Christum mediatorẽ. Sed ita intelligendum est, quòd consequamur remissionem peccatorũ, seu imputationem iustitiæ, Deo acceptãte nos gratis per misericordiam, propter aliud extra nos, scilicet propter Christum. Et tamen sciendum est, cum remissione peccatorũ coniunctam esse donationẽ spiritus sancti, cùm scilicet fide erigimur, qui efficit in nobis inchoatam obedientiam. Ergo in certamine conscientiæ, cùm quærit remissionem peccatorum, & disputat de voluntate Dei erga se, nõ debemus intueri in nostras qualitates, aut propriam dignitatem, sed intueri debemus in promissionem de Christo, & iuxta hanc statuemus de voluntate Dei erga nos, & fide apprehendemus ipsum mediatorem. Quod cùm fit, donatur spiritus sanctus, qui affert consolationem, & est efficax, vt existant noui motus.

Vtrunque igitur tenendum est, & quòd oporteat fieri in nobis nouos motus per spiritum sanctum, & quòd tamen conscientia debeat intueri extra nos in mediatorem Christũ, & statuere, quòd propter hunc simus iusti, id est, habentes remissionem peccatorum, & accepti ad vitam æternam.

Quæ sunt causæ Gratiæ?

Effi-

Efficiens causa est voluntas Dei, quæ Christum voluit pro nobis fieri victimam, & propter ipsum nobis misereri. Igitur tantùm Christi meritum, est causa propter quam datur gratia.

Quomodo contingit nobis gratia?

Instrumentalis causa est, ministerium Euangelij & Sacramentorum. Nam Deus per verbum vult esse efficax, modò vt id fide apprehendamus. Debet enim accedere nostra voluntas, quæ verbũ accipiat. Non enim est efficax in repugnãtibus, & in his, qui non consequuntur gratiam, audientes verbum, causa est ipsorũ voluntas, repugnans verbo.

Sic ergo consequimur gratiam, cùm ex verbo, seu promissione reuelata in Euangelio, corda concipiunt consolationem, & vincunt terrores, ac erigunt se fide, certò statuentes se accipere remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, iuxta promissionem, propter Christum.

Ideò ait Paulus Gal. 3. Vt promissionẽ spiritus accipiamus per fidem, hoc est, cùm perterrefacti erigimus nos fide, quæ nititur promissioni de Christo.

Hîc damnandi sunt Fanatici spiritus, vt Anabaptistæ & similes, qui quærunt illuminationes spiritus sancti extra verbum, & sine verbo. Item qui imaginantur spiritũ sanctum præcurrere Verbum, & fingunt se postea credituros esse, postquàm senserint se habere nouas illuminationes.

Sunt etiam hîc excludendæ disputationes de præstinatione. Debemus enim ordiri à verbo, quod est vniuersale. Nam sicut doctrina de pœnitentia, quæ arguit peccata, est vniuersalis: Ita etiam promissio

missio Euangelij est vniuersalis, & mandatũ vni uersale est de Christo, præcipiens, vt omnes cre damus in Christum, & statuamus hanc esse æter nam, & immutabilem voluntatem Dei, quòd pro pter Christum verè dentur nobis ea, quæ promit tit Euangelium.

Est ne aliquod meritum nostrum in reconciliatione?

Nullum est nostrum meritũ, propter quod contin git nobis gratia, hoc est, remissio peccatorum & im putatio iustitiæ: sed est gratuita donatio, sicut Pa lus inquit: Donum Dei est, non ex vobis, ne qui glorietur. Item, Rom. 6. Donum est vita æterna.

Tollitur ergo meritum in reconciliatione, non quia nos nihil agamus, sed quia promissio est do natio, vt sit certa, videlicet, non pendens ex con ditione nostræ dignitatis, & tamen interim no accipere, nõn reijcere promissionem debemus.

Qui sunt effectus Gratiæ?

Effectus sunt motus spiritus sancti, qui fiun cùm Euangelium apprehendimus. Ac primus & præcipuus effectus est Fides, qua nos erigimus a statuimus Deũ esse nobis propicium propter Chri stum. Hic motus dicitur viuificatio, quia hac fid vincuntur terrores peccati & mortis. Estq́, hæc fi ducia, liberatio à peccato & morte æterna, adeoq ipsa inchoatio vitæ æternæ. Deinde sequuntu alij motus, videlicet inchoata obedientia erga Deũ inuocatio, timor, dilectio, patientia, & aliæ virtutes

Sunt etiam effectus gratiæ, auxilium Dei con tra Diabolum & mortem, cõsolatio & auxilium

in truce & calamitatib. Item liberatio à Lege.

Vltimus effectus est, & qui sequitur causam finalem, Nouitas totius naturæ, & vita æterna.

Quomodo gratia liberat à peccato & morte, cùm tamen maneat adhuc & peccatum hærens in carne, & mors corporalis?

Respondeo: Etsi in hac vita manet adhuc caro vitiosa, tamen hæc præsens infirmitas non imputatur credentibus, etiamsi ille morbus sua natura est peccatum, seu res digna damnatione: præterea etiam noui motus & noua vita in nobis inchoantur, qui prorsus perficientur, cùm hæc caro extincta renouabitur. Itaq; gratia dupliciter liberat à peccatis. Est enim & remissio præteritorum peccatorum, & condonatio, seu non imputatio præsentis morbi, qui nobiscum natus est, & hæret in carne.

Secundò etiam liberamur à morte. Est enim iam sublata mors æterna credentibus. Deinde etiamsi manet mors corporalis, & cæteræ afflictiones in hac vita, tamẽ illa ipsa mors est sine aculeo, & manet tantùm corporalis mors, propter hoc ipsum, vt aboleatur hæc caro vitiosa. Postea etiam hæc ipsa mors corporalis abolebitur, & succedet noua & glorificata natura, in resuscitatione mortuorum.

Quare Paulus discernit gratiam & donum?

Gratiam *vocat Paulus ipsam remissionem peccatorum, seu reconciliationem & acceptionem gratuitam propter Christum.*

Donum *vocat, donationem Spiritus sancti, & vitæ æternæ. Significat igitur vocabulum Doni, ipsos effectus gratiæ, de quibus dixi.*

Etsi autem hæc duo coniuncta sunt, tamẽ Paulus eruditè & necessaria de causa discernit. Estq; hæc ratio discrimnis, vt suprà dictũ est. Quia etsi necesse est in nobis inchoari motus spirituales, tamen conscientia in certamine & coram iudicio Dei nõ debet intueri in suam nouitatẽ aut virtutes, quæ efficiũtur à Spiritu sancto: nec quærere, an habeat satis virtutũ, an satis credat aut diligat. Sic enim nunquã posset fieri certa de remissione peccatorũ, sed simpliciter debet intueri in promissionem Euangelij, & statuere quòd certò habeat remissionẽ peccatorum propter Christum, gratis, non propter propriam dignitatem, aut proprias virtutes.

Quid significat spiritus gratiæ & precum, apud Zachariam?

Zacharias cap. 12. suauissimè descripsit beneficia noui Testamenti, his verbis: Effundam super domum Dauid spiritũ gratiæ & precum. Spiritũ gratiæ vocat, quo agnoscimus Deũ nobis propitium esse, remittere peccata, &c. Spiritus precum cõprehendit omnẽ cultum interiorem, inuocationem, & omnia exercitia fidei, quæ efficit spiritus sanctus, postquã concepimus consolationẽ, & credimus nos habere remissionẽ peccatorum propter Christum.

DE IVSTIFICATIONE.

Quid significant vocabula, Iustificari, & Iustificatio.

Iust-

IVstificari propriè significat Hebraica phrasi, absolui à peccatis, & iustum, id est, acceptum pronunciari, vt si dicas: Dauid est iustificatus à peccato, id est, absolutus & recõciliatus, seu receptus in gratiam. Sic Paulus Rom. 4. inquit: Credenti in eum qui iustificat impium, id est, absoluit & acceptat. Ita iustificatio significat reconciliationem, seu acceptionem diuinam. Etsi enim necesse est, existere nouos motus in his qui reconciliantur, tamen iustificatio non debet intelligi in hac propositione: Fide iustificamur, de infusione qualitatum seu virtutum nouarum, sed intelligatur relatiuè, de voluntate Dei acceptante siue approbante nos, adeoq; de remissione peccatorum & pacificatione conscientiæ.

Sic etiam vocabulũ iustus relatiuè significat, non habentem nouas qualitates, sed reconciliatum siue acceptum, seu habentem remissionem peccatorum.

Quid complectitur iustificatio?

Tria membra complectitur, Remissionem peccatorũ, Acceptationem ad vitam æternã, & Donationem spiritus sancti. Etsi enim in remissione peccatorum reliqua insunt, tamen docendi causa vtile est hæc discerni, vt intelligatur, hæc omnia nobis contingere, non propter nostram dignitatem, sed tantùm per misericordiam propter Christum. Nec esse imaginãdum, quòd tametsi remissionẽ peccatorum consequimur per misericordiam, tamen postea nostris qualitatibus seu virtutibus iusti simus.

Quomodo fit iustificatio?

Suprà dictum est, in Euangelio doceri hæc duo, pœ

nitentiam & remissionem peccatorum, sicut Christus ipse inquit: Ite prædicantes pœnitentiam & remissionem peccatorum, in nomine meo. Ideo ordiendum est ab hac prædicatione, quæ & arguit peccata, & ostendit beneficia Christi. Hic igitur est modus iustificationis. Necesse est existere contritionem quæ statuat Deum irasci peccato, & serio doleat de peccatis. In his terrorib. erigenda est cõscientia fide, quæ apprehendit promissionẽ Euangelij de Christo, & iuxta illam statuit nobis remitti peccata, & nos reputari iustos, ac hæredes esse vitæ æternæ propter Christum, per misericordiam gratuitam. Cùm hoc modo in pœnitentia seu cõtritione nos consolamur, sumus iusti seu accepti Deo, id est, habemus remissionem peccatorum, & acceptionem ad vitam æternam, non propter nostram dignitatẽ, sed propter Christum: quem tamen fide apprehendi oportet. Et cùm hoc modo consolationẽ capimus, simul etiam verè concipimus Spiritum sanctum, qui excusitat corda, vt incipiant habere nouos motus, vt timorem, fidem, dilectionem. &c.

Quæ sunt causæ Iustificationis?

Prima & principalis est ipse Spiritus sanctus. Huic coniungenda est altera, scilicet Verbum, per quod mouet & efficax est Spiritus sanctus. Tertiò, nostra voluntas, cùm mouetur à Spiritu sancto per Verbum, non debet repugnare, sed assentiri & accipere Verbum. Iuxta illud: Cùm vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Agit ne aliquid nostra voluntas?

Cùm dicimus, homines gratis iustificari, & meritum

ritum detrahitur operibus, id non ita intelligẽdum est, quasi voluntas nostra prorsus nihil agat, sed sit tanquam saxum aut statua. Imò cùm sit ordiendum à Verbo, sicut dictum est, certè agit aliquid humana voluntas, mota à spiritu sancto assentitur, & accipit verbum, ac eo sustentat se, nec debet abijcere aut repugnare verbo. Item debet statuere, quòd Christus verè præstet promissa, videlicet quòd velit credentibus impertiri spiritum sanctũ, quòd velit esse efficax per verbum.

Quæ est sententia huius dicti:

Fide iustificamur?

Variè deprauatur hæc sententia. Aliqui exponunt Fide, id est, tota doctrina religionis seu obseruatione professionis Christianæ, seu obedientia omnium virtutum. Hi planè deprauant vocabulum fidei, & fidem vocant notitiam seu professionem doctrinæ, & nihil dicunt de Christo, nihil de fiducia, quæ erigit & consolatur conscientias. Et tantùm hærent in doctrina Legis.

Alij etsi sunt paulò saniores, & concedunt vocabulo fidei non tantùm significari notitiam historiæ, sed etiam fiduciam, tamen imaginantur in hoc dicto esse Synecdochen. Fide iustificamur, id est, quia Fides est præcipua virtus, & orditur pietatẽ, ideò tribuatur ei iustificatio, non tamẽ ita, vt excludantur à iustificatione aliæ virtutes, scilicet, dilectio, &c. Sed hi quoq; deerrant à sententia Pauli, ac etiam intuentur in nostras qualitates, cogitant nos iustos esse propter dignitatem illius virtutis & aliarum, quæ debent esse in Sanctis.

Sed vera interpretatio est, Fide sumus iusti, id est, fiducia misericordiæ propter Christum sumus iusti, seu accepti Deo. Debet ergo intelligi hoc dictum correlatiuè: Fide iustificamur, hoc est, gratis per misericordiam reputamur iusti, sed hæc misericordia fide apprehendenda est.

Est ergo sententia Pauli: Fide sumus iusti, id est, non propter dignitatem qualitatum seu virtutum nostrarum, aut propter aliquid in nobis, sed propter aliud extra nos, videlicet, propter Christum reputamur iusti.

Quid excludit particula Gratis?

Non excludit pœnitentiam seu contritionem & bona opera, sed excludit conditionem dignitatis nostræ, & transfert causam beneficij (scilicet remissionis peccatorum, & donationis vitæ æternæ) in solam misericordiam.

Quare necesse est tenere hanc exclusiuam?

Hæc doctrina tota referenda est ad ipsum agonem conscientiæ coram iudicio Dei, nec potest intelligi, nisi traducatur animus ad illud ipsum certamen. Nam in veris terroribus conscientia experitur nos non posse exponere iudicio & iræ Dei nostras virtutes & merita nostra: nec potest acquiescere, aut vincere dubitationem, quandiu quærit suas virtutes, aut bona opera. Dauid etsi habet multas excellentes virtutes & merita, tamen non potest statuere sibi propter illa certò contingere remissionem peccatorum, sed omnes illæ virtutes obruuntur & demerguntur vno peccato. Ergo, vt habeat pacatam conscientiam, & vincat terrores & dubi-

dubitationem, cogitur quærere misericordiam gratuitam, nec acquiescit, priusquam fide apprehendat hanc Euangelij vocem, quòd gratis ei remittatur peccatum. Ideò igitur tenenda est hæc sententia, quòd gratis iustificemur per misericordiam, propter Christum, vt beneficium sit certum, & conscientiæ habeant firmam consolationem, & vt dubitatio fide vinci possit.

Et hæc ipsa particula gratis, propriè facit discrimen Legis ac Euangelij. Nam Lex etiam habet promissiones, sed non pollicetur gratis remissionem peccatorum, sed requirit conditionem nostræ impletionis seu obedientiæ.

Hæc igitur est prima causa, cur hanc exclusiuam defendi necesse sit, videlicet, vt promissio sit certa.

Secunda causa est, vt debitus honor tribuatur Christo, videlicet, vt statuamus nobis verè propter ipsum contingere beneficia Euangelij, & discamus eo vti mediatore. Nam qui non tenent hanc doctrinam, auferunt Christo debitum honorem, nec possunt eo vti tanquam mediatore.

Dic testimonia huius exclusiuæ.

Rom. 3. Iustificantur gratis ipsius gratia, per redemptionem in Christo Iesu, &c.

Item cap. 4. Ideo ex fide gratis, &c.

Ephes 2. Gratia estis saluati per fidem, non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus.

Galat. 2. Scientes quòd non iustificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Iesu Christi.

Ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam, &c.

Est ne vera propositio,
Sola fide iustificamur?

Respondeo, Est. Idem est enim dicere: Gratis iustificamur, & dicere: Sola fide iustificamur. Et rectius intelligetur sententia mutata in correlatiuam. Sola misericordia iustificamur. Tantum enim valet, Sola fide, id est, solius misericordiæ fiducia iusti pronunciamur. Imò etiamsi non addatur particula sola, tamen hæc ipsa propositio: Fide iustificamur, simpliciter exclusiua est. Quia dicere, Fide iustificamur, hoc ipsum vult, scilicet, quòd fides nititur sola misericordia, nõ nostra dignitate, & significat fiduciam solius misericordiæ, ac opponitur fiduciæ propriæ dignitatis & operum. Est igitur contradictio, dicere quòd fide iustificemur, & imaginari quòd propter opera iustificemur, aut mereamur remissionem peccatorum & vitam æternam.

Argumentor contrà.

Suprà dixisti, requiri contritionem & pœnitentiã. Ergo non sola fide iustificamur. Respondeo, Particula sola, non excludit pœnitentiam seu contritionem: nec hoc vult, quòd in renatis sit sola fides, non etiam aliæ virtutes. Sed excludit conditionem nostræ dignitatis & meriti, tanquam causam reconciliationis, quòd videlicet propter nullas nostras virtutes reputemur iusti. Et causam iustificationis, hoc est, precium remissionis peccatorum, & meritum vitæ æternæ, transfert à nobis in solam misericordiam. Etsi ergo necesse est existere pœnitentiam, & inchoatam obedientiam, tamen non propter eam habemus remissionem peccatorum.

Aliud

Aliud Argumentum.

Fide sumus iusti,
Fides est opus.
Ergo operibus sumus iusti.

Hic non valet responsio illorum qui dicunt: Fides est opus Dei, quia etiam dilectio & aliæ virtutes sunt opera Dei in nobis, nec tamen propter eas iustificamur. Sic igitur respondendum est ad maiorem: Non sic est intelligenda maior, fide sumus iusti, quia fides est opus aut qualitas in nobis, sed quia nititur misericordia, & accipit misericordiam. Et hæc oratio: Fide sumus iusti, intelligenda est correlatiuè, id est, per misericordiam pronunciamur iusti, sed hæc fide accipienda est. Etsi igitur fides est opus seu noua qualitas in nobis, tamē non propter dignitatem illius sumus iusti, quia hæc fides adhuc imperfecta est, sicut aliæ virtutes: sed sumus iusti propter illud quo nititur, & quod accipit fides, scilicet, propter Christum.

Si non sumus iusti propter opera, quorsum opus est bene operari?

Respondeo. Beneficiū iustificationis totum transfatum est in Christum, nec pendet ex nostra dignitate, vt videlicet sit certum. Et tamen noua obedientia est necessaria, tanquam effectus necessariò consequens. Quia cùm fide accipimus remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, simul fit in nobis renouatio, quæ est, inchoatio nouæ & æternæ vitæ. Inchoatio verò nouæ & æternæ vitæ, est ipsa noua obedientia. Est ergo necessaria hæc nouæ obedientia in iis, qui sunt iustificati.

Quæro de Paulo iam conuerſo ſeu renato: Eſt ne Paulus poſt conuerſionem iuſtus ſola fide, an fide & operibus, ſeu noua obedientia ſimul?

Reſpondeo. Sola fide iuſtus eſt. Quia etſi iam habet nouam obedientiam & excellentes virtutes, tamen non poteſt ſtatuere perſonã placere propter illas virtutes, qui ſentit illam ſuam inchoatã obedientiam non ſatisfacere Legi, nec poteſt ſuas virtutes opponere iudicio Dei, &c. Quemadmodum ipſe inquit: Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc nõ iuſtificatus ſum. Ergo neceſſe eſt eum ſtatuere, quòd perſona placeat propter aliud, videlicet, propter Chriſtum. Deinde quia fides nititur miſericordia, & per eam ſtatuit ſe acceptũ eſſe Deo, nõ poteſt dici, quòd ſimul fide & operibus ſit iuſtus. Eſſet enim cõtradictio, cõfidere ſimul in miſericordia & dignitate propria.

DE BONIS OPERIBVS.

Quæ ſunt tenenda in doctrina de operibus? Multæ ſunt Quæſtiones.

I. Quæ opera requirantur.
II. Quomodo fiant.
III. An ſatisfaciant Legi.
IIII. Quomodo placeant.
V. De merito & cauſis bene operandi.

Qualia opera requiruntur, & quæ ſunt bona opera?

DEVS *requirit non tantùm externa facta, quæ ſunt quædam ciuilis diſciplina, & iuſtitia*

itia carnalis, quæ est & in hypocritis & impiis. Hanc enim potest vtcunq; præstare humana volun as, sine spiritu sancto, & à Deo requiritur etiam o his, qui non sunt sanctificati. Sed requirit etiam teriores motus cordis, scilicet, timorem Dei, fidu- am, inuocationem, dilectionem, patientiam. &c. uxta illud: Dabo legem meam in cordibus eorum. t Christus inquit: Nisi iustitia vestra abunda- erit supra iustitiam Pharisæorum, non intrabitis regnum cœlorum.

unt igitur bona opera, non tantùm externa facta, d etiam interiores spirituales motus. Voco autem ona opera tantùm ea, quæ à Deo sunt mandata, præcipiuntur in Decalogo seu decem præceptis. uare cùm quæritur de bonis operibus, respiciendū st ad Decalogū: & sciendum est, quòd ea tantùm nt vocãda bona opera, quæ in Decalogo docẽtur. Debet enim extare testimonium verbi Dei, quæ pera requirat Deus, & quæ placeant Deo. Non otest autem statui, quòd placeant Deo illa opera, uæ non habent testimonium verbi Dei, sicut sunt pera traditionum, & cultus electitij, imò scriptu palam repudiat illa opera, & negat Deo place- sicut Christus inquit: Fruſtra colunt me man- tis hominum, &c.

☞ Dic Catalogum bonorum operum ex Decalogo.

Ad primum præceptum pertinent, pœnitentia, u timor, fides siue fiducia misericordiæ promissæ opter Christum, & dilectio, item obedientia in flictionibus, seu patientia.

Ad

Ad ſecundum præceptum pertinent, inuocatio, gratiarum actio, confeſsio doctrinæ, & prædicatio Verbi Dei, ſi poſtulet vocatio.

Ad tertium pertinent, conſeruatio publicarum ceremoniarum, quæ diuinitus ordinatæ ſunt, reuerentia erga miniſterium.

Ad quartum, officia vitæ ciuilis, obedientia Parentum, diligentia in obeunda vocatione.

Ad ſextum, caſtitas, fides coniugij, temperantia, ſobrietas.

Ad ſeptimum, iuſtitia in contractibus & vſu facultatum, liberalitas eleemoſynæ.

Ad octauum, veritas in omni vita, odiſſe ſimulationem & mendacia.

Ad nonum & decimum pertinent, repugnare concupiſcentiæ & malis affectibus.

SECVNDA QVÆSTIO.

Quomodo fiunt bona opera?

Hìc primùm tenenda eſt regula, quòd impoſsibile ſit fieri legem ſine fide. Quia cùm non ſatis ſit externa opera aut ſimulationem Legis præſtare, ſed requirantur interiores motus cordis, hanc veram obedientiã non poſſunt præſtare homines ſine fide ſeu intellectu Euangelij de Chriſto. Eſt aũt hæc regula: Sine fide impoſsibilis eſt Lex, dupliciter intelligenda. Primùm de obedientia ſpirituali, vt dictũ eſt, quia etſi homines præſtant aliqua externa opera, tamen in agone conſcientiæ cùm corda ſentiunt iram & iudicium Dei, tunc dubitant, fugiunt Deum, deſperant, nõ diligunt, non inuocant Deũ, non præſtant veram obedientiam. Secundò intel-

liga-

gatur etiam de acceptione, id est, etiam hoc ipsum quod facit homo sine fide, non placet, quia non fit ducia Christi mediatoris. Nam extra Christum ihil potest placere. Ideò Christus ipse inquit: Sine e nihil potestis facere. Igitur necesse est ad doctri am Legis addi Euangelium de Christo, & fides ecessaria est ad faciendam Legem.

Sic ergo fiunt bona opera, cùm corda eriguntur uangelio, mouente spiritu sancto, & assentientius nobis, ibi simul concipitur spiritus sanctus, & chaantur in nobis motus spirituales. Corda postuàm fide statuunt se habere Deum propicium proter Christum, se respici à Deo, exaudiri, &c. Iam gnoscunt Deum patrem, & liberata à terroribus & dubitatione incipiunt verè diligere Deum, veè inuocare, confidere auxilio Dei in omnibus peiculis, æquo animo perferunt afflictiones, & præant obedientiam, propter gloriam Dei: propter Deum, seruiunt proximo: diligentius faciunt offia vocationis, & præstant exercitia pietatis, castitem, diligentiam in reprimendis affectibus, &c.

Hoc ergo est beneficium doctrinæ euangelicæ, ùm docetur de fide, discitur quomodo concipiur spiritus sanctus, qui excitat in nobis nouos mous, & intelligitur quomodo lex sit possibilis, sicut aulus ait, Legem stabiliri per fidem.

TERTIA QVÆSTIO.

An noua obedientia satisfaciat Legi, & sit sine peccato?

Etsi in credentibus, cùm concipiunt spiritum anctum, existit noua obedientia, sicut dictum est, tamen

tamen sciendum est, eam obedientiam esse imperfectam, nec esse sine peccato, sed adhuc hærere multum infirmitatis & vitij, etiam in iis qui sunt sanctificati. Quare hæc inchoata obedientia (quod ad ipsum attinet) nequaquam satisfacit Legi, nec potest opponi iudicio Dei. Est enim adhuc in sanctis concupiscentia, quæ est sua natura peccatum & res digna morte, nec est ociosa, sed perpetuo gignit vitiosos affectus. Ideò non possunt statuere sancti, se propter suam obedientiam iustos esse, & placere Deo: sed coguntur quærere misericordiam, & credere, quòd tantùm propter Christũ placeant. Ita intelligunt à se requiri perpetuã pœnitentiã, & se opus habere perpetua remissione peccatorũ, sicut Christus ab omnibus requirit pœnitentiã, ne efferantur fiducia propriæ dignitatis, cùm inquit: Gaudium est Angelis de vno peccatore agente pœnitentiam, magis quàm de nonaginta nouem iustis, &c.

Damnanda est igitur doctrina aduersariorum, qui fingunt Sanctos sine peccato esse, & concupiscentiã (quam vocant fomitem) non esse sua natura peccatum, & sentiunt renouatos sua impletione seu obedientia iustos esse. Ita tollunt prorsus Christum, & obscurant doctrinam Euangelij.

Testimonia, quòd maneat in Sanctis peccatum.

1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quòd peccatum non habeamus, ipsi nos seducimus, &c.*

Rom. 7. *Carne seruio Legi peccati, &c.*

Rom. 10. *Conclusit omnes sub peccatum, vt omnium misereatur.*

Psa

Psal.142. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo, uia nõ iuſtificabitur in cõſpectu tuo vllus viuens.

Psal.139. Si iniquitates obſeruaueris Domine, uis ſuſtinebit?

Psal.18. Delicta quis intelligit? &c.

Psal.31 Beatus vir, cui non imputauit Dominus eccatum. Ergo potuit omnibus imputari pecca-um, nec ſancti ſunt ſine peccato, ſicut ſequitur in Pſalmo: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus. Et ancti fatentur hæc peccata, cùm orant: Dimitte obis debita noſtra, &c.

QVARTA QVÆSTIO.

Cùm in Sanctis ſit peccatum, quomodo placet igitur inchoata obedientia?

De hoc imprimis opus eſt in Eccleſia erudiri onſcientias, quomodo placeat inchoata obedien-ia, cùm ſit imperfecta, & procul abſit à perfe-tione Legis. Sic ergo reſpondendum eſt. Hæc obe ientia inchoata placet, non propter ſuam digni-atem, aut perfectionem, ſed propter Chriſtum, er quem ſumus facti filij. Sicut enim perſona ac-ipit remiſſionem peccatorum, & placet propter hriſtum, ita etiam ſequens obedientia ſeu bona pera, etſi ſunt contaminata peccato, quod reli-uum eſt in natura, tamen placent propter eun-em: & quod eſt vitioſum, condonatur credenti-us propter mediatorem Chriſtum. Ita ſciendum eſt, quòd & perſona & opus placeat propter Chri tum, & quòd hæc inchoata obedientia, per mi-ericordiam propter illum accepta ſit, & reputa-ur tanquàm Legi ſatisfactum ſit, & vocetur im-

pletio

pletio Legis seu iustitia in nobis, quia iam sumus filij & hæredes in Christo.

Testimonia, quòd placeat hæc inchoata obedientia.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui in Christo IESV *ambulant, &c. Item,*

Si spiritu actiones carnis mortificabitis, viuetis.

Galat. 5. In Christo neq; circumcisio aliquid valet, sed fides per dilectionem efficax. Placet ergo nostra dilectio, sed ita, si sit coniuncta fides, quæ prius apprehendit Christum mediatorem.

Rom. 14. Qui in his seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.

1. Pet. 2. Vt offeratis hostias spirituales, acceptas Deo per Christum, &c.

1. Ioan. 3. Quia mandata eius custodimus, & quæ placita sunt coram eo, facimus.

QVINTA.

De dignitate & causis benè operandi.

Valde illustrat & commendat hæc doctrina amplitudinẽ misericordiæ Dei, cùm intelligimus nostram obedientiã, etsi est contaminata & immunda, tamen placere Deo propter Christum, & quidem reputari pro impletione Legis, ac ornari summis laudibus, vocari iustitiam, cultum, sacrificia, quibus honore afficiatur Deus. Item mereri ingentia præmia. Quare non est extenuanda dignitas bonorum operum, sed amplificanda, vt accendat in nobis studium benè operandi.

Quæ sunt igitur causæ, quæ nos debent inuitare ad benè operandum?

Quin-

Quinque. neceſsitas, dignitas, præmia propoſita, exercitia fidei, & auxilium ſpiritus ſancti.

Quæ eſt prima cauſa?

Neceſsitas bonorum operum. Oportet enim fidem in nobis aſsiduis exercitiis in inuocatione, pœnitentia, & periculis creſcere, iuxta illud: Facite dignos fructus pœnitentiæ. &c. Non enim poteſt fides exiſtere cum mala conſcientia, quia fides eſt fiducia, quòd Deus ſit nobis propitius: mala conſcientia iudicat contrarium. Item, qui non agunt pœnitentiam, ſed indulgent vitioſis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim quærit remiſsionem peccatorum, non delectatur peccatis, nec manet ſpiritus ſanctus in his, qui obtemperant vitioſis affectibus, iuxta illud Ioan. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt. Idem monet Petrus: Curate, inquit, vt vocationem & electionem veſtram firmam faciatis.

Quæ eſt ſecunda cauſa?

Dignitas bonorum operum. Quanquam enim in tanta infirmitate noſtra, de nobis quidem non debemus arroganter ſentire, tamẽ vocatio noſtra magnifacienda eſt, etſi virtutes & bonæ actiones noſtræ non ſunt ſatis mundæ, tamen ad gloriam Chriſti pertinent, ideo magna earum dignitas eſt. Et vt ſciamus eas valde placere, ornat eas Deus honorificis titulis. Vocantur enim ſacrificia, hoc eſt, veri cultus & honores, quibus Deus delectatur. Chriſtus inquit, patrem glorificari noſtris bonis operibus. Petrus inquit, nos eſſe ſacerdotium ſanctum, deſtinatum ad ſpirituales hoſtias offerendas, & gratias patri per Chriſtum. Præterea, cùm benefacta

& bona opera sint dona spiritus sancti, esset ingrati atque impij animi non agnoscere autorem, Item, bona opera sunt etiam Sacramẽta, id est, signa admonentia nos de voluntate Dei, & testantia nobis contingere remissionem, & alia beneficia diuina. Iuxta illud: Remittite, & remittetur vobis.

Quæ est tertia causa?

Præmia tam corporalia quàm spiritualia, quæ bona opera merentur. Etsi autem etiam in hac vita multis præmia reddantur, tamen quia Ecclesia subiecta est cruci, præcipua præmia reddentur post hanc vitam, quemadmodum Christus ait: Merces vestra copiosa est in cœlis. Et Paulus ait: Pietas habet promissiones præsentis vitæ, & futuræ.

Quæ est quarta causa?

Exercitium fidei. Ideo enim Deus operibus addit promissiones, vt fidem per tales occasiones exerceamus: cogitemus ideo nos daturos eleemosynam, quia Deo placet hoc officium, & credamus Deum nobis quoq; vicissim benefacturum esse, sicut docet exemplum viduæ Sareptanæ. 3. Reg. 17.

Quæ est quinta causa?

Quòd ij qui student bene operari, à spiritu sancto adiuuantur & custodiuntur, ne diabolus eos pertrahat in errores pernicioſos, aut ad flagitia. Ideo ait Christus: Non relinquam vos orphanos. Hoc beneficiũ Dei, certè nulla vox humana satis eloqui potest. Nam diaboli insidias nulla humana prudentia sine spiritu sancto satis cauere potest. Excitent ergo nos ad benefaciendum istæ causæ.

Quid verò mala opera, nocẽt ne?

Imo

Imò. Merentur primùm iram Dei, & damnationem æternam.

Deinde deformant Euangeliũ & gloriam Dei, ſicut ille inquit: Propter vos malè audit nomen Dei inter gentes.

Tertiò, habent pœnas præſentes, diaboli tyrannidem, qui impios in poteſtate habet, & impellit in omnis generis errores ac flagitia. Sequuntur & pœnæ corporales, bella, & aliæ calamitates.

Præterea impediũtur omnia ſpiritualia exercitia, extinguitur fides in his qui indulgent cupiditatib.

Poſtremò, quod maximè horrendũ eſt, peccata merentur indurationẽ, & puniuntur peccata peccatis. Hæ cauſæ diligenter cogitandæ ſunt, vt ſecuritatẽ carnalem eiiciamus ex animis, & diſcamus timere iram Dei, ac nos ad bene operandum excitemus.

Sunt ne bona opera meritoria vitæ æternæ?

Reſpondeo. Quidam etſi concedunt bona opera non mereri remiſſionem peccatorum, tamen imaginantur poſtea in renouatis, opera eſſe meritoria vitæ æternæ. Sed nequaquã eſt ſentiendum, quòd propter dignitatem & munditiam illorum detur vita æterna. Sed eſt beneficium gratuitum, & datur per miſericordiam propter Chriſtum. Et ratio eſt, quia noſtra obedientia ſemper adhuc eſt immunda, nec placet propter ſeipſam, ſed placet propter Chriſtum. Et nemo ſanus eſt tam impudens, ſi ſuam ipſe conſcientiam conſulat, vt auſit affirmare, ſua benefacta eſſe digna vita æterna, aut ſibi pro ijs deberi vitam æternam.

Sic ait Paulus: Nihil mihi conscius sum, & tamen in hoc non iustificatus sum. Si Paulus iam sanctus & plenus bonorũ operum, negat se propter ea iustificari, multò minus iudicat ea esse digna vita æterna.

Item Christus ait: Si feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus. &c.

Rom. 11. Conclusit Deus omnes sub peccatum, vt omnium misereatur.

Nec eludi hæc sinamus cauillatione, quæ fingit Synecdochen, videlicet, etiamsi bona opera nõ sunt totale meritum, tamen esse aliquid partiale & minus principale meritum. Quia sic niteretur fides illo partiali, quod est impossibile. Est enim cõtradictio, statuere, quòd gratis accipiamus vitam æternam, per misericordiam, propter Christum: & imaginari, quòd nostra obedientia mereatur vitam æternam. Et illud ipsum partiale (etiam si quod esset) tamen prorsus excuteretur nobis in certamine conscientiæ, cùm videremus nostram obedientiam non esse talem, qualis esse debeat. In summa, non potest iudicio Dei opponi aliquod nostrum meritũ, quia Lex semper accusat nos, & reos agit peccati. Sicut Paulus ait: Potentia peccati Lex, Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Christum. &c.

Sic ergo sentiendum est: etsi nostra obedientia non est meritum vitæ æternæ, nec propter eam saluamur, sed propter Christum gratis, tamen est debitũ, quod necessariò sequi debet, & meretur præmia corporalia, & spiritualia, quæ partim in hac vita, partim post hanc vitam reddentur, sicut dicit Christus: Date, & dabitur vobis.

Quare

Quare igitur vita æterna vocatur merces? ſicut dicitur: Reddet vnicuique ſecundum opera ſua. &c.

Reſpondeo. Phraſis Legis eſt, quæ deſcribit, quales ſint, quibus detur vita æterna, & hoc dicit, dari vitam æternam iuſtis. Nam cùm Lex nominat opera, intelligit cuiuſq; iuſtitiam aut iniuſtitiam. Sic autem loquitur Lex, quaſi nos noſtra impletione ſatisfaceremus Legi, & eſſemus iuſti, & promittit vitam æternã iuſtis. Sed interim ex Euangelio ſciendum eſt, quòd fide gratis accipiamus imputationẽ iuſtitiæ propter Chriſtum, & quidem ita, quaſi nos ipſi Legi ſatisfeciſſemus. Quia igitur imputatur nobis iuſtitia, ſeu Legis impletio, ideo etiam promittitur nobis vita æterna, tanquã iuſtis, non quia noſtra obedientia digna ſit tanto beneficio, ſed quia propter Chriſtum iam reputamur iuſti, & debetur nobis merces, non propter noſtram dignitatem, ſed quia nobis promiſſa eſt propter Chriſtum. Et hæc merces non eſt compenſatio debiti officij, ſed eſt gratuiti muneris ſeu beneficij, & quidem non promdebita, ſed pro debita obedientia, quæ tamen in nobis eſt imperfecta, & non ſatisfacit Legi.

Hic etiã dici ſolet, de diſcrimine peccati mortalis ac venialis. Quia enim in ſanctis manet adhuc peccatum, neceſſe eſt diſcerni peccata, quæ hærent in ſanctificatis, & quæ poſſunt conſiſtere cum fide & bona cõſcientia, & quæ non poſſunt ſtare cum fide, ſed ſunt talia, vt qui ea admittãt, excidant gratia Dei, & deſinant eſſe ſancti, ſicut erat adulterium Dauidis. Sed de hoc diſcrimine ſuprà dictum eſt.

DE POENITENTIA.

Quid est pœnitentia?

EST qua vera contritione morimur peccatis, & fide erigimus nos, ad accipiendam remissionem peccatorum.

Quot sunt partes pœnitentiæ?

Duæ, Contritio & Fides.

Quid est contritio?

Est terror ac dolor conscientiæ, quæ sentit Deum irasci peccato, & dolet se peccasse. De hac in Scripturis multa sunt testimonia: Pœnitentiam agite & credite Euangelio. Marc. 1. Scindite corda vestra. Iohel. 2. Vbi habitabit Dominus? in spiritu contrito & humiliato. Esa. 66. Desinite perperam agere. Et hæc contritio debet crescere, ita vt non solùm externa delicta, sed etiam interiorem immunditiam agnoscamus. Quare non est pœnitentia in hypocritis, qui nullo dolore afficiuntur, interim tamen sibi blandiuntur, quasi nihil habeant vitij. Et hanc securitatem Christus sæpe reprehendit seueriſsimè, Nisi, inquit, egeritis pœnitentiam, simul omnes peribitis.

Vnde oriuntur isti dolores & terrores in nobis?

Per verbũ Dei, quod arguit peccata. Rom. 1. Reuelatur ira Dei super omnem impietatem. & Ioã. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, &c.

Quid est fides pœnitentiæ pars?

Est fiducia, qua credit vnusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis. Hæc fides sta-

tuere

nere debet in ſpecie tibi remitti peccata.

De hac multa teſtimonia in ſcripturis. Acto. 10. Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum. Rom. 5. Iuſtificati per fidem, pacem habemus erga Deum, hoc eſt, pacatas & tranquillas conſcientias.

Et quòd gratis remittantur peccata indignis, teſtantur hi loci, Rom. 3. Iuſtificati gratis ipſius gratia. &c. Epheſ. 3. Gratia ſaluati eſtis. Dei donum eſt, non ex vobis. Item, Rom. 5. Per hunc habemus acceſſum ad Patrem. Et Pſal. 31. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei.

Rom. 8. Cùm eſſet impoſſibile Legi, miſit Deus filium ſuum in carnem. &c.

Rom. 4. Ideo ex fide gratis. &c.

Hæc fides facit diſcrimen inter contritionẽ Petri & Iudæ, Dauidis & Saulis. Contritio Petri & Dauidis profuit, quia acceſſit fides, qua apprehendebant promiſſam miſericordiã, & ſe conſolabantur. Contritio verò Iudæ & Saulis non profuit, quia non addiderunt hanc fidem. Hæc fides quoq; facit diſcrimen inter timorẽ ſeruilem & filialem.

Timor ſeruilis.

Eſt metus ſine fide.

Timor filialis.

Eſt metus ad quem accedit fides, quæ inter pauores erigit & conſolatur animum.

Quid autem de confeſſione & ſatisfactione?

Hæ ortæ sunt ab Ecclesiastico ritu publicæ pœnitentiæ. Olim enim rei publicorum criminum excommunicabantur, nec recipiebantur, nisi primùm confessi, hoc est, nisi prius testarentur apud Pastores se emendaturos esse mores, & peterent absolutionem. Postea addebatur satisfactio, hoc est, publica quædam castigatio.

Sed hic ritus cõfessionis, seu publicæ pœnitentiæ, iam olim abrogatus est in Græca Ecclesia, propter stupratã in templo à quodam Diacono mulierẽ sic pœnitentẽ. Non fuit igitur talis ritus iuris diuini.

Quæ est confessio vsitata, quæ Sacerdoti fit?

Est peccatorum enumeratio, non tamen iure diuino mandata. Prodest tamen eam retinere in Ecclesia, propter absolutionem & disciplinã. Per eam enim occasionem indocti erudiri, & commodius institui de tota doctrina possunt: indecorumq; est prorsus inexploratos accedere ad communionem. Sed tamen scire oportet conscientias non esse onerandas enumeratione delictorum. Possunt enim etiam sine hac & absolutionem & consilia petere. Nam enumeratio ista peccatorum est impossibilis, iuxta illud Psalm. 19. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. &c.

Argumentor contrà.

Iudex non absoluit priusquàm cognoscat. In hac confessione fit absolutio. Ergo necesse est fieri cognitionem & enumerationem peccatorum.

Respondeo ad maiorem. Interest inter potestatem iudicialem seu iurisdictionis, & potestatem mi-

ministerij. In hac confessione est tantùm potestas ministerij. Nam pastor absoluit non vt iudex, sed vt minister, habens mandatum non cognoscendi, sed tantùm impertiendæ absolutionis. &c.

Sed præterea est alia potestas iurisdictionis, quæ est quoddam iudicium externũ Ecclesiæ, quod tantùm ad manifesta crimina pertinet, qua excõmunicat criminosos, & recipit excommunicatos. &c.

Quid est satisfactio?

Est quædam externa & politica disciplina Ecclesiæ, humana autoritate instituta, vel exempli causa ad cæteros dehortandos à flagitiis, aut ad explorandos animos eorũ, qui ad Ecclesiam redibant, an ex animo resipuissent. Olim enim in Ecclesia famosi non recipiebantur sine quadam publica castigatione, & hanc vocabant satisfactionem.

Quotuplex est satisfactio?

Duplex. Altera olim publicæ pœnitentiæ, altera scholastica.

Quæ est satisfactio publicæ pœnitentiæ?

Est mulcta, quæ pœnitentibus propter publica peccata, à presbytero olim indicebatur, ad probandum eos, an seriò vellent resipiscere: in qua cùm se exercerent pœnitentes, vsque ad tempus ab Episcopo præscriptum, admittebantur rursus ad Synaxim. Huius satisfactionis partes erant variæ, pro conditione & magnitudine culpæ, & vt erant peccata, ita habebant suos canones.

Quæ est satisfactio Scholastica?

Est facere quædam opera indebita, ad redimendas pœnas purgatorij, aut alias pœnas temporales.

Dicunt enim scholastici, quòd remittatur culpa per absolutionem, sed pœnam æternam quæ debebatur pro peccatis, mutari in pœnam temporalem purgatorij. Deinde addunt partem illarum pœnarum remitti potestate clauium, partem redimendam esse nostris satisfactionibus, hoc est, illis indebitis operibus. Sic ergo docent, satisfactiones mereri remissionem pœnarum; & esse compensationem pœnarum æternarum.

Vnde orta est satisfactio Canonica?

Olim in Ecclesia non recipiebantur famosi sine publica castigatione certi temporis. Hæc vocabatur publica pœnitentia & satisfactio, erantq; illa spectacula quædam externa & politica disciplina, ab hominibus instituta, non quòd esset satisfactio coram Deo, aut propter eam remitterentur peccata. Postea illo more antiquato, remansit vocabulũ satisfactionis. Vnde postea homines indocti ex re politica fecerunt rem spiritualem, tanquàm necessariam ad remissionem peccatorum.

Quid sentiendum de remissione pœnarum, & an possunt claues imponere, vel tollere pœnas?

Primùm sciendum est, remissionem tam culpæ, quàm pœnæ, esse gratuitum beneficium Christi, Ac simul nos liberari peccato & morte æterna.

Deinde discernenda est remissio pœnæ æternæ à remissione pœnarum temporalium. Quamuis enim remissio pœnæ æternæ coniuncta est cum remissione culpæ, tamen sancti in hac vita, ferunt communes ærumnas humani generis, vt mortem corpo-

ic

lem, & alias calamitates, de quibus ait Paulus: Corpus mortuum est propter peccatum. Et Deus aliquando imponit pœnas propter certa peccata, sicut Dauid sustinuit pœnas propter adulterium. Sed hoc non est vniuersale, quia sæpe remittuntur peccata sine peculiaribus pœnis.

Tertiò, Pœnæ quas Deus imponit, non possunt remitti potestate clauium, nec habent mandatum remittendi ac imponendi tales pœnas.

Quartò, sciendum est sæpe nostra pœnitentia mitigari aut etiam tolli tales pœnas. Sicut sæpe mitigatæ sunt pœnitentia publicæ & priuatæ calamitates, sicut ait Paulus: Si nos iudicaremus ipsi, non iudicaremur à Domino.

Quintò, Afflictiones sanctorum non semper sunt pœnæ propter certa peccata, sicut afflictiones Iob & aliorum sanctorũ, item supplicia Apostolorũ & Martyrũ: sed sunt singularia opera Dei, quibus exercetur fides sanctorum, & ostenditur gloria Dei.

Deinde etiam in ipsis pœnis pij debent intelligere hunc finem, quòd nõ sint signa iræ, sed bonæ voluntatis Dei, videlicet, quòd Deus velit hæc esse exercitia, per quæ aboleatur in nobis peccatum, & crescat nouitas spiritualis. Nec debent iudicare pij, se ideo reiectos à Deo, vt Paulus ait: A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Quid sunt indulgentiæ?

Nihil aliud, quàm publicarum pœnarum seu satisfactionum condonationes, & relaxationes veterum Canonũ. Erant autem illi Canones humanæ traditiones, quare nihil ad remissionem culpæ aut pœ-

pœnarum coram Deo pertinebant, nec opus est illos Canones restituere, cùm tantùm fuerint humanæ traditionis.

DE ABSOLVTIONE.

Quid est absolutio?

EST certificatio de peccati remissione, & de misericordia Dei erga peccatorum. Sic enim Christus ait, Matth. 18. Quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta in cœlis. Et Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Potest etiam reiterari absolutio?

Imò, cùm Petrus interrogaret Christum, quoties condonabo fratri? Respondit, Septuagies septies. Et Paulus ad Galat. 6. Si præoccupatus fuerit homo aliquo peccato, vos qui spirituales estis, corrigite eum spiritu lenitatis. Et Ecclesia orat quotidie, Dimitte nobis debita nostra. Et Christus ait, Lucæ. 15. Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.

Rectè ne Nouatiani & Cathari negant lapsos post Baptismum consequi remissionem peccatorum?

Scelestè errant isti Hæretici. Nam multa possunt ostendi & veteris & noui Testamenti exempla, vbi lapsi remissionem peccatorũ & absolutionem à Christo & Ecclesia sunt consecuti. Exemplo sunt Dauid, Manasse, Petrus. Lapsa est Galatarũ Ecclesia, & à Paulo ad pœnitentiã reuocata: & Paulus ipse Corinthium incestum iubet recipi post pœnitentiam. Dominus quoq; per Ezech. 33. ait: Viuo

ego

go, nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuer-tatur & viuat. Hic Deus addit iusiurandum, vt conscientiæ eò magis erigantur, cùm audiunt non solùm promissionem, sed etiam eam confirmatam iureiurando.

Sed quid de locis Epistolæ ad Hebræos. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati. Et 10. Voluntariè peccantibus, &c.

Hi loci non negant lapsos posse redire ad gratiam & beneficium Christi. Prior enim locus agit de blasphemis & obstinatis, qui contra conscientiam persequuntur verbum Dei, & admonitionē & pœnitentiam adeò aspernantur, vt securi triumphent, & sibi valde gratulentur hanc sapientiam, quòd redire ausint. Hi nō possunt renouari, interim dum sic perdurant, & Christum crucifigunt, & ludibrio habent, & non auscultant Euangelio.

Alter locus iubet retinere gratiam & beneficium Christi, & cauere ne amittatur. Qui enim amittit beneficium Christi, reus est iudicij.

Est ne peccatum irremissibile?

Christus Matth. 12. distinctionem facit inter peccatū remißibile & irremißibile. Quicunq; dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbū contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Et Ioan. ait: Qui scit fratrem suum peccare peccatum, non ad mortē, petat, & dabitur ei vita. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis.

Quod est peccatum in spiritum sanctum?

Augustinus intelligit peccatū in spiritum sanctum,

aut

aut finalem impœnitentiã in ijs, qui non accipiunt Euangelium, aut desperationem. Quia hæc peccata propriè pugnãt cum gratia, & eam abijciunt. Nam cætera peccata, cùm fugimus ad gratiam, remittuntur. Ideò sic interpretatur Augustinus dictum Christi: Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, id est, qui verbum gratiæ, quod prædicatũ & confirmatum est testimoniis spiritualibus, finaliter repudiat, is habet peccatum in spiritum sanctum.

Est ne omnis lapsus post agnitam veritatem, peccatum irremissibile?

Minimè. Nam multa sunt exempla & testimonia quæ docent tales lapsus cõdonari posse. Ac nec omnis persecutio Euangelij iudicari debet peccatũ irremissibile. Quia Manasses, Paulus, & alij, qui persecuti sunt verbum Dei, consecuti sunt veniam. Quare vtraque sententia retinenda est: Primùm, quòd omnia peccata remittantur credentibus; quia promissio remissionis est vniuersalis. Iuxta illud: Conclusit omnes sub peccato, vt omniũ misereatur. Item 1. Ioan. 1. Ipse est propiciatio non tantùm pro peccatis nostris, sed pro peccatis totius mundi.

Secundò, tenendum est & hoc, quòd sit aliquod peccatum irremissibile, seu peccatum ad mortem. Qui autem habeant peccatum irremissibile, non est nostri iudicij, satis est à posteriore iudicare, tale peccatum non esse in iis qui veniunt ad pœnitentiam & fidem. Et irremissibile peccatum, tantùm ad illos transferendum est, qui ad extremum perseuerârunt in incredulitate, & non egerunt pœnitentiam. Hi autem qui agunt pœnitentiam, non ha-

habent peccatum irremissibile.

Quis est effectus pœnitentiæ?

Effectus seu fructus pœnitentiæ sunt tota nouitas vitæ & morum. Nam in his qui reconciliati sunt, debet sequi iustitia bonæ conscientiæ. De quo ait Ioannes: Facite fructus dignos pœnitentiæ Et de necessitate huius nouæ obedientiæ suprà dictū est.

DE FIDE.

Quid est Fides?

Fides non tantùm est notitia historiæ de Christo, sed est vera fiducia cordis, quæ assentitur promissioni Euangelij, præcipuè autem significat fiduciam misericordiæ promissæ propter Christum. Nam etsi promissiones sunt multiplices, & varia obiecta, circa quæ versatur fides, sicut sunt alia aliorū negocia & pericula, alia sunt Mosi, alia Dauidis, alia Pauli negocia, tamen hoc principale obiectum fidei est, quodq; in omnibus negotiis semper est primum & præcipuum, scilicet, fiducia misericordiæ, qua statuit cor, se habere remissionem peccatorum, & se placere Deo propter Christum. Hæc fides præire & prælucere debet in omni inuocatione, & hac erecta mens petit & expectat auxilium Dei, in omnis generis tentationibus. Rursus sine hac fide seu fiducia misericordiæ, nulla est inuocatio, neque vinci possunt vlla pericula. Nisi enim sit in corde talis fides, opprimuntur animi dubitatione & indignatione aduersus Deum, in veris certaminibus.

Quomodo existit hæc fides in animis?

Spi-

Spiritus ſanctus mouet corda per Euangelium, quod docet peccata nobis remitti propter Chriſtũ, qui factus eſt victima pro nobis. Sic igitur exiſtit hæc fides, cùm audientes hanc promiſſionem, & intuentes in Chriſtum mediatorem, credimus propter ipſum nobis ignoſci, nos placere Deo, & exaudiri, nec ſinimus nobis excuti hanc fiduciam. Hæc fides eſt ipſa viuificatio cordis, & vincit terrores peccati & mortis, & affert firmam conſolationem, ſuſtentat nos in omnibus periculis, & petit & impetrat bona à Deo.

Proba quòd fides ſignificet fiduciam miſericordiæ.

Hoc tempore etiam eruditi quidam diſputant, vocabulum fidei ſignificare tantùm hiſtoriæ notitiam, ſeu profeſſionem articulorum, quæ etiam poteſt eſſe in impiis, & negant hac voce ſignificari fiduciam miſericordiæ. Tenenda ſunt igitur firma argumenta, quòd fides, in hac propoſitione, Fide iuſtificamur, ſignificet fiduciam miſericordiæ.

I. *Paulus confert promiſſionem, & fidem quæ apprehendit promiſſionẽ, Rom. 4. cùm ait: Ideo ex fide gratis, vt ſit firma promiſſio: vult enim promiſſionem futuram eſſe ocioſam, ſi nõ accipiatur fide. Cùm igitur fides ad promiſſionẽ, tanquam obiectũ correlatiuè referatur, neceſſe eſt Paulum de tali fide intelligi, quæ eſt aſſenſus, quo aſſentimur promiſſioni. Sed hæc fides aſſentiens promiſſioni, eſt verè fiducia miſericordiæ, non tantùm notitia hiſtoriæ.*

Sic etiam ad Galat. 3. ait: Vt promiſſio ex fide Chriſti detur credentibus. &c.

II. *Rom.*

II. *Rom. 5. inquit de Abraham: Non dubitauit diffidentia, ſed confirmatus eſt fide. Hic clarè loquitur de fide, quæ repugnat dubitationi, & accipit remiſſionem. Nam de fiducia promiſſionis diſertè ait: De promiſſione Dei non dubitauit per diffidentiam, &c.*

III. *Paulus loquitur de tali fide, quæ non eſt ociosa notitia, ſed quæ agit aliquid in remiſſione peccatorum, & tribuit ei efficaces cauſas, videlicet, quòd conſoletur & erigat animos in pauoribus, reddat pacatas conſcientias, vincat peccatum & mortem. Rom. 4. Iuſtificati fide pacem habemus. Item Epheſ. 1. Per quem habemus fiduciam & acceſſum in fide. &c. Ergo neceſſe eſt intelligi fidem pro fiducia erigente animos.*

Item Chriſtus, cùm ait ad mulierem peccatricem: Fides tua ſaluam te fecit, certè loquitur de tali fide, quæ credit & agnoſcit ſibi remitti peccatum, iuxta vocem Chriſti: Remittuntur tibi peccata. Sic etiam in ſimilibus locis, cùm eodem modo loquitur ad Cananæam, & hæmorrhoiſſam, intelligit fiduciam quæ ab ipſo expectabat auxilium, nec erat ociosa notitia.

IIII. *Petrus in Actis ait: Fide purificari corda, hoc eſt, habere remiſſionem peccatorum & pacatam conſcientiam. Conſtat autem non purificari corda illa notitia, quæ eſt etiam in impiis. Igitur neceſſe eſt fidem hic ſignificare fiduciam, quæ apprehendit remiſſionem peccatorum.*

V. *In ſententiis de oratione manifeſtum eſt, vocabulum fidei nihil aliud poſſe ſignificare, niſi fiduciam*

etiam, quæ credit sibi Deum propitium esse, & se exaudiri, vt Iacob.1. Si quis habet opus sapientia, petat in fide, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis. &c. Sic etiam in veteri testamento vocabulum fidei, & credere, significat fiduciam misericordiæ, vt, Credidit Abraham. Item Iosaphat 2. Paral. 20. Credite Deo.

Quæ est sententia huius dicti: Iustus ex fide viuet?

Duas res tribuit fidei, videlicet iustificationem & viuificationem, hoc est, liberationem à peccato & morte. Docet quòd fide simus iusti seu accepti Deo, & quòd fide viuificemur, hoc est, accipiamus consolationem qua vincitur mors æterna, & apprehenditur vita æterna. Ergo in hoc quoq; dicto, fidem necesse est intelligi non pro notitia ociosa, sed pro vera fiducia misericordiæ, quæ impetrat remissionem peccatorum, & consolatur animos, ac liberat à terroribus, & certos reddit de vita æterna.

Quid? Excludenda ne est à fide historiæ notitia?

Minimè. imò necessarium est credere omnes articulos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia referenda est ad causam finalem, quæ est in Symbolo, videlicet, Credo remissionem peccatorũ. Hic enim est vsus historiæ, vt credas Christum filium Dei ideo esse natum in carnem, passum, & resuscitatum, vt tibi contingat remissio peccatorum, & vita æterna.

Quæ est professio fidei Christianæ?

Tri

Tria feruntur Symbola seu professiones articulorum fidei. Vulgatum, quod vocatur Apostolorũ, Alterum Nicenum, Tertium Athanasij.

RECITA SYMBOLVM APOSTOLORVM.

1. CRedo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.
2. Et in IESVM CHRISTVM filium eius vnicum, Dominum nostrum.
3. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.
4. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.
5. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.
6. Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis.
7. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
8. Credo in Spiritum sanctum.
9. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.
10. Remissionem peccatorum.
11. Carnis resurrectionem.
12. Et vitam æternam. Amen.

etiam, quæ credit sibi Deum propitium esse, & se exaudiri, vt Iacob. 1. Si quis habet opus sapientia, petat in fide, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis. &c. Sic etiam in veteri testamento vocabulum fidei, & credere, significat fiduciam misericordiæ, vt, Credidit Abraham. Item Iosaphat 2. Paral. 20. Credite Deo.

Quæ est sententia huius dicti: Iustus ex fide viuet?

Duas res tribuit fidei, videlicet iustificationem & viuificationem, hoc est, liberationem à peccato & morte. Docet quòd fide simus iusti seu accepti Deo, & quòd fide viuificemur, hoc est, accipiamus consolationem qua vincitur mors æterna, & apprehenditur vita æterna. Ergo in hoc quoq; dicto, fidem necesse est intelligi non pro notitia ociosa, sed pro vera fiducia misericordiæ, quæ impetrat remissionem peccatorum, & consolatur animos, ac liberat à terroribus, & certos reddit de vita æterna.

Quid? Excludenda ne est à fide historiæ notitia?

Minimè. imò necessarium est credere omnes articulos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia referenda est ad causam finalem, quæ est in Symbolo, videlicet, Credo remissionem peccatorū. Hic enim est vsus historiæ, vt credas Christum filium Dei ideo esse natum in carnem, passum, & resuscitatum, vt tibi contingat remissio peccatorum, & vita æterna.

Quæ est professio fidei Christianæ?

Tri

Tria feruntur Symbola seu professiones articulorum fidei. Vulgatum, quod vocatur Apostolorũ, Alterum Nicenum, Tertium Athanasij.

RECITA SYMBOLVM APOSTOLORVM.

1. CRedo in Deum, Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.
2. Et in IESVM CHRISTVM filium eius vnicum, Dominum nostrum.
3. Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.
4. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.
5. Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.
6. Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis.
7. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.
8. Credo in Spiritum sanctum.
9. Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.
10. Remissionem peccatorum.
11. Carnis resurrectionem.
12. Et vitam æternam. Amen.

Dic Symbolvm Nicenvm.

CRedo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium.

Et in vnum Dominũ Iesum Christum, filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum, de Deo vero, genitũ non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, descendit de cœlis, & incarnatus est de spiritu sancto, ex Maria Virgine, & homo factus est, crucifixus etiam pro nobis, sub Pontio Pilato, passus & sepultus est, & resurrexit tertia die, secundum scripturas, & ascendit in cœlũ, sedet ad dexteram Patris, & iterum venturus est, cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis.

Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex Patre Filioq; procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per

Pro-

Prophetas. Et vnam ſanctam catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam. Confiteor vnum Baptiſma in remiſſionem peccatorum, & expecto reſurrectionem mortuorum, & vitam venturi ſeculi. Amen.

DIC SYMBOLVM ATHANASII.

QVicunque vult ſaluus eſſe, ante omnia opus eſt, vt teneat catholicam fidem. Quam niſi quiſque integram, inuiolatamq; ſeruauerit, abſque dubio in æternum peribit.

Fides autem catholica hæc eſt, vt vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur.

Neque confundentes perſonas, neque ſubſtantiam ſeparantes.

Alia eſt enim perſona patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti.

Sed patris & filij & ſpiritus ſancti vna eſt diuinitas, æqualis gloria, coæterna maieſtas.

Qualis pater, talis filius, talis ſpiritus ſanctus.

Increatus pater, increatus filius, increatus ſpiritus ſanctus.

Immenſus pater, immenſus filius, immenſus ſpiritus ſanctus.

Æternus pater, æternus filius, æternus ſpiritus ſanctus.

Et tamen nõ tres æterni, ſed vnus æternus.

Sicut non tres increati, nec tres immenſi, ſed vnus increatus, & vnus immenſus.

Similiter omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens ſpiritus ſanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, ſed vnus omnipotens.

Ita Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus.

Et tamẽ non tres Dij, ſed vnus eſt Deus.

Ita Dominus pater, Dominus filius, Dominus ſpiritus ſanctus.

Et tamẽn non tres Domini, ſed vnus eſt Dominus.

Quia ſicut ſigillatim vnamquamque perſonam Deum aut Dominum confiteri Chriſtiana veritate compellimur:

Ita tres Deos aut Dominos dicere catholica religione prohibemur.

Pater à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus. Filius à patre ſolo eſt, non fact-

factus, nec creatus, ſed genitus.

Spiritus ſanctus à patre & filio, nō factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedēs.

Vnus ergo pater, non tres patres: vnus filius, nō tres filij: vnus ſpiritus ſanctus, non tres ſpiritus ſancti.

Et in hac trinitate nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus.

Sed totæ tres perſonæ, coæternæ ſibi ſunt & æquales:

Ita vt per omnia, ſicut iam ſuprà dictum eſt, & trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate veneranda ſit.

Qui vult ergo ſaluus eſſe, ita de trinitate ſentiat.

Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem, vt incarnationem quoque Domini noſtri IESV CHRISTI vnuſquiſque fideliter credat.

Eſt ergo fides recta, vt credamus & confiteamur, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus Dei filius, Deus & homo eſt.

Deus eſt, ex ſubſtantia patris ante ſecula genitus: & homo eſt, ex ſubſtantia matris in ſeculo natus.

Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, & humana carne ſubſiſtens.

Æqualis Patri ſecundum diuinitatem, minor Patre ſecundum humanitatem.

Qui licet Deus ſit & homo, non duo tamen, ſed vnus eſt Chriſtus.

Vnus autem non conuerſione diuinitatis in carne, ſed aſſumptione humanitatis in Deo.

Vnus omnino, non confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ.

Nam ſicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ſic Deus & homo vnus eſt Chriſtus.

Qui paſſus eſt pro ſalute noſtra, deſcendit ad inferos, tertia die reſurrexit à mortuis.

Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.

Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

Ad cuius aduentum omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis.

Et reddituri ſunt de factis propriis rationem.

Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam, qui verò mala, in ignem æternum. Hæc eſt fides Catholica, quam niſi quiſq; fideliter, firmiterq; crediderit, ſaluus eſſe non poterit.

DE DEO.

Quid eſt Deus?

DEVS *eſt ſubſtantia intelligens, ſpiritualis, æterna, creatrix & conſeruatrix omnium rerum, infinitæ ſapientiæ, bonitatis, iuſtitiæ & miſericordiæ.*

Dic teſtimonia de Vnitate Dei.

Deut.

Deut.6. Audi Israël, Dominus Deus tuus, Dominus vnus est.

Esa.44. Ego sum primus & nouissimus, & præter me non est Deus. Et.45. Ego sum Deus, & non est vllus præterea. &c.

1.Corin.8. Scimus quòd idolum nihil est in mundo, & non est alius Deus nisi vnus. &c.

Ephes.4. Vnus Deus & Pater omnium, super omnes, & per omnia.

1.Timoth.2. Vnus est Deus, & vnus mediator Dei & hominum.

Quod sunt personæ diuinitatis?

Vna est tantùm diuina essentia, sed ea tribuitur tribus personis, scilicet, Patri, Filio, & Spiritui sancto, quæ sunt ὁμοούσιοι, seu eiusdem substantiæ, pariter immensæ, coæternæ.

Quid hic significat persona?

Persona est substantia individua, intelligens.

Vnde probas esse tres personas?

Christus iubet baptizari omnes gentes in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Hic nominatim recensentur tres personæ cõsubstantiales seu ὁμοούσιοι. Item professio Symboli idem testatur, vbi fatemur nos credere in patrem, filiũ & spiritũ sanctum.

Matth.3. discernuntur personæ, cùm apparet spiritus sanctus specie columbæ, & auditur vox Patris, quæ testatur de Filio: Hic est Filius meus dilectus. &c.

Item Ioan.15. Cùm venerit paracletus, quem ego vobis mittã à patre. Hic cõiunguntur tres personæ, paracletus veniẽs seu missus, filius mittẽs, & pater.

1.Ioan.

1. *Ioan.5. Tres sunt qui perhibent testimonium, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Hi tres vnum sunt.*

Quis est Pater?

Est prima persona diuinitatis, æterna, immensa, ingenita, & à nemine existens.

Quid est Filius?

Secunda persona diuinitatis, à Patre ante secula genitus, ὁμοούσιος seu consubstantialis Patri, & coæternus.

Quid significat: In principio erat verbum?

Verbum seu λόγος, vocatur apud Ioannem filius Dei, quæ est secunda persona. Est igitur sententia, In principio erat verbum, id est, Filius Dei erat in principio, & ab æterno.

Quare vocatur λόγος, seu verbum?

Quia est persona loquens, quæ semper locuta est ab initio patribus.

Proba quòd λόγος, seu verbum significet personam, quæ sit natura Deus.

Ioannes ait de verbo seu λόγῳ, quòd fuerit in principio, hoc est, quòd sit æternus. Iam si initio fuit verbum ante conditionem omnium rerum: Ergò non est creatura, sed coæternus Patri.

Deinde cùm ait: Verbum erat apud Deum, hìc disertè discernit personas, quòd alia sit persona patris, alia verbi.

Tertiò ait: Et Deus erat verbum, hic clarè testatur Verbum esse Deum. Nam particula λόγος, seu verbũ hìc ponitur loco subiecti, sicut indicat Græcus

tus articulus additus. Sed particula Deus, est prædicati loco.

Postea idem Ioannes indicat de verbo: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. &c. Hæc sunt verba, quæ necesse est de persona intelligi, in qua fuerit diuina natura.

Sic & reliqui loci, qui dicunt per filium omnia condita esse, testantur λόγον seu verbum esse personam, quæ sit natura Deus. Constat enim mundum non esse conditum per humanam naturam.

Ad Colos. 1. Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia consistunt per ipsum. Item Coloss. 2. In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Ad Hebr. 1. Per quem fecit & secula, qui est fulgor claritatis, & effigies substantiæ eius, ferens omnia verbo potentiæ suæ. &c.

1. Ioan. 1. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, quod manus nostræ contrectauerunt, verbum vitæ, id annunciamus.

Ioan. 6. Quid? si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius?

Ioan. 17. Glorifica me Pater, gloria quam habui ante mundum apud te.

Ioan. 8. Antequam Abraham natus, ego sum.

Ioan. 5. Sicut pater exsuscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Item, quæcunq; ille facit, hæc & filius similiter facit.

Ioan. 10. Ego vitam æternam do eis. &c.

Ioan. 15. Dicit se mittere spiritũ sanctum. Cùm venerit paracletus, quem ego mittã vobis à patre.

Et

Et infrà: Si non abiero, non veniet paracletus: si autem abiero, mittam eum ad vos.

Ioan. 20. Thomas Christum apertè vocat Deum: Dominus meus & Deus meus.

Ro. 9. Qui est super omnia Deus benedictus. &c.

Quid est Spiritus sanctus?

Est persona diuina, coæterna, & coëssentialis Patri & Filio, ab vtroque procedens.

Dic testimonia, quæ probant Spiritum sanctum esse personam, & naturā Deum.

Suprà dixi, clarè discerni personas, cùm Christus inquit: Baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Sic Matth. 3. & Luc. 3. discernuntur personæ. Patris vox loquitur de Christo: Hic est filius meus dilectus. Hîc sunt duæ distinctæ personæ, patris loquentis, & testantis suum esse filium. Tertiò, seorsim etiam Spiritus sanctus describitur apparere peculiari specie columbæ, quæ est neq; pater, neq; filius. Ioan. 14. Rogabo patrem, & alium paracletū dabit vobis. Item, Paracletus spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo, is docebit vos omnia. Item, non à semetipso loquetur, sed quæ audiet loquetur. Ioan. 15. Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, ille testimonium perhibebit de me. Rom. 8. Vos non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Dei spiritus habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Item, Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis. &c.

Hi loci clarè discernunt spiritū sanctum à patre

& filio, & teſtantur eſſe ſpiritum patris & filij.

Ibidem, Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. &c.

1. Pet. 1. *De qua ſalute exquiſiuerunt & ſcrutati ſunt Prophetæ, ſcrutantes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti. prænuncians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones. &c.*

Hìc clarè teſtatur, quòd ſpiritus ſanctus exſtiterit antequàm filius Dei induit carnem, & vocat eum ſpiritum Chriſti.

Item, ibidem: Quæ nunc nunciata ſunt vobis per eos qui Euangelizarunt vobis Spiritu ſancto miſſo de cœlo. &c.

Actor. 2. ex Ioële: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Hìc teſtatur Spiritum ſanctum, qui effunditur, non eſſe perſonam Patris: & tamen, cùm inquit: De ſpiritu meo, ſignificat illum ſpiritum habere naturam diuinam.

Vnde probas, quòd Spiritus ſanctus pariter procedat à Patre & Filio?

Ioan. 14. dicitur: Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Deinde ait Chriſtus: Paracletus quem ego mittam vobis à patre. Hìc teſtatur paracletum venire, ſeu mitti, tam à filio, q̃ à patre.

DE CREATIONE.

Quid eſt creatio?

EST factura qua Deus creauit ſpiritus, & omnes corporales naturas ex nihilo per verbum, ad conſeruandum ac ſuſtentandũ eas.

Gẽn. 1. *In principio creauit Deus Cœlum & Terram,*

ram, hoc est, vniuersas creaturas. In principio, hoc est, cùm nihil adhuc esset creaturarum.

Quid est creatura?

Est totum illud DEI *officium, tam spirituum creatorum, q̃ aliarum rerum & naturarum corporalium, in hoc diuinitùs factarum, vt monstrent Deum esse, nec solùm esse simpliciter Deum, sed æternum, potentem, qui creet, gubernet, & cõseruet omnia. Quibus cognitis, inde Deus creator & conseruator glorificetur, & gratiarũ actiones habeat.*

Quis conseruat creata?

In articulo creationis, semper intelligere debemus perpetuam gubernationem, sustentationem, & cõseruationem rerum, ita quòd Deus non discesserit à suo opificio, sicut faber discedit à domo facta: sed Deus perpetuò gubernat, sustentat, & conseruat naturas rerum, quotannis fœcundat terram, procreat fruges ex terra, perpetuò suppeditat animantibus vitam & motum. Act. 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Coloss. 1. Omnia in eo consistunt. Psalm. 103. Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis Domine.

Quomodo agnoscitur Deus in creaturis & naturis rerum?

Tota rerum vniuersitas est Sacramentum & testimonium quoddam, quòd sit Deus, quòd sit bonus, iustus, sapiens. Item motus cœlestes, vices temporum, conseruatio specierum, satis clamant, mundum & naturas rerum non existere casu. sed certo consilio condita esse, regi, & conseruari. Deinde hu-

humanæ mentes sunt imagines diuinitatis, & speculæ in quibus contemplari diuinitatem debemus. Indicat & politica societas generis humani præsentiam Dei. Videmus quoque homicidas & tyrannos diuinitùs ad pœnitentiam rapi.

Quomodo vtendum est creaturis?

Magna pietas est, creaturis sic vti, vt per eas glorificemus Deum, & monstremus in his bonitatem eius ac præsentiam, & gratias ei agamus: quod qui non faciunt, sunt Epicurei, imò ἄθεοι.

DE HVMANIS VIRIBVS, SIVE DE LIBERO ARBITRIO.

Quid est Liberum arbitrium?

EST voluntas cum ratione consentiens. In homine enim sunt, ratio siue mens, quæ iudicat: voluntas, quæ vel obtemperat, vel repugnat iudicio, & imperat inferioribus viribus, scilicet affectibus sensuum.

Iam quæritur, quomodo voluntas sit libera, quomodo possit obedire Legi Dei?

De hac quæstione iudicari non potest, nisi magnitudinem peccati, quod nobiscum nascitur, consideremus. Item, nisi sciamus Lege Dei non tantùm requiri externa ciuilia facta, sed perpetuam et perfectam totius naturæ obedientiam. Nam nisi natura hominis non esset corrupta peccato, haberet certiorem & clariorem de Deo notitiam, non dubitaret de voluntate Dei, haberet verũ timorem, verã fiduciam: deniq; præstaret integram obedien

tiam

tiam Legi, hoc est, in natura essent motus omnes consentientes cum Lege Dei, sicut in piis Angelis. Nunc autem natura hominis oppressa morbo originis, plena est dubitationis, caliginis, errorum, neq; verè timet Deum, nec verè confidit, deniq; plena est vitiosorum adfectuum.

De hac infirmitate quæritur.

Quantum potest præstare voluntas humana?

I. *Respondeo, Cùm in natura hominis sit quidam delectus rerum, quæ sunt subiectæ rationi aut sensui, & externorum operum ciuilium, potest voluntas humana, suis viribus, sine renouatione, aliquo modo externa Legis opera facere. Hoc concedunt Philosophi & sacræ literæ. Nam scriptura docet esse quandam iustitiã carnis, quædam opera Legis, etiam in non renatis. Sed hæc libertas sæpe vincitur naturali imbecillitate, impeditur quoq; sæpe à diabolo. Nam cùm natura sit plena malorum adfectuũ, obtemperant homines sæpe prauis cupiditatibus, non recto iudicio, sicut apud Poëtam ait Medea: Video meliora, proboq;, Deteriora sequor.*

II. *Euangelium docet in natura horribilem corruptionem esse, quæ repugnat Legi Dei, hoc est, facit, ne præstare integrã obedientiã possimus. Hanc corruptionẽ autem non potest natura tollere, sicut nec mortem, imò tanta est naturæ cæcitas, vt eam corruptionem perspicere non possimus. Ideo quoq; non videmus, quanta sit humanarum virium infirmitas, quam si verè cerneremus, tùm demum intelligeremus homines non posse Legi Dei satisfacere.*

Cur

Cur igitur homines non possunt Legi Dei satisfacere?

Voluntas humana non potest sine spiritu sancto efficere spirituales adfectus, quos Deus requirit, scilicet, verum timorem Dei, veram fiduciam misericordiæ, tolerantiam in afflictione, dilectionem Dei, & similes motus.

Da scripturas.

Rom. 8. Qui spiritu Dei ducuntur, hi sunt filij Dei.

Item, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.

Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.

Item, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum.

Item, Erunt omnes docti à Domino.

Item, Sine me nihil potestis facere. Ioan. 15.

Si sic docetur, deterrentur homines à studio obediendi, credendi, & benefaciendi.

Tanta est peruersitas iudicij humani, vt cùm ostenditur nobis nostra infirmitas, & promittitur auxilium spiritus sancti, homines segniores fiant ad studium benè operandi: Cùm hæc doctrina Euangelij magis nos deberet excitare & accendere ad inuocandum, & petendum auxilium à Deo.

In hac lucta hortandus est animus, vt omni conatu retineat verbum: non est dehortandus ne conetur, sed docendus, quòd promissio sit vniuersalis, & quòd debeat promissioni credere. Nam Paulus ait: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram.

Et Diuus Basilius inquit: Deus anteuertit nos, vocat, mouet, adiuuat nos. sed viderimus ne repugnemus. Non enim debemus indulgere diffidentiæ, aut desidiæ naturali.

Potest ergo homo aliquid suis viribus præstare?

Tametsi ingens imbecillitas est in pijs & sanctis, tamen est aliqua libertas voluntatis, cùm quidem iam adiuuetur à spiritu sancto, & agere aliquid potest in externis lapsibus cauendis, ideò spiritus sancti auxilium amplificari debet, & nostra diligentia acui. Sic Paulus cauere iubet, ne frustra Dei gratiam acceperimus, & Christus promittit spiritum sanctum dare, non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus, sed petentibus. Luc. 11. Et Deus auget dona in his, qui rectè vtuntur, vt docet similitudo de negotiantibus.

Quid autem sentis de opinione Manichæorum?

Non probo deliramẽta Manichæorum, qui prorsus nullam actionẽ voluntati tribuunt, ne quidem adiuuante spiritu sancto, quasi nihil interfit inter statuam & voluntatem. Ecclesiasticus ait: Deus reliquit hominẽ in manu consilij sui. Hic dico voluntatem in pijs actionibus & conatibus non esse ociosam, sed tamẽ adiuuandam esse spiritu sancto, ita fit verius libera.

D. Hieronymus duo dicta tradidit, quorum alterum interpretatur alterum. Sunt autem hæc: Anathema sit, qui dixerit Deum impossibilia præcepisse. Et rursus: Qui dixerit nos posse mandata

Dei implere sine gratia Dei, anathema sit.

De diuisione Liberi arbitrij.

Quidam diuidunt liberum arbitrium, in liberum arbitrium ante lapsum, & post lapsum.

Quid liberum arbitrium ante lapsum?

Fuit plenaria libertas apprehendendi tam bona, quàm mala, tam seruandi præcepta Dei, quàm nō seruandi, pro libera voluntate in creatione indita diuinitus. Sic Ecclesiast. 15. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Illud liberum arbitrium fuit ante lapsum hominis tale, quale adhuc hodie sancti Angeli habent. Nunc propter peccatum adempta est libertas apprehendendi bona spiritualia. Iuxta illud: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus. Adam ex illa libertate, & benè & malè agere potuit, amare Deum, & odisse. Ita & Angeli, qui cùm malum apprehenderunt, lapsi fuerunt.

Quid est liberum arbitrium post lapsum?

Natura corrupta. Supereſt aliquod iudiciū Legis, intelligens quæ sint facienda, quæ tamen voluntas efficere nō potest, nisi accesserit spiritus sanctus, & iuuerit voluntatē & conatus nostros. In externis, est voluntas efficax rerū externarū, sine renouatione spiritus, quæ tamen à diabolo impediri potest.

Quid ergo relinquitur nostro arbitrio in rebus spiritualibus?

Iudicium quoddam faciendorum, quæ est Lex naturæ, voluntas, conatus, studium, cursus, cogitatio: quæ omnia nihil sunt, nisi accesserit spiritus

sanctus. Quare & Apostolus vbique precatur Ecclesiis, ad quas scribit, vt Deus, quod cœpit in illis, bonum perficiat.

DE PRAEDESTINATIONE.

Quid est prædestinatio?

EST certa Dei præordinatio, qua eueniunt omnia cùm interna, tum externa opera, & cogitationes, in omnibus creaturis, iuxta decretum voluntatis suæ.

Electio est, qua elegit nos Deus in ipso, antequam iacerentur fundamenta mundi, vt essemus irreprehensibiles coram illo per charitatem, vt adoptaret nos in filios per Iesum Christum in sese, iuxta beneplacitum voluntatis suæ. Ephes. 1. & Matth. 10. Nónne duo passeres. &c.

Vnde auspicanda est prædestinatio?

Non à Lege, neque à ratione, sed ab Euangelio, quæ est vniuersalis promissio. Si quis extra Euangelium causam quærit electionis, is non potest non errare. Deinde si quis ex vniuersali, promissionem particularem velit efficere, is reddet simpliciter incertam promissionem, & tollet fidem. Quare ex vniuersali promissione iudicanda est prædestinatio: id vbi fit, nulla restabit amplius occasio excruciandi animum illa peculiaritate.

Quot sunt partes prædestinationis?

Duæ. Alligationis, & Conditionis.

Alligatio, *est necessitas præsentium, vt si quid prouidentia præsens esse videtur, id necesse est esse, tametsi nullam habeat naturæ necessitatem, vt om-*

omnes homines mortales esse necesse est, sic Deo prouidente.

Conditio, *vt si Adam ederit de pomo, morietur. Si Israel ambulauerit in via Domini, & seruauerit præcepta eius, seruabitur. Si susceperis Euangelium, & illi credendo ad finem vsque vitæ tuæ adhæseris, seruaberis: si verò non susceperis, damnaberis. Sic Augustinus: Prædestinauit Deus hominem, vt si esset obediens, & à gustu vetiti pomi abstineret, in vita permaneret: sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Prædestinati enim sumus sub conditione, vt si susceperimus verbum, erimus filij Dei: si non, damnabimur. 2. Timot. 2. ait Paulus: Si quis expurgârit se ipsum ab his, scilicet impiis doctrinis, erit vas in honorē sanctificatum, accommodatum vsibus Domini, ad omne opus bonum præparatum.*

Da locos scripturæ qui ostendunt promissionem esse vniuersalem.

Paulus Rom. 3. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi, quæ est in omnes & super omnes.

Et Romanorū decimo: Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum.

Item. Deus vult omnes homines saluos fieri. Deus non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Ezech. 18.

Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, ego reficiam vos.

Ioan. 3. Vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Item, Act. 10. Apud Deum non est personarum

acceptio. His sententiis erigendæ sunt conscientiæ contra naturalem diffidentiã & dubitationẽ. Quia verò malum ex nobis est, cauendum est ne volentes indulgeamus naturali diffidentiæ, ac repugnemus promissioni, sed respiscẽtes credamus promissioni.

DE DISCRIMINE VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

Quod est discrimen Veteris & Noui testamenti?

Vetus testamentum propriè fuit Lex, & tota politia Mosi, quæ habuit promissiones, datas populo Israël de regno & politia corporali.

Nouum testamentũ est, non ministerium Legis, sed Euangelij, videlicet pactũ de regno Christi spirituali & æterno, & habet promissionem iustificationis & vitæ æternæ, donandæ propter Christum.

Quare illud vocatur Vetus, hoc autem Nouum Testamentum?

Non propter ordinem & successionem temporũ, quasi Nouum testamentũ nõ pertinuerit ad patres, sed propter discrimen ministerij & promissionem. Quia Vetus testamentũ erat ministeriũ Legis, & obseruatio rituum Leuiticorũ, & illius politiæ populi Israël, & habebat promissiones de illo regno.

Sed Noui testamenti aliud est ministerium, alia promissio, videlicet rerum æternarum, nec consistit in externis obseruationibus, sed requirit cultus spirituales, hoc est, veros motus cordis.

Desiit ne Vetus testamentum?

Etsi Lex Mosi & illa politia ad certum tempus con-

constituta, iam cessauit postquàm Christus exhibitus, nec opus est observatione illorũ rituum & politiæ Mosaicæ: tamen quia doctrina Legis moralis scripta est in natura, & communis est omnium hominũ, eatenus pertinent ad Vetus testamentũ, qui tantùm habent notitiã Legis, nec habent notitiam Euangelij, neq; sunt renouati à spiritu sancto.

Econtrà Nouum testamentum, id est, promissio remissionis peccatorum & renouationis per spiritum sanctum, non tantùm est vnius temporis, sed omnium ætatum, sicut & Patribus facta est promissio de Christo.

Quid significant apud Paulum hæc vocabula, Litera & Spiritus?

Per literam intelligit omnes cogitationes & obseruationes, & (vt vocant) bonas intentiones seu conatus rationis, sine spiritu sancto, hoc est, sine vero timore & vera fiducia Christi.

Per spiritum intelligit motus spirituales, quos spiritus sanctus excitat in cordib. nostris. Est igitur Lex litera, quando imitamur eam bonis intentionibus aut externis moribus sine spiritu sancto, hoc est, sine vero timore, & sine vera fiducia. Est & Euangelium litera, cùm non apprehenditur spiritu, hoc est, cùm nõ verè timemus, nec verè credimus Deo.

Porrò, Lex administratio mortis est, quia non promittit remissionem peccatorum gratis, nec adfert spiritum sanctum. Euangelium verò est administratio spiritus & vitæ, quia promittit remissionem peccatorum gratis, & donat spiritum sanctum & vitam æternam. Repudianda igitur est

Origenis interpretatio, qui vocat literam grammaticum ſenſum, ſpiritum verò Allegoriam.

DE ABROGATIONE LEGIS.

Quid eſt abrogatio Legis?

EST abolitio execrationis ſeu maledictionis Legis, per Chriſtum facta, ita quòd nunc omnes qui credũt in Chriſtum, liberati ſunt à iure Legis, accuſantis perpetuò conſcientiam, & damnantis illam coram Deo, propter imperfectam obedientiam. Galat. 3. Chriſtus nos redemit à maledictione Legis, dum pro nobis factus eſt maledictum. &c. Et Rom. 8. Nulla nunc condemnatio iis, qui inſiti ſunt Chriſto. &c.

Sunt ne & impij liberati à Lege?

Minimè, Nam Paulus ait: Lex iniuſtis eſt poſita, hoc eſt, incredulis, & illis qui nondum ſunt ſub gratia, vel qui nondum fide apprehenderunt Chriſtum, neq; acceperunt ſpiritum ſanctum, à quo reguntur. In his non minus Lex adhuc hodie exercet ſuum officiũ, accuſando & condemnando illorum conſcientias, quàm olim ſub Moſe. Nam Lex pædagogus noſter eſt vſque ad Chriſtum.

Quæ ſunt cauſæ abrogatæ Legis?

I. *Promiſſio Dei, quia Deus promiſit hanc Legis abrogationem in Chriſto futuram. Hier. 31. Feriam domui Iſraël fœdus nouum, Non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus veſtris.*

II. *Infirmitas noſtra occaſionem abrogandæ Legis præbuit, Actor. 15. Quod nec patres noſtri, nec nos portare potuimus.*

Eſt

Est ergo tota Lex abrogata?

Tota lex est abrogata credenti, videlicet, vt Lex non habeat ius accusandi aut condemnandi eum. Habet enim aliud quo iustificatur quàm Legem.

Quare igitur non licet omittere Decalogum?

Respondeo. Euangelium affert spiritualem & æternam vitam, ideò retinet eam partem Legis, quæ docet qualis sit illa noua vita, & consentit cum Lege naturæ, quæ est ipsa notitia Decalogi. Quare Decalogus non sic intelligatur esse abrogatus, vt iam non debeat fieri, sicut cæteræ partes Legis, videlicet, ceremoniæ & iudicialia Mosi omittuntur, quæ sunt tantùm externæ ordinationes, pertinentes ad vitam corporalem.

Sed in iis qui iustificantur, & accipiunt spiritum sanctũ, iam inchoatur noua obedientia spiritualis, quæ requiritur in Decalogo, seu Lege morali.

DE LIBERTATE CHRISTIana, quæ est abrogatæ Legis effectus.

Quid est libertas Christiana?

EST libera assertio in regno spirituali per Iesum Christũ, qua sumus liberi à seruitute ac ab execratione legali, à iure peccati & mortis, adeoq; ab omni externa obseruatione in negocio iustificationis corã Deo, quæ gratuitò datur credentibus propter Christũ. Vel breuius sic: Est doctrina indicãs in quibus rebus propriè sit Christiana iustitia, & quid de Ceremoniis sentiendũ sit. De quibus omnibus ætatibus, infinitæ extiterũt disputationes.

Quot sunt gradus libertatis Christianæ?

Quatuor: Primus. *quòd non propter Legem, sed gratis propter Christum donatur remissio peccatorum, & imputatio iustitiæ. Hic gradus est præcipuus, nihil pertinens ad ciuilem vitam, sed tantùm ad certamen cõscientiæ in iudicio Dei, in quo opus est hac consolatione. De hoc gradu ait Christus Ioan. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.*

Secundus. *est donatio spiritus sancti, quo credentes iustificantur & reguntur, ac defenduntur aduersus sæuitiam diaboli. De hoc Paulus 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas.*

Tertius *quòd Euangelium liberat nos à ceremoniis & iudicialibus Legibus Mosi. Hic gradus pertinet aliquo modo ad vitam exteriorem, sed habet causam in superioribus. Euangelium enim non requirit Leuiticas ceremonias, quia docet nos gratis consequi remissionem peccatorũ, & iustos pronunciari per misericordiam, propter Christum, non propter vllos cultus, aut nostra opera.*

Quartus *docet, quid sit sentiendum de Ecclesiasticis ceremonijs, quas Episcopi aut alij homines instituerunt. Cùm enim in hac vita opus sit certis ritibus, locis, ac temporibus, permittit Euangelium in Ecclesia fieri ordinationes, hoc fine, vt omnia in Ecclesia ordine, & sine tumultu gerantur. Ideo constituuntur certi dies, vt sciat populus quando conuenire debeat ad audiendum verbum. Hæ traditiones tolerandæ sunt, sed non est quærenda in illis iustificatio.*

Ad

Ad quid prodest hæc doctrina de libertate Christiana?

Ad multa. Si enim hæc doctrina non exstet in Ecclesia, sequuntur multa incommoda.

Primum, *obscuratur iustitia fidei, cùm scilicet transfertur beneficium Christi in traditiones, hoc est, cùm homines putant se mereri remissionẽ peccatorum, & se iustos pronunciari propter tales obseruationes, ex qua persuasione ruunt conscientiæ in desperationem, & amittunt veram fidei & Christi notitiam.*

Secundum, *ineruditi fingunt tales obseruationes externas esse veros cultus & veram perfectionem: cùm tamen perfectio sint, timor, fides, dilectio, & opera vocationis.*

Tertium, *scinditur Ecclesiarum concordia, vt factum est de Paschate.*

Quartum, *si conscientiæ putent hos ritus esse necessarios, nunq; acquiescent. Quis enim vnquam obseruauit omnes traditiones humanas, quarũ erãt tot summæ, tot libri, vt vix dinumerari possent.*

Sed inquis, obedientia necessaria est, etiamsi potestas abutitur suo iure. Ait enim Christus: Super Cathedram Mosi sedent scribæ, &c. quæcunq; dixerint facite.

In his quæ sunt iuris diuini, conscientia necessariò debet obedire Pastoribus, iuxta illud: Qui vos audit, me audit. In traditionibus verò ecclesiasticis debet eatenus obedire, vt scandala caueat, & ne quæratur in eis iustificatio, aut addatur opinio necessitatis. Cùm autem præcipiuntur, aut traduntur

impia, tunc regula tenenda est Apostolorum, Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus.

Sed quid de ceremoniis à Christo institutis?

Hæ obseruari debent, quia habent mandatũ Dei. Et tamen Euangelica libertas docet, quòd ceremoniis nõ iustificemur sine fide. Item, quòd necessitas excusat nos, si impediamur, quò minus vti illis ceremoniis possimus. Vt si aliquo casu non posset alicui contingere Baptismus, is si verè crederet in Christum, tamen sine ceremonia saluus fieret.

DE CONSILIIS.

Sunt ne consilia quoque in Euangelio à Christo tradita?

QVidam finxerunt in Euangelio esse consilia, de non vindicando, de paupertate, virginitate, castitate. Deinde dixerũt ea opera perfectionem esse. Sed hæc sunt plena errorum & superstitionũ. Vna enim est Lex Dei, quæ nihil nisi præcepta continet, & Christi prolixa cõcio, Matth. 5. nihil aliud est, quàm Legis interpretatio. Christus enim id agit, vt ostendat in Lege requiri perfectam obedientiam. Quare cùm odia, concupiscentiam, cupiditatem vindictæ prohibet, non adfert noua quædam consilia, sed ipsam Legem Dei interpretatur, & præcepta tradit. Addit & pœnam æternam. Qui iracitur (inquit) fratri suo, reus erit iudicij. Item: Omnis qui videt mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.

DE

DE VINDICTA.

Quid præcipit de Vindicta?

PRohibet vindictam priuatam, hoc est, cupiditatem vindictæ, & eam vindictam, quæ fit sine autoritate magistratus: nō tollit publicam vindictam, quæ exercetur per magistratum. Per Euangelium enim non aboletur magistratus, sed multò magis confirmatur. Rom. 13. Reijcienda est igitur hæc seditiosa opinio, quæ docet consilium esse de vindicta. Et prudenter tenendum discrimē publicæ & priuatæ vindictæ. Ait enim Dominus: Mihi vindictam, & ego retribuam.

Sed quid de hoc dicto: Vim vi repellere licet?

Euangelium non pugnat cum hoc dicto. Nam vim vi repellere, Iuris naturæ est, si modò rectè intelligatur: debet enim ad publicā vindictam, hoc est, ad officium Magistratus accōmodari. Sic Magistratus vim vi repellit, cùm latrocinia armis & gladio depellit. Quorsum enim opus esset Magistratibus, si singuli priuatim vindictam exerceremus?

DE PAVPERTATE.

Quid præcipit de Paupertate?

EVangelium neque præcipit, neque consulit, discedere à facultatibus, aut res in cōmune conferre, imò approbat politicas ordinationes, diuisionem rerum, & proprietatem. Cæterùm Euangelium præcipit liberaliter iuuare egentes, & præmia ingentia corporalia & spiritualia pro hac

hac liberalitate pollicetur, ſicut Chriſtus ait: Date & dabitur vobis. Et 2. Corinth. 9. Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictione. &c. Salomon Prouerb. 5. pulchrè depinxit bonam partem Oeconomiæ: Bibe aquam (inquit) de tuis fontibus, & fontes tui foràs deriuentur, et ripæ effluant in plateas. At tu dominus eſto horum ſolus, non alieni tecum. &c. Vult Salomon, vt quiſque ex fructibus ſui fundi aut fortunis ſuis largiatur egentibus, ſed ita vt fundum retineat, ne redigatur ad mendicitatem. Sic Paulus iubet largiri, ne egeamus ipſi, né ve ignaui noſtra liberalitate abutantur. Breuiter: Proprietatem rerum confirmant multa teſtimonia. Licet enim habere diuitias, vt teſtantur Chriſtus & Paulus.

Quid eſt paupertas?

Paupertas non eſt mendicitas. Hæc enim in otioſis & robuſtis peccatum eſt, 2. Theſſ 3. Qui non laborat, non manducet. Sed paupertas Euangelica eſt ſpiritualis, hoc eſt, tenere facultates, quæ Dei beneficio contingunt nobis, ſine auaritia, ſine ſuperbia, id eſt, ſine fiducia opum, ſine impietate, hoc eſt, cùm periclitamur in confeßione Euangelij, vt opes amittere malimus, quàm abijcere Euangelium. Sic in ſummis opibus pauperes ſpiritu fuerunt, Abraham, Iob, Dauid, & multi alij. Complectitur paupertas patientiam, cùm ſcilicet eripiuntur, aut aliquo caſu pereunt opes, ne tunc iraſcamur Deo, aut aliquid contra Dei mandatum faciamus, ſed propter Deum æquo animo feramus hanc iniuriam, aut caſum.

Quo-

Quotuplex est desertio facultatum?

Duplex. *Altera fit nostra electione, sine mandato Dei, & sine vocatione. Hæc desertio non est cultus Dei, Matth. 15. Frustrà me colunt mandatis hominum. Altera est, quæ habet mandatum Dei & vocationem, vt cùm Tyranni cogunt aut facultates amittere, aut ab Euangelio discedere, aut deficere. Hanc laudat Christus: Qui reliquerit (inquit) agrum, domum. &c. propter Euangelium, hoc est, propter confessionem Euangelij, centuplum recipiet. &c. Marc. 10. Breuiter, sicut Christus non laudat eos, qui deserunt coniugem et liberos, aut qui sibiipsis vitam eripiunt, ita non laudat deserentes patrimonia sine mandato Dei.*

DE CASTITATE.

Quid præcipit de castitate?

Evangelium non solùm præcipit castitatem virginum, sed etiam coniugum. Nam & coniugium est diuina ordinatio, & omnes qui non cõtinent, mandatum habent, vt coniugio vtantur. 1. Corinth. 7. Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam.

Quid est castitas?

Castitas non tantùm est virginitas, sed etiam coniugum moderata consuetudo. Sic Heb. 13. Honorabile connubium apud omnes, & thorus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit Dominus.

Tamẽ Paulus ait: De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.

Pau-

Paulus non sentit aliquos magis mereri iustificationem propter virginitatem, quàm propter cõiugium. Vtrique enim, & coniuges & virgines, statuere debent, se per misericordiam Dei iustos esse, & acceptos propter Christum, non propter dignitatem coniugij aut virginitatis.

Quid igitur Monachi extollunt & præferunt Cœlibatum?

Semper fuêre fanatici spiritus, qui negarũt coniugium concessum Christianis, vt Tatianus, Hierax. Etsi Monachi nolunt videri damnare coniugium, tamen valde deformant: somniant enim se magis mereri remissionem peccatorum, & iustificationem suo cœlibatu, quàm reliquos homines. Deinde fingunt illum cœlibatũ perfectionem esse Euangelicam, in quo vehementer errant. Fuerunt enim perfectiores multi coniuges, Abraham, Isaac, Iacob, Dauid. &c. quàm pleræque virgines Nõ est cœlibatus perfectio, sed perfectio Euangelica est, agnoscere humanam imbecillitatem, perterrefieri, & econtrà fide erigi. In talibus exercitijs versatur perfectio Euangelica, siqua est sic vocanda.

Cur ergo laudat & saudet Paulus virginitatem & cœlibatum?

Propter politicum finem, scilicet, vt expeditiores simus ad discendum, docendum, & obeunda ministeria ecclesiastica. Sic Christus laudat cœlibes, cùm ait Matth. 19. Sunt & Eunuchi qui se castrauerunt propter Euangelium, hoc est, discendi & docendi causa. Nam verum est quod Paulus ait: Cœlebs curat ea quæ sunt Domini, vt Domi-

no placeat. Explorent igitur cœlibes suas vires, & studeant, vt purè viuant, caueant ocium & luxũ, & adhibeant abstinentiam, & animus sit intentus studys. Qui verò ruunt in libidines contra præceptum Dei, sciant se Deo pœnas daturos esse. Fornicatores enim, & adulteri, non intrabunt in regnũ Dei. Sæpe istorum hominum causa plectitur vniuersa Respublica, sicut testatur Sodomorum historia, & diluuium. Item, Deus inquit se Chananæos deleturum esse propter vagas libidines. Paulus quoque ait, libidinum pœnas esse cæcitatem & amentiam, Rom. 1. & carnalem securitatẽ, Ephe. 4. Et Oseas ait: Fornicatio, vinum, & ebrietas, auferunt cor. Sunt ergo isti fucati cœlibes scandalo multis, & autores turpis exempli.

DE ECCLESIA.

Quid est Ecclesia?

EST congregatio omnium illorum qui profitentur Euangelium, & non sunt excommunicati, in qua sunt promiscuè boni & mali, sicut parabola de verriculo in mari iacto docet, Matth. 13 Hinc etiam in scripturis describuntur duo corpora Ecclesiæ, alterum corpus veræ Ecclesiæ, alterum hypocriticæ Ecclesiæ.

Quando incepit Ecclesia?

Certum est Ecclesiam tempore Adæ cœpisse, & post Adam apud omnes Euangelij professores in hunc vsque diem stetisse, & adhuc stare apud eos qui illud profitentur.

Quotuplex est Ecclesia?

Duplex. *hypocritica & vera.*

Quæ est hypocritica Ecclesia?

Est quæ gerit bellum cum vera Ecclesia, sicut Iudæi persequebantur Prophetas, deinde Christum. Hanc vocat Dauid Ecclesiam malignantium. Et Esaias describit eam his verbis cap. 29. Appropinquat mihi populus ore suo, & labiis me honorat: cæterùm cor eorum longè abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum. Hæc Ecclesia exposita est oculis, quia omnia illius opera, omnis cultus, quo credit se Deum colere, externus est, species, & larua est puræ Ecclesiæ, humanis traditionibus, loco sinceræ doctrinæ, ore & labijs tantùm sine adfectibus cordis Deum colens.

Quæ est vera Ecclesia.

Est congregatio iustorum, qui verè credunt Christo, & sanctificantur spiritu Christi. De hac Paulus 1. Timot. 3 Ecclesia est columna & sedes veritatis. Hæc dicitur catholica, quia non est humana aliqua politia, vni loco, aut certis ceremoniis humanis alligata, sed est spiritualis cœtus piorum, qui passim in mundo dispersi sunt, & tamen omnibus temporibus de doctrina Euangelij conueniunt.

Hanc describit Paulus his verbis, Ephesiorũ. 5. Christus dilexit Ecclesiam, adeò, vt seipsum exponeret pro illa, vt eam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per Verbum, vt exhiberet eam sibi ipsi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, & vt esset sancta atque irreprehensibilis. Hæc Ecclesia non est exposita oculis, sed creditur, iuxta

arti-

articulum Symboli: Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, ſanctorum communionem. Habet autem certas notas, quibus agnoſcitur, nempe purum verbum Dei, & legitimum vſum Sacramentorũ, & claues quibus vtitur in miniſterio Verbi & Sacramentorum.

Quid verò ſentiendum de Excõmunicatis?

Excommunicati pars Eccleſiæ eſſe deſierunt, Iuxta illud Matth. 18. Quòd ſi Eccleſiam non audierit, ſit tibi velut ethnicus & publicanus.

Quod eſt diſcrimen inter Eccleſiam hypocriticam & veram?

Quantum intereſt inter veritatem & ſimulationem, inter ſpeciem veri & res ipſas, inter fucum & natiuum colorem, tantum intereſt inter veram & hypocriticam Eccleſiam. Certum eſt enim hypocritas habere idem Euangelium & eadem Sacramenta. Sed his non ſunt contenti, verùm effingunt humanas traditiones, quas conferunt cum Euangelio, adæquant, ſæpe vltrà extollunt, non verè ſuſcipiunt Euangelium. Hi corde non credunt, neque adhærent, ſed tempore procellarum recedunt, neque ſubſiſtere poſſunt. Eſt & apud hypocritas impurus Sacramentorũ vſus, aliud caput quàm Chriſtus, à quo petunt ſuam iuſtitiam, ſanctificationem, ſuſtentationẽ. Spiritu ſancto vtuntur non aliter atq; pallio, quo oppalliant & tegunt impiam ſuam doctrinam, quæ diſſipat & perturbat conſcientias, id quod ſanè ſpiritus ſancti opus non eſt, qui congregat conſcientias & conſolatur.

Breuiter: Hypocritica Ecclesia larua est, externa species est, fucus est, prætextus est, impudens tamen æmula, & sine scientia veræ Ecclesiæ.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Quid est clauis, seu potestas Ecclesiastica?

EST quæ consistit in docendo Euangelio, administratione Sacramentorum, & in excommunicandis illis, qui publicis criminibus sunt obnoxij, ijsq; rursus absoluendis, vbi petunt absolutionem. Vel, est œconomica quædam administratio, quæ constat non vi corporali, sed tantùm verbo. Regnum enim Christi spirituale est, quod non regitur gladio, armis, & alijs rebus, ad ciuile regnum pertinentibus. Christus enim, huius Ecclesiasticæ potestatis autor & institutor, omnem ciuilem administrationẽ à se, & à suis discipulis transtulit ad Principes mundi. A se, quia noluit se eligi in Regem, sed aufugit. Ab Apostolis, dum inquit: Principes gentium dominãtur eis, vos aũt non sic.

Quotuplex est potestas Ecclesiastica?

Duplex. *Ordinis, & Iurisdictionis.*

Quæ est potestas Ordinis?

Est mandatum docendi Euangelium, & annunciandi remissionem peccatorũ, & impertiendi Sacramenta singulis aut pluribus. Hìc non licet comminisci nouam doctrinam, sed proponenda est doctrina à Christo tradita. Quemadmodum præcipit Matth. vltimo: Docentes eos seruare omnia quæcunque

tunque mandaui vobis. Et Paulus Gal.1. Si Angelus de cœlo aliud docuerit, quàm nos docuimus, anathema sit.

Quæ est potestas iurisdictionis?

Est potestas excommunicandi obnoxios publicis criminibus: & rursus eos absoluendi, si conuersi petant absolutionem. Hæc potestas non debet esse tyrannica, sed sicut Christus docuit Matth.18. Si Ecclesiam nõ audierit, sit tibi velut ethnicus. Et Paulus 2. Corinth.1. Non dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri.

Quid differunt potestas Ecclesiastica & politica.

Potestas politica, siue ciuilis, fert leges de defensione corporum, de distinctione dominiorum, de cõtractibus, de criminibus, & coërcet homines vi corporali. Contrà potestas Ecclesiastica impertit res æternas & spirituales, hoc est, habet doctrinam cœlestem, & coërcet homines verbo: Quare non improbat neque abolet potestatem ciuilem, imò approbat eam, & Sanctorum corpora ei subijcit.

Quando accepit Ecclesia claues?

Quando Christus dixit Petro, Matth.16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Et Matth.18 Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis &c. Et Ioan.20. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata. &c.

Valétne ministerium malorum ministrorum?

Imò valet. Nam verbum & sacramentũ non sunt ministri, sed Christi: quæ si ritè administrãtur, mi-

niſtri malitia nihil nobis oberit. Et vulgo dicitur:

Vim Sacramenti non mutat vita miniſtri.

Sacramentorum adminiſtratio non eſt irrita, etiamſi mores miniſtrorum ſint vitioſi. Hoc tamen intelligendum eſt de malis, non de apertè blaſphemis, vt Iudæis aut Turcis, quibus Eccleſia nullum miniſterium mandauit.

Debetur ne miniſtris Eccleſiarum obedientia?

Sicut verbo Dei, ita miniſtris verbum Dei docentibus, quod ad miniſterium attinet, debetur obedientia, ſicut præcipit ſcriptura: Qui vos audit, me audit, Luc. 10. Quicquid dixerint, facite, Mat. 23. Item: Obedite præpoſitis veſtris. Heb. 13.

Hæ ſententiæ loquuntur de miniſterio, & requirunt obedientiam debitam ipſi Euangelio: non conſtituunt autem regnũ doctoribus, extra Euangelium. Deinde debetur eis quoque obedientia in Iuriſdictione, quam habent iuxta Euangelium, videlicet, in cognitione criminum, audiendis teſtibus in legitima excommunicatione, &c.

Quid verò in ceremoniis condendis, nunqd & in his debetur paſtoribus obedientia?

Imò. Nam paſtores habent autoritatem ordinandi ceremonias hoc fine, vt ordine gerantur res in publico Eccleſiæ cœtu, ſicut Paulus ordinat, vt mulieres tegant capita, & Eccleſia initio diem Dominicum, & alios quoſdam dies feſtos conſtituit, vt certa eſſent docendi tempora. Sed hæ ordinationes non debent ſuperſtitiosè intelligi: non enim ſunt iuſtitiæ, ſeu cultus neceſſarij ad iuſtitiam: ſed

vt

vt re ipsa res adiaphoræ, quæ extra scandali casum omitti possunt sine peccato. His itaq; traditionibus debetur obedientia quod ad casum scandali attinet, extra casum scandali conscientiæ sunt liberæ.

DE SCANDALO.

Quid est Scandalum?

EST offensio, qua alterius animus perturbatur, hoc est, vel deterretur, vel incitatur ad imitationem. Vel est offensio seu deprauatio doctrinæ, & vitæ, seu fidei, & charitatis.

Quotuplex est scandalum?

Duplex. *Acceptum & Datum.*

Quid est scandalum acceptum?

Est cùm vel recta doctrina, vel necessario facto Pharisæi & Hypocritæ offenduntur, & concipiunt odia Euangelij & piorum. Vt Pharisæi oderunt Euangeliũ & Euãgelij doctores. Hoc Pharisaicum scandalum nõ est vitandum, excusat enim nos mandatũ Dei. sed præstandum est, vt doctrina sit vera, certa, & vtilis ecclesiæ. Grauissimũ enim peccatum est Ecclesiam Dei perturbare malis, incertis & inutilibus disputationib. Exempla.

Pharisæi & Scribæ offendebantur, cùm sanaret Christus ægros in sabbato, cùm discipuli non lauant manus, cùm euellunt spicas. Sic nostri hypocritæ offenduntur, dum vident quòd non amplius permittimus consecrare aquam, sal, cereos, herbas, &c. Hic mandatum Dei excusat pios. habent

enim mandatum Dei de ſana ac recta doctrina. Item de neceſſarijs operibus quibus iuuatur proximus. Huic obediendum eſt ſimpliciter, neq; curandi ſunt homines hypocritæ. Iuxta illud: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Quid eſt ſcandalum datum?

Eſt impia doctrina, aut malum exemplum, quod nocet alijs, ſiue quia imitantur, ſiue quia deterrentur homines ab Euangelio. Huius generis ſcandala ſunt omnia impia dogmata, traditiones humanæ, quæ ſine peccato non poſſunt obſeruari. Horũ ſcandalorum autoribus minatur Chriſtus, Matth. 18. Væ homini, per quem ſcandalum venit. Sunt igitur hæc ſcandala ſumma vigilantia cauenda, ne vel autores, vel ſuffragatores impiæ doctrinæ ſimus, nec imitatores impiorum cultuum.

Quid autem agendum eſt in rebus indifferentibus?

Hic tenenda eſt regula Pauli, de vſu libertatis. Sic enim præcipit doctis, Rom. 14. Infirmum in fide ſuſcipite. Item, Omnia fiant ad ædificationem. Non enim vtendum eſt libertate apud illos, qui nondum audierunt Euangelium, aut apud fratres nondum ſatis confirmatos. Sed ſequendum eſt exemplum Pauli: Factus ſum (inquit) infirmus infirmis. Item: Si eſca offendit fratrem, nunquam manducabo carnem. Vbi autem iam inclaruit Euangelium, & mediocriter confirmata eſt Eccleſia, nõ eſt acerba obſeruatio inutilium traditionum requirenda. Paulus enim, vt oſtenderet exemplum libertatis, noluit circumcidere Titum. Et Chriſtus

excu-

excusat Apostolos, violantes traditiones Seniorũ. Smite eos, ait, cæci sunt, & duces cæcorum.

Quæ sunt cauenda in Ecclesiis, ne suboriantur scandala?

Hæc tria. Primum, *ne impia, aut incerta, aut inutilia doceamus.*

Secundum, *cùm certa doceamus, ne ita confusè tradamus, vt auditores in tanta confusione malas concipiant opiniones.*

Hic maximè adhibenda est diligentia, vt omnia sine sophistica explicentur, aptè, propriè, diserte, & distinctè. Ideo Paulus vult Episcopum esse didacticum, vt aptè & propriè doceat. Et Christus vult Scribam in regno cœlorũ similem esse bono patrifamiliâs, qui prudenter eligat & proferat de thesauro suo in docendo noua & vetera. Nisi enim hanc prudentiam adhibeant doctores, perturbantur conscientiæ, & obrepunt animis praua opiniones, nocituræ religioni & moribus, & oriuntur tumultus, & pleraque alia scandala.

Tertium, *ne facilè mutemus vsitatos mores, qui tolerari possunt. Publicorũ enim morum violatio facilè excitat magnos tumultus.*

Item, ne nostra exempla alijs noceant & negligentiores reddant, néve præbeamus occasionẽ dissidijs aut factionibus sine necessaria causa. Si quis enim hoc modo traditiones violat, peccat.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

EST promissionis diuinæ signum, à Deo institutum. Constat autem elemento & verbo, vt extet memoria promissionis.

Quot sunt Sacramenta?

Tria. *Baptismus, Cœna Domini, & Absolutio. Hæc habent præcipuam promissionem in Euangelio de remissione peccatorum.*

Sunt ne alia Sacramenta?

Si Sacramenta vocamus opera, quibus additæ sunt promissiones diuinæ, tunc multa possunt numerari Sacramenta, vt oratio erit Sacramentum: Est enim quoddam opus nostrum, & magnificas habet promissiones: Ioan. 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Sic adflictiones, & eleemosynæ erunt Sacramenta, quia sunt opera ornata diuinis promissionibus. Vt, Date, & dabitur vobis. Item, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. Sic Magistratus & matrimonium, sunt res externæ, ornatæ verbo Dei & promissionibus. Si verò Sacramenta vocamus ceremonias, seu ritus in Euangelio institutos, propriè ad præcipuam promissionem Euangelicam de remissione peccatorum pertinentes, tantùm tria sunt, Baptismus, Cœna Domini, & Absolutio.

Variant ne sententiæ de Sacramentis?

Maximè. Sunt enim quatuor opiniones.

I. Scholastici fingunt homines vtentes Sacramentis Noui testamenti, ex opere operato iustos fieri. Hæc opinio explodenda est, pugnat enim cum iustitia fidei. Sentiunt enim hominem fieri iu-

iustum propter illius ceremoniæ vsum, etiamsi non credat, imò si nullum bonum motum cordis addat, modò non ponat obicem, id est, ne habeat actuale propositum peccati mortalis.

II. Alij dicunt Sacramenta non esse signa voluntatis Dei erga nos, sed tantùm notas nostræ professionis, quia oportet extare notas, quibus discernamur à reliquis gentibus, sicut vestitus forma discernit Monachos.

III. Anabaptistæ dicunt Sacramenta esse allegorias quasdam bonorum operum. Sic interpretantur baptismũ signum esse adflictionum, quòd oporteat Christianos subire fluctus & pericula omnis generis. Sic Cœnam Domini faciunt mutuæ beneuolentiæ signũ. Nam sympolia apud omnes gentes sunt signa mutuæ beneuolentiæ. Sic circumcisionẽ interpretantur fuisse signum coërcendarũ cupiditatum. Sed & hæ duæ opiniones repudiandæ sunt, quia tantùm docẽt de minus principalib. seu accessoriis finibus, scilicet de politico, seu ciuili & allegorico, non docent de proprio & spirituali vsu baptismi.

IIII. Vera igitur scripturæ sententia est, quòd Sacramenta Noui testamenti sunt signa visibilia voluntatis Dei erga nos, incurrentia in oculos, vt nos admoneant, vt credamus promissioni in Euangelio propositæ. Augustinus inquit: Sacramentum est verbum visibile, hoc est, sicut verbum est nota quædã quæ auribus accipitur, ita sacramentũ est spectaculum seu pictura quæ currit in oculos. Sicut verbum est instrumentũ, per quod spiritus sanctus efficax est, vt Paulus inquit, Roma. 1.

Ita

Ita per sacramenta spiritus sanctus efficax est, cùm fide accipiuntur, admonent enim & mouent ad credendum, sicut verbum.

Cur Christus instituit Sacramenta?

Propter nostram infirmitatem. Humanus enim animus post lapsum Adæ multò imbecillior est, q̃ vt possit simplici verbo credere. Ideo nostra infirmitate motus est Christus: signa verbo adiecit, quò nostræ infirmitati mederetur, et vt mutua quadam verbi & signorum cohærētia duceremur ad fidem erga promissiones Dei, teste Augustino, vbi ait: Homo ante peccatum videbat Deum, intelligebat & fidebat illi. Post peccatum, homo Deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus. His signis adijcitur & verbum, iuxta illud: Accedat verbum ad elementum, & fit Sacramentum.

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

EST signum, siue ceremonia à Christo instituta, videlicet, lauari seu ablui aqua, & pronunciatio verborum ordinata ad hoc, vt testetur nos recipi à Deo, & reconciliari Deo.

Vbi institutus est Baptismus?

Matthæi & Marci vltimo: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

Ad quid est institutus?

Vt credamus certò nobis peccata condonata esse.

Est

Est enim Baptismus testimonium & signum remissionis peccatorũ, & donationis spiritus sancti. Hinc veteres quoque Sacramenta vocant signa gratiæ, hoc est, signa voluntatis Dei erga nos. Cùm enim baptizamur, scribitur promissio Dei in corporibus nostris.

Quid significat Baptismus?

Pœnitentiam & remissionem peccatorum, siue, vt Paulus ait, regenerationem. Nam immersio significat veterem hominem mori cum peccato, & emersio, siue reditus ex aquis, significat nouum hominem ablutum & reconciliatum Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto. Pater enim recipit te propter Filium, & pollicetur tibi Spiritum sanctum, quo te viuificabit & sanctificabit.

Quis est vsus Baptismi?

Vt per omnem vitam statuamus nobis propositam & donatam esse remissionem peccatorum, & reconciliationem. Nam etiam cùm lapsi sumus, valet pactum in resipiscentib., quo iam olim cum Deo pacti sumus, quia Euangelium testatur, resipiscentibus ignosci.

Potest ne Baptismus iterari?

Ipsum signum non debet iterari, quia iteratio ceremoniæ nihil prodest, & signum semel acceptũ est perpetua nota, & perpetuum testimonium. Sicut circumcisio semel facta, erat perpetuum testimonium pacti diuini, scriptum in corporibus circumcisorum. Porrò fidem huius pacti, crebra meditatione debemus exercere, & conseruare, quoad viuimus. Hinc dicitur, pœnitentiam nihil aliud esse,

esse, quàm recordationem baptismi.

Quid interest inter baptismum Ioannis & Apostolorum.

Vterque baptismus est ministerium Noui testamenti, & requirit fidem in Christum. Baptismus Ioannis testabatur Christum venturum: Baptismus Apostolorum, iam exhibitum Christum. & ea fide pariter sanctificabantur & saluabantur baptizati tum à Ioanne, tum ab Apostolis.

Quòd autem Ioannes ait: Ego baptizo aqua ad pœnitentiam, qui autem post me venturus est, baptizabit spiritu sancto & igni, non discernit ministeria vel ceremonias, sed discernit personas ministrorum à persona Christi. Testatur enim Christum esse dominũ, per quem baptismus fit efficax, qui daturus sit spiritũ sanctum, & vitam æternã, & profitetur se ministrum esse, qui tantùm adhibeat externum signum, & prædicet verbum.

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

Proba, quòd infantes sint baptizandi.

I. Christus ait Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Hæc sententia est vniuersalis, & testatur omnes saluandos oportere renasci ex aqua, hoc est, baptizari. Ergo necesse est & infantes baptizari, vt saluentur.

Item, vniuersale mandatũ est, Euntes baptizate omnes gentes, &c. Ergo etiam pueros cõplectitur.

II.

II. Ex traditione Apostolorum. Sic enim scribit Origenes in sextũ caput ad Romanos: Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorũ mysteriorum cõmissa sunt, quòd essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritũ aboleri deberent. Sic Cyprianus & Augustinus probant baptismum paruulorum.

III. Ex ratione ducta ex scriptura: Certum est regnum Dei & Euangelij promissionem ad pueros pertinere. Sed extra ecclesiam nõ est salus. Ergo pueri inserendi sunt ecclesiæ, & adhibendum est signum, quod testatur ad eos pertinere promissionem. Maior certa est, Christus enim dicit: Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum. Item: Non est voluntas coram patre meo, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis estis. Item, angeli eorũ semper vident faciem patris. Minor nota est: Non enim est salus extra ecclesiam, vbi neque verbum, neque sacramenta sunt. Ecclesia enim est regnum Christi, in qua Christus est efficax per verbum & per sacramenta. Sequitur ergo conclusio, pueros baptizandos esse, vt accepto signo membra fiant Ecclesiæ, & Deus promissionem suam eis impertiat.

Sed obiiciunt Anabaptistæ, dicentes: Infantes cùm non intelligant verbum, non possunt credere, quare nihil prosunt eis sacramẽta.

Huic argumento primùm opponendum est exemplum infantium circuncisorum, qui etiam non intelligebant verbum, & tamen valebat pactum,

&

& placebant Deo propter pactum.

Secundò respondendum est, etiamsi non intelligunt verbum, tamen certum est, quòd Deus in eis sit efficax. Iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua. & c. Nec nostrũ est scrutari, quomodo Deus in eis agat. Hoc satis est scire, quod certum est salutem & regnum Dei ad infantes pertinere, vnde sequitur Deum in eis efficacem esse.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Dominica?

EST Sacramentum ab ipso Christo institutum, in quo datis his rebus, pane & vino, & addito verbo institutionis Christi, verè exhibetur nobis corpus & sanguis Christi, hoc fine vt qui habeant fidem in hæc verba promittentis Christi, (quod pro vobis datur, & effunditur in remissionem peccatorum) accipiant omnium suorum delictorum condonationem.

Quibus nominibus vocatur Sacramentum Cœnæ Dominicæ?

Variæ sunt appellationes huius sacramenti. Paulus vocat Cœnam Domini. 1. Corinth. 11. Vocatur & σύναξις, communio, quòd communis cœna esset congregationis in Ecclesia. Vocatur & εὐχαριστία, gratiarũ actio, quòd vtentes hac cœna, agnoscant beneficium Christi, & gratias agant Deo. Vocatur & Testamentũ, in quo donatur nobis remissio peccatorum propter Christum, cuius mortem quoq; donec veniat, annunciare debemus. Iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem.

Di

DIC VERBA COENÆ DOMINICÆ.

Dominus noſter IESVS CHRISTVS, in ea nocte qua traditus eſt, accepit panem, & cùm gratias egiſſet, fregit, ac dedit diſcipulis ſuis, dicens: Accipite & comedite. Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis traditur: Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit, poſtquam cœnauit: & cùm gratias egiſſet, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic calix Nouum Teſtamentum eſt in meo ſanguine, qui pro vobis & pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum. Hoc facite, quotieſcunque biberitis in mei commemorationem.

Ad quid eſt inſtituta?

Vt nos admoneat beneficij Chriſti, & fides in nobis excitetur. Chriſtus enim teſtatur ad nos pertinere beneficium ſuum, cùm nobis impertit ſuum corpus, & nos ſibi adiungit tanquam membra, qua non poteſt alia coniunctio cogitari propior: dat etiã ſanguinem, vt teſtetur ſe nos abluere.

Hic eſt principalis finis huius cœnæ, videlicet, vt ſit ſignum promiſſionis, admonens nos & teſtificans nobis contingere beneficia Chriſti, ideoq; valet ad excitandam & confirmandam fidem.

Postea accedunt & alij fines, gratiarũ actio pro tanto beneficio, item vt excitemur ad bene operandum, & cauenda peccata, quia audimus nos iam factos esse membra Christi, & Christum velle in nobis efficacem esse. Debet etiam sequi fructus charitatis, vt inuicem tanquam membra coniuncta in Christo præstemus officia dilectionis.

Quis est igitur vsus salutaris huius cœnæ?

Cùm ea vtentes addimus fidem, qua credimus nobis verè contingere beneficia promissa à Christo, videlicet, remissionem peccatorũ, & quòd verè inseramur Christo, quodq; ipse in nobis velit esse efficax, tanquam in suis membris. Hæc fides facit vt prosit nobis vsus Sacramẽti, & consolatur conscientias. Nec prodest vsus ceremoniæ sine hac fide, sicut interdum imperiti imaginantur, se ipso opere sumptionis, hoc est, tantùm ideò, quia cum aliis accedunt, & vtuntur Sacramento, consequi remissionem peccatorum: Quemadmodum Scholastici docuerunt Missam valere ex opere operato.

Argumentor contra hoc, quod dicis, vsum cœnæ certificare conscientiam, & confirmare fidem.

Nulla res externa, sed solus spiritus sanctus confirmat fidem. Vsus cœnæ est res seu opus externum. Ergo hoc opere non confirmatur fides.

Respondeo ad maiorem. Verum est, quòd solus spiritus sanctus certificat & confirmat fidem, sed tamen vtitur externis signis, tanquam instrumentis,

tis, quibus admonet nos, & per illa velut testimonia & sigilla excitat & confirmat fidem, non secus ac per verbum vocale admonet, mouet, & excitat corda ad credendum. &c.

Quæ est digna præparatio, & quibus dandum est hoc Sacramentum?

Hi accedunt & sumunt dignè, qui agentes pœnitentiam, & perterrefacti, ac quærentes consolationem, credunt sibi remitti peccata, iuxta promissionem Christi: & ad confirmandam hanc fidem vtuntur hoc Sacramento tanquam testimonio remissionis peccatorum. Et quia hoc Sacramento vti debent qui agunt pœnitentiam, ideò Ecclesia olim arcebat à communione obnoxios manifestis criminibus. Neque admitti debent, qui palàm sunt criminosi, nec volunt agere pœnitentiam.

Quid interest inter Sacramentum & Sacrificium?

Sacramentum ceremonia est, signum promissionis, per quod Deus aliquid nobis promittit aut exhibet. Sic circuncisio erat signum, quo pollicebatur Deus se recipere circuncisos. Baptismus est signum, quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, & quasi baptizat nos ipse. Nam minister vice Christi baptizat.

Sacrificium est ceremonia, vel opus nostrum, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus, hoc est, testemur nos agnoscere hunc ipsum, cui hanc obedientiam præstamus, verè esse Deum, ideoq; nos ei hanc obedientiam præstare.

DE SACRIFICIIS.

Quot sunt species sacrificij?

DVÆ. Quoddam est sacrificium Propitiatorium, Alterum Eucharisticum.

Quid est sacrificium propitiatorium?

Est opus quod meretur aliis remissionem culpæ & pœnæ æternæ, seu opus reconcilians Deum, & placans iram Dei pro aliis, satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Estque vnum tantùm sacrificium propitiatorium, videlicet, passio seu mors Christi. Hebræorum nono.

Quædam sacrificia in Lege dicebantur propitiatoria, non quòd mererentur remissionem peccatorum coram Deo, sed quia significabant futurum Christi sacrificium.

Quid est sacrificium Eucharisticum?

Est quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, vt pro accepta remissione peccatorum, & pro aliis beneficiis Deo gratias agamus, seu gratias referamus hac nostra obedientia.

Quæ sunt sacrificia Eucharistica, seu laudis?

In Lege fuerunt, oblatio, lauatio, retributio, primitiæ, decimæ. &c. Nunc sunt fides, prædicatio Euangelij, inuocatio, gratiarum actio, confessio, crux, humiliatio, afflictiones sanctorum, orationes, item omnia opera bona sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus, vel applicabi-

cabiles pro aliis, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorũ, & reconciliationem, sed placent Deo propter fidem. De hoc genere sacrificiorum sunt multæ sententiæ in Prophetis & Psalmis. Psalm. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Psal. 46. Immola Deo sacrificium laudis. Et Petrus ait: Vos estis genus electum, sacerdotium sanctum, vt offeratis hostias spirituales. Et Hebr. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, fructum labiorum, confitentium nomini eius, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem, & similia. In Nouo enim testamento abrogati sunt Leuitici cultus, & debet succedere cultus spiritualis, hoc est, Iustitia fidei, & fructus fidei. Iuxta illud: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Ioan. 4.

DE CRVCE, ET AFFLICTIONIBVS.

Quid est Crux?

EST afflictio à Deo nobis imposita, non vt nos perdat, sed vt ad pœnitentiam reuocet, & fidem nostram exerceat. Vel, est quæuis afflictio, quæ certo consilio, & bona voluntate Dei imponitur, vt ea probetur fides sanctorũ, cognoscatur charitas DEI, *& magnifica liberatione illustrentur pij coram persequutoribus.*

Sunt autem afflictiones, vt dictum est, sacrificia laudis, non tamen applicanda pro aliis: Iuxta illud Pauli: Vnusquisq; mercedem accipiet iuxta suum laborem. Item Abacuc, Iustus sua fide viuet.

Quomodo consolabimur nos in Cruce & Afflictionibus?

In omni genere afflictionum debemus habere in promptu quatuor præcipuas consolationes.

Primò, *nos non affligi casu, sed consilio & permissione Dei. Huc pertinent sententiæ de prouidentia, Matth.10. Non cadet vnus de passerculis super terram sine voluntate patris, imò capilli vestri omnes numerati sunt. Et 1.Reg.2. Dominus mortificat & viuificat.*

Secundò, *quòd Deus non finit nos affligi, vt perdat, sed vocet ad pœnitentiam, & fidem nostrã exerceat. Sic Paulus 1.Corin.11. Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Item, Prouer.3. Quem diligit Dominus, corripit. Heb.12. Flagellat omnem filium, quem recipit. Apocalip.3. Ego quos diligo castigo. Et Dauid, Bonum mihi quia humiliasti me. Et Christus, Beati qui lugent. Væ vobis, qui nunc ridetis. &c.*

Tertiò, *ne (cùm videmus impios viuere in maximis opibus & delitiis, nos verò interim omnibus miseriis opprimi) irascamur & indignemur, sed æquo animo obediamus Deo, scientes quòd istiæ afflictiones non sunt signa iræ aut reprobationis, sed vt fiamus membra similia imaginis Christi. Sic Paulus Rom.8. Si cõpatimur, conregnabimus: oportet nos conformes fieri imagini filij Dei. Et Petrus ait: Iudicium à domo Dei incipit. Et Christus inquit: Qui vult me sequi, tollat crucem suam. Et Paulus: Omnes qui piè volunt viuere, persecutionem patientur. Et Dauid: Qui seminant in la-*

lachrymis, in exultatione metent. &c.

Quartò, *vt in his omnibus apprehendamus & teneamus fidem, quòd scilicet Deus nobis adfuturus sit, & opem laturus, & pro sua sapientia & bonitate aliquando liberaturus. Et hac fide inuocandus est Deus, sæpè enim à Deo affligimur, vt habeamus occasionem exercendæ fidei & inuocationis. Et per istam occasionem notitia Dei fit illustrior, & crescit in nobis, sicut docet exemplum Manasse Regis, 2. Paral. 33. Qui postquam adflictus est, orauit Dominū, & Deus exaudiuit eum, & agnouit Manasse, quòd Dominus est Deus. Quæ notitia Dei sæpè in ocio & voluptatibus & secundis rebus extinguitur. Sicut docet exemplum filiorum Israël: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ad ludendum.*

Cur inculcat nobis scriptura tam diligenter has consolationes?

Vt assuefaciamus animos ad veram pœnitentiã, & discamus tolerare aduersa, & exerceamus obedientiam & fidem, & maximè tunc reprimamus animi motus, cùm iniuria lacessiti incendimur cupiditate vindictæ. Sic Esaias: In silentio & spe erit fortitudo vestra. Et Christus ait: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Lucæ. 21.

Quæ est vera patientia?

Est non solùm obedire Deo in adflictionibus, sed etiam indignationem infirmæ naturæ vincere, aut certè repugnare. Et hæc virtus necessaria est in Ecclesia & Republica, videlicet, priuatum dolorem condonare tranquillitati publicæ, ne in Ecclesia

discordiæ excitentur, propter priuatas simultates. Instituamus potius animo omnes cruciatus perpeti, quàm propter priuatam iniuriam perturbare publicam tranquillitatem.

Quid verò agit mali impatientia?

Impatientia irascitur Deo: Et primùm obedientiam, deinde & fidem ex animis expellit. Itaq; in magnis afflictionibus multi fiunt prorsus blasphemi, & quærunt consilia contra mandatũ Dei. Sicut Saul consuluit veneficam. Gignit & dolor iniuriæ odium, & incitat ad vindictam. Qua ex re sæpe veniunt non solùm priuatæ dissensiones, sed etiam seditiones & publici motus. Item, hæreses, & multa mala. Hæc à Christiano procul absint.

DE HVMILIATIONE.

Quid est humiliatio?

HVmiliatio erga Deum, est verus timor Dei, quo territæ iudicio Dei conscientiæ, abiiciunt omnem fiduciã suarum virium, suæ sapientiæ, seu iustitiæ. &c.

Exemplum habemus in Dauide: Hic obiurgatus à Nathan, cernit suum peccatum, non confidens se iustitia sua esse placaturũ iram Dei. Cùm videret se è regno eiici, agnoscebat id fieri consilio diuino, ideo non fidebat suis viribus, aut sapientia regnum se retinere posse.

De hac humiliatione Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem? Et Christus: Beati humiles, &c. Proinde humiles exaudiuntur à Deo. Psal. 101. Respexit in orationem humi-

milium. &c. Exaltantur à Deo, Lucæ. 1. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Monachorum humiliatio, quam finxerũt in externo vestitu & ceremonijs, est planè hypocritica, potius dixeris superbiam.

DE ORATIONE.

Quid est oratio?

EST alicuius rei à DEO ex adfectu cordis cum fide petitio, & gratiarum actio pro rebus à Deo acceptis. Hinc, orare, est cum Deo loqui, & aliquid ab eo postulare.

Quot sunt species orationis?

Duæ. Inuocatio siue precatio, & gratiarum actio. Quid est Inuocatio?

Est qua inuocatur in aliqua re Deus, aut qua à Deo aliquid petitur. Huc pertinent Psalmi precatorij.

Quot requiruntur ad inuocationem seu precationem?

Quatuor, *Præceptum Dei, Promissio, Fides, & res petenda.* Quod est primum?

Autoritas diuini mandati, quæ iubet precari & inuocare Deum. Discamus non tantùm esse peccata, iurare per nomen Dei, furari, mœchari. &c. sed etiam peccatum esse, non orare, non petere aliquid à Deo, non expectare auxilium in periculis, non agere gratias pro beneficijs. Item, non esse nobis liberum precari, aut non precari, sed necessarium opus à Deo nobis præceptum.

Sed inquis, deterrent me incredulitas & indignitas.

Cùm obstrepit incredulitas, opponas verbum Christi. Matth. 7. Petite, & dabitur vobis: omnis enim qui petit, accipit. Et Psal. 49. Invoca me in die tribulationis, & ego exaudiam te, & c. Cùm verò obstrepit indignitas, cogites autoritatem diuini mandati non esse detrectandam propter nostram indignitatem. Magna certè amentia esset in cæteris præceptis disputare, nos ideò nolle abstinere à furtis, à cæde, ab adulterio, & c. quia non sumus digni, qui Deo obtemperemus. Quis paterfamilias imperans seruo legitimum opus, recipiet serui excusationem, si dicat se non esse dignum, qui obtemperet?

Quod est secundum?

Promissio Dei, quæ testatur exaudiri preces, Ioan. 16. Amen dico vobis, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et Lucæ. 11. Quantò magis pater vester qui est in cœlis, dabit spiritum sanctum petentibus se.

Taulerus dicit, animum hominis nunquam tam auidum esse posse ad accipiendum, quim Deus multò auidior sit ad dandum. Est enim verax, & seruans promissionum suarum.

Quod est tertium?

Fides, vt scilicet credamus nobis remitti peccata, & nostras preces placere Deo, & exaudiri propter Christum: nec esse irritas, sed impetrare vel liberationem ex præsenti periculo, vel mitigationem, vel alia quædam bona. In præsentibus periculis ad-

addimus conditionem, si Deo non displicuerit, si iudicauerit nobis conducere, quemadmodum Dauid fecit, 2. Reg. 15, Si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, Sin autem dixerit mihi, non places, præstò sum, faciat quod bonũ videtur ipsi. Sic leprosus, Matth. 8. Domine, si vis, potes me mundare. Et Christus inquit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, veruntamen non sicut ego volo, &c. Neque tamen modum liberationis, neque tempus Deo præscribere debemus, sed quemadmodum Paulus ait: Deum facere suprà quàm petere aut intelligere possumus. Porrò cùm differuntur ea quæ petimus, non langueſcat fides, quasi Deus nolit audire preces nostras, sed sciamus hac mora exerceri fidem. Sicut Abrahæ promissa soboles, primùm data est in extrema senecta.

Quod est quartum?

Res petenda. Nam oratio non debet esse inanis βαττολογία. Oportet aliquid peti à Deo, aut pro munere aliquo gratias agere.

Quid ergo petendum est?

Scriptura iubet petere spiritualia & corporalia beneficia, res priuatas & publicas, præsentes & futuras. Item iubemur orare pro ecclesia, vt liberemur ab impietate, à scandalis, vt plures obediant Euangelio, & saluentur. Paulus iubet orare pro Regibus, & Magistratibus, vt Deus concedat pacem. Item, iubemur petere victum, & alia bona corporis. Quemadmodum hæc omnia Oratio dominica complectitur.

De

DE ORATIONE DOMINICA.

Quid est oratio Dominica?

EST breuis orandi formula, discipulis & cunctis fidelibus à Christo tradita. Matt. 6. Cum oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis.

Dic orationem Dominicam.

Pater noster, qui es in cœlis,
Sanctificetur nomen tuum.
Adueniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.
Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
Et ne nos inducas in tentationem.
Sed libera nos à malo. Amen.

Præfatio titulus est. Vocamus enim Deum Patrem nostrum, in cœlis habitantem, vbi non terrenam hæreditatem, sed cœlestia gaudia & vitam æternam expectamus.

Prima petitio orat de gloria Dei, de doctrina & profectu Euangelij, scilicet, vt nomen Dei apud omnes homines illustretur. Magna enim impietas est, præferri Dei gloriæ nomen & honorem operum & creaturarum.

Secun-

Secunda petitio, orat de effectu Euangelij & gubernatione noſtri, ſcilicet, vt Deus inchoet in nobis regnum ſuum, per ſpiritum ſanctum, & Satanæ regnum excindatur.

Tertia orat, vt hîc in terris omnes paſtores, magiſtratus, ſubditi, faciant hoc quod Deo placet. Sicut angeli in cœlo, nihil repugnãt eius voluntati.

Hæ tres petitiones ad Dei gloriam pertinent. Sequentes noſtras calamitates indicant.

Quarta petitio orat victum, pacem, defenſionem, ſucceſſum in rebus gerendis, liberorum educationem, denique omnia vitæ commoda, & animæ & corporis neceſſaria.

Quinta, orat condonari nobis peccata; idq; certò fieri, ſi nos aliis condonauerimus. Idq; vt ſciamus certò futurum, proponit nobis hoc opus, videlicet, vt aliis nos remittamus. Quare hæc petitio docet in omni precatione adhibendam eſſe fidem remiſſionis peccatorum, & apprehendendum Chriſtum mediatorem.

Sexta, orat ne inſidiis diaboli pertrahamur ad impietatem, & ad alia ſcelera, ne tandem his irretiti & illaqueati, deſperemus.

Septima, orat liberationem ex omnibus peccatis & calamitatibus, ex miſeriis & ærumnis præſentis vitæ, & vt donetur nobis vita & iuſtitia æterna.

Concluſio, Amen, certificatio cordis eſt & conſcientiæ, vt credamus nos à patre exauditos.

DE MAGISTRATV.

Quid eſt magiſtratus?

EST

EST ordinatio diuina, à Deo ordinata, vt conseruet disciplinam & pacem, puniat fontes ac seruet insontes, cui obediendum est, non solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Vel sic breuius: Est quæuis legitima potestas, inter homines ordinata à Deo, ad defensionem boni & prohibitionem mali, secundum ius & æquum. Rom. 13.

Quid est Tyrannus?

Est iniquus Magistratus, qui non gubernat secundum Leges, sed pro suo fertur animo & æstu.

Fundantur ne Magistratus in scripturis santis?

Maximè. tam in Veteri, quàm in Nouo Testamento, Genesis 8. Quicunque effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis eius. Et Exod. 21. Si quis per industriam occiderit proximum suum, ab Altari meo euelles eum, vt moriatur.

Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo. &c.

1. Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, tanquam præcellenti, siue Ducibus, tanquam ab eo missis.

Matth. 26. dixit Christus Petro: Qui gladio pugnat, gladio peribit. Et Luc. 3. ait Ioannes Baptista militibus: Nulli violentiam faciatis, & estote contenti stipendiis vestris.

Est ergo Magistratus ordinatio Dei?

Imò, bona creatura Dei, & res non solùm à Deo permissa, sicut permitti dicuntur mala, vt bella, pestilentiæ. &c. sed res approbata à verbo Dei,

in

instituta & ordinata à Deo : sicut motus cœlestes à Deo ordinati sunt, & aliæ creaturæ.

Cur ergo tot improbi & mali rapiunt & tenent Magistratum & Imperia?

Discerni debent personæ ab officio. Officium opus Dei est, & manet, etiamsi personæ abutuntur ordinatione Dei, Quemadmodum Nero, Iulianus, & similes.

In quas res debet respicere Magistratus?

In Deum, in seipsum, & in subditos.

Cur in Deum?

Vt sciant, quod sit eorum officium, & quid Deus ab his requirat. Requirit autem ab eis quatuor.

Primò, *agnitionem Dei, vt scilicet, agnoscant Deum: illum esse, in cuius manu sunt omnes potestates, qui transfert Regna, & constituit Imperia. Quemadmodum Moses ait Deuteronomio.10. Dauid primo Chronicorum 30. Daniel 4. Rex Babylonis non agnouit Dominum Deum, ideo è regno eiectus est.*

Secundò, *timorem Dei, vt timeant Deum in omnibus, & in Lege eius ambulent sedulò. Sic Moses hortatur Deut.17. Et Psal.2. Et Psal.82. Pharao Rex Ægypti, eò quòd non timuerit Dominũ, correptus est decem plagis, & tandem submersus in mari rubro. Saul contemnens Dei mandatum, à regno deiectus est.*

Tertiò, *Sapientiam, quam impetrent à Deo. quemadmodum Salomon.3. Reg.3.*

Quartò, *Iudicium & iustitiam, vt iustitiam iudicent in terra. Sic Moses Exodi.23. Hier.22. Deut.*

Deut.16.Esaiæ.10.Sapient.6.Achab Rex Israël, quia iniustitiam exercuit in Naboth, correptus est à Domino 3.Reg. vltimo. Cambyses Rex Persarum, Syſamnem iniquum iudicem excoriari fecit, in terrorem aliorum iudicum. &c.

Cur in ſeipſum?

Vt ſciant, vbi in anguſtijs quærant conſolationem, & ſeſe multò imbecilliores eſſe, quàm vt poſſint conſeruare res politicas, contra tantam potentiam Satanæ, qui imperia diſſipare conatur.

Hæc autem conſolatio conſiſtit in quatuor.

Primò, *in vocatione, vt ſciant ſe legitimè vocatos ad officium magiſtratus. Nam hoc maximè ſolatur conſcientiam in anguſtijs. Abſolon, quia inuaſit regnum patris, malè periit, Rex Monaſterienſis itidem.*

Secundò, *vt ſciant Deum in hoc negotio eſſe autorem & aurigam, & Magiſtratibus vti tanquam inſtrumentis, ipſiſq; præficere angelos in cuſtodiam & tutelam. Daniel.12. Ioſue.5. Iudit.2.*

Tertiò, *vt ſciant Deum ciuilem iuſtitiã habiturum, velut precioſiſſimum theſaurum in terra, adeò vt & Magiſtratum dignetur vocabulo Elohym, Pſal.92. Ego dixi dij eſtis, & iubeat orare pro Regibus & Magiſtratib. 1. Timoth. 2.*

Quartò, *vt ſemper ob oculos habeant exempla & hiſtorias Veteris teſtamenti, quomodo Deus mirabiliter eripuerit Magiſtratum à præſentibus malis. Exemplo ſunt Abraham, Ioſeph, Gedeon, Dauid, Ezechias. &c. Contrà, quomodo inſurgentes in Magiſtratũ perdiderit, exemplo ſunt Chore,*

Dathan, Abſolon, Iudas Galilæus, Theudas, & tumultus ruſticorum.

Cur debent reſpicere in ſubditos?

Vt ſciant quo pacto debeant ſubditos in pace & tranquillitate regere & conſeruare. Vno enim oculo debent reſpicere ad Deum, altero ad ſubditos.

Deinde, ne ſubditos habeant veluti pecora, ſed vt conſortes & cohæredes vitæ æternæ. Deinde vt tueantur inopes, viduas, pupillos, egenos, Quorum patrem & iudicem ſeſe Deus fatetur, Et vt ſciant ſe quoque habere Dominum in cœlis, Col. 3.

Tertiò, vt promoueant ac defendant bonos, & corripiant malos, vt ſit pax bonis, deinde bona educatio & diſciplina, poſtremò pietas. Corrigere autem debent cum ratione, ne, vt dicitur, ſeruato cocleario peluim conculcent, ne ſcilicet propter vnius hominis cauſam faciant iacturam totius vrbis aut prouinciæ. Prouerbium eſt: Neſcit regnare, qui nequit diſſimulare. Exemplo eſt Dauid, qui nolebat occidere Ioab homicidam, ſe viuente. Et Auguſtus ſolitus eſt dicere: Bellare eſt aureo hamo piſces comprehendere.

Tria debet Magiſtratus ſubditis.

I. *Vt æquo animo audiant viduas, pupillos, egenos, & cauſam eorum iudicent ac promoueant.*

II. *Vt ſubditos defendant, & in pace conſeruent, vt bonos promoueant, & malos corripiant, & diſciplina atque bonis legibus politiam exornent.*

III. *Vt homines ad pietatem & agnitionem Dei*

inſtituant & inuitent. Hæc opera valde ornant Magiſtratum, & placent Deo.

Quid debent ſubditi Magiſtratibus?

Tria. Tributum, timorem, honorem & dilectionem, Roma. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

De tributo ait Chriſtus Matth. 22. Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari.

De timore, Prouerb. 24. Fili mi, time Dominum & Regem, & cum ſeditioſis non miſcearis.

De honore, 1. Petr. 2. Deum timete, Regem honorificate.

Eſt ne poteſtas Magiſtratuum infinita?

Minimè. Nihil enim debent contra ius diuinum & ius naturæ mandare & agere. Deinde peccant etiam, quando aliquid imperant contra Leges ſui regni, ſeu contra formam ſui imperij, vt, Non licuit Achab eripere vineam ciui Naboth, contra ipſius voluntatem. Sic non licet Principibus ex fortunis ciuium ſuorum rapere pro libidine quantum volunt. Nam ciues ſunt domini rerum ſuarum. Et Ioannes Baptiſta ait: Contenti eſtote ſtipendiis veſtris. &c. Quare locus de iure regni in Samuele, non concedit infinitam licentiam Principibus, ſed loquitur de ſtipendiis, hoc eſt, concedit ſumi ad vſus publicos ſtipendia ex priuatorum rebus atque fortunis.

Quid verò, ſi præcipiant aliquid contra ius diuinum?

Tum

Tum respondendum est cum Apostolis: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Exemplo sunt Daniel, tres pueri, Item Machabæi, Item Apostoli Act. 4. Magis monendi sunt, se esse custodes non tantùm secundæ tabulæ, sed etiam primæ, hoc est, non tantùm pertinere ad Magistratũ curam tuendæ tranquillitatis ciuium, sed depellendi iniurias rerum & corporum, seu etiam disciplinæ in religione retinendæ. Quare debet Magistratus prohibere impios cultus, impia dogmata, hæreticos, periuria, & religionis contumelias, quemadmodum fecerunt non solùm Reges Israël, sed etiam gentium, Nabuchodonosor, & Darius, qui proposuerunt edicta, in quibus vetabant dici blasphemiam contra Deum Israël. Ita verè erunt beatæ Respublicæ. Deus enim vicissim defendet eas, & omnibus bonis cumulabit, sicut dixit: Glorificantes me, glorificabo.

Placént ne Deo opera ista politica?

Imò. Opera vitæ œconomicæ & politicæ, quæ quisque pro sua vocatione facit, sunt bona opera, & in piis sunt veri cultus Dei: sunt enim opera à Deo præcepta. ideò & Prophetæ sæpius præferunt hæc opera politica sacrificiis. Esaias. 1. ait de Sacrificiis: Quis requirit hæc de manibus vestris? &c. Sed de politicis operibus ait: Quærite iudicium, subuenite oppresso, defendite viduam. &c. Et addit præmia: Si peccata vestra fuerint quasi coccinum, sicut nix dealbabuntur. Ose. 6. Misericordiam volo, & non sacrificium. &c. Et de œconomicis officiis ait Paulus. 1. Timot. 2. Saluabitur

mulier per filiorum generationem. &c. Hic coniungit fidem & opera vocationis.

Cur ergo hypocritæ tantis laudibus euehunt opera monastica?

Imprudenter agunt, & multorũ conscientias perturbant. Officia enim & opera ciuilis vitæ, longè anteferri debent monasticis operibus, propter tria.

I. Quia habent mandatum Dei & vocationem.

II. Sunt officia charitatis, destinata ad communem vtilitatem hominum.

III. Sunt obnoxia cruci & periculis communibus, ideo habent exercitia fidei.

Contrà, Monastica opera non habent mandatum Dei, aut vocationem. Quare sunt inutiles cultus, Matth 15. Frustra me colunt, docentes mandata & doctrinas hominum. Deinde, qui ea docent, non iuuant alios, sed fruuntur suauissimo ocio, Quorum Deus venter est, Rom. vltimo. Postremò, nullam sustinent partem vel cõmunionem periculorũ. &c. Ideo longè anteferenda est ciuilis vita monasticis ceremoniis & operibus.

DE POLITIA ECCLESIASTICA.

Quid verò de Politia Ecclesiastica sentiendum?

SIcuti de politia mundana reuerenter sentire, eamque ornare, amare, atque conseruare omni officij genere debemus: Ita & politiam Ecclesiasticam ex animo & summa pietate amare ac venerari debemus.

Quot

Quot sunt partes politiæ Ecclesiasticæ?

Duæ. *Altera est ministerium diuinitus ordinatum. Ad id pertinet, quòd Ecclesia habet mandatum vocandi seu ordinandi ministros, qui publicè doceant Euangelium, & administrent sacramenta, & annuncient remissionem peccatorum singulis vel multis. Item, quòd Ecclesia habet iurisdictionem, vt à communione arceat eos, qui in manifestis flagitiis versantur. Hoc ministerium summa pietate debent venerari omnes homines, vt conseruetur. Quare Psalmus ait: Aperite portas principes vestras, & introibit Rex gloriæ. Hoc est Margaritũ, quod venditis omnibus rebus comparare nobis debemus.*

Altera est εὐταξία, *bona disciplina humanis ordinationibus ornata, quæ prosunt ad disciplinam & tranquillitatem. Et hanc quoque debemus reuerenter amare & conseruare. Ordinationes enim humanæ, dierum, locorum, & similes, etsi non sunt pietas, tamen sunt vincula, quæ adiungunt nos Euangelio, per quod inserimur Ecclesiæ, & dissipatis istis ordinationibus, periclitatur quoque Ecclesia. Ideo cauere debebant Pontifices, ne iniustæ Leges aut impij cultus adderentur veteribus & bonis ritibus. Nam iniustæ Leges non sunt durabiles, & motæ labefactant reliquam politiam. Emendatis igitur vitiis, amemus & conseruemus ritus vtiles, præsertim cùm Paulus præceperit, vt in Ecclesia omnia fiant ordine & decenter.*

DE MATRIMONIO.

Quid est Matrimonium?

EST coniunctio viri ac mulieris legitima, ad procreandam sobolem, & vitandam scortationem indissolubiliter instituta.

Quale opus?

Opus Dei. Deus enim institutor est matrimonij. Primò, Dei cõsilio creatur homo Geñ. 1. Faciamus hominem ad imaginem nostram. Secundò, consilio quoque Dei creatur mulier. Ibidem, Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutoriũ, &c. Et missò sopore in Adam, accepit costam. &c. Et ædificauit ex ea mulierem. Tertiò, Adduxit eam ad Adam, & benedixit eis: Crescite & multiplicamini, & replete terram.

Quantum se extendit?

Matrimonium est viri & mulieris legĩtima copulatio. Et quanquam exempla Veteris testamenti testantur polygamiam in vsu fuisse, fortassis augendæ sobolis gratia, vel propter alias causas permissa. Nouum tamen testamentum in vniuersum prohibet, autore Christo, qui reuocat Matrimoniũ ad primam institutionem, Matth. 19. Qui fecit hominem, masculum & fœminã fecit eos. Et Geñ. 2. Erunt duo in carne vna.

Vbi est institutum?

In Paradiso, amœnissimo loco.

Quando est institutum?

Statim in ipso mundi exordio, tempore innocentiæ, cùm adhuc non erat peccatum.

Qua-

Quare est institutum?

Primò, propter procreationem sobolis, vt genus humanum conseruetur. Geñ.1. Crescite & multiplicammi. &c.

Secundò, propter vitandam fornicationem & stupra. 1. Cor. 7. Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam, & vnaquæq; virum suum.

Tertiò, propter vitandum ocium, vt scilicet habeant coniuges quod operentur, ne ociosi peccent.

Quid agendum in Matrimonio?

Coniuges apprehendant firmam fiduciã in Deum, vtpote coniugij autorem, inter se pacificè & vnanimes viuant, prolem à Deo datam & familiam in timore & dilectione Dei educandam curent: bonis denq; suis ita vtantur, ne aliis incommodent.

Quid ferendum?

Quæ crux coniugij?

Post præuaricationem dixit Deus viro: In sudore vultus tui vescéris pane tuo. &c. Mulieri dixit: In dolore paries filios tuos. &c. Tamen addit consolationem in cruce. Viro ait: Donec reuertaris in terram vnde sumptus es. Mulieri ait: Paries quidem, sed in dolore. Et Paulus. 1. Tim. 2. Saluabitur mulier per filiorũ generationem, si permanserit in fide.

Potest ne initum Matrimonium solui?

Minimè. Nam Christus ait Matth. 19 Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Cæterùm vbi adulterium intercedit, ibi solutum est vinculum coniugij, & data fides fracta, quare in tali casu, iuxta doctrinam Christi, separare licet.

Quæ sunt seruanda circa matrimonium?

Consensus parentum, aut illorum vicem tenentiũ. Item, consensus personarum contrahentium. Item, Leges naturæ, Cæsareæ, municipales, & consuetudines patriæ. Spectat enim matrimoniũ etiam ad ciuilia & politica. Item, coniugati sciant hoc genus vitæ placere Deo, & ideo promissionibus Dei & verbo ornatum esse. Benedictionibus quoque tam corporalibus quàm spiritualibus. Psal. 128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit: Vxor tua sicut vitis. &c. Item, Matrimonium esse signum spiritualis connubij & societatis, quæ est Ecclesiæ cum Christo. Ephes 5.

Est ne coniugium omnibus liberum?

Maximè. Ante Christum damnata erat virginitas, nec admittebatur aliquam manere virginem, propter semen futurum, quod nesciebatur ex qua fœmina venturum erat. Eratque maledictio Legis, non ferre semen in Israël. Nunc verò liberum est Matrimonium. 1. Corinth. 7. De virginibus præceptum non habeo. &c. At Christus excipit tria genera eunuchorum, Matth. 19. præter hos nemo debet esse extra coniugium.

DE INVOCATIONE SANCTORVM.

Sunt ne Sancti inuocandi pro mediatoribus.

Minimè. nam Paulus ait: Vnus est mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, 1. Timoth. 2. Et Rom. 8. Christus Iesus mortuus

tuus est, imò qui resurrexit, qui est ad dextrã patris qui etiam interpellat pro nobis. &c. Et. 1. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum, iustum. His sententiis tollitur vanissima illa distinctio, qua Papistæ docent, duplices esse mediatores, scilicet redemptionis, vt Christum. & intercessionis, vt Sanctos.

Sunt ne Sancti adorandi?

Minimè. Christus enim ait, Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et August. de vera religione: Honorãdi sunt sancti propter imitationem, non adorandi propter religionẽ. Et angelos honoramus charitate, non seruitute, nec eis templa construimus. Nolunt enim sese sic honorari à nobis, quia nosipsos cùm boni sumus, templa summi Dei esse nouerunt. Rectè itaq; scribitur, hominem ab angelo prohibitum, ne se adoraret, sed dixisse, Deum adora. Apocal. 19. & 22.

Chrysost. 6. Homilia de profectu Euangelij, ait: Non opus est patronis apud Deum, neque multo discursu, vt blandiare aliis, sed licet solus sis, patronoque careas, & per teipsum Deum preceris, omnino tamẽ voti compos eris. Neque enim tam facilè Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cùm ipsimet oramus, etiamsi pluribus malis simus pleni. Exemplo est mulier Chananæa, Mat. 15.

Tamen per Tribunos & Comites itur ad Regem vel Principem?

Ambro. Rom. 1. apertè refellit hanc similitudinem, dicens: Sicut iure damnantur læsæ maiestatis, qui honorificentiã Regis deferunt Comiti aut tribu-

Tribuno. Sic nimirum rei sunt, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino, conseruos adorant. Nunc igitur ad Regem per Tribunos & Comites itur, quia homo vtique est Rex, & nescit quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem promerendum, quem vtique nihil latet, suffragatore non est opus, sed mente deuota.

Quomodo igitur colendi sunt Sancti?

Honorificentissimè de Sanctis sentiendum & loquendum est. Quos enim Deus ipse honorat, eos proculdubio honorari vult à nobis. Pater pro filiis suis eos agnoscit. Filius eos fratres vocat & cohæredes. Spiritus sanctus verò sua templa. Qui igitur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam Dei, per quam tales tantique euaserunt, parui pendit. Quid enim sentit de sancta Ecclesia, qui nostra commembra, iam cum Christo in pace constituta, & de æterna salute certificata non honorat? Vetus Ecclesia Sanctorum memorias celebrauit, gratias egit Deo pro illorum liberatione, pro gratia illa collata, & pro beatitudine eorum, ac pro eximiis donis, quæ Deus per Sanctos in Ecclesiam effudit. Videmus quoque in Sanctis quid possit gratia Dei. Quando enim audimus eos, qui nobis similes erant, tam potenter potuisse vincere peccatū, mundum & mortem, mox & nos excitamur ad concipiendam fiduciam tantæ misericordiæ Dei in Christo promissæ & exhibitæ. Tum illorum exempla nos inflammant ad imitationem, vt Deum pro simili fide oremus, & Sanctorum virtutes iuxta vocationis nostræ ratio-

tionem imitemur. Sic confirmatur in nobis fides in Christum, accenditur charitas, roboratur spes æternæ salutis, cogitamus eos non esse amissos, sed præmissos ad vitam futuri seculi. Colimus ergo eos eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur Sancti homines. At cultu latriæ nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Ipsi enim Sancti vel homines vel Angeli, exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt.

DE IMAGINIBVS.

Sunt ne imagines in Ecclesia tolerandæ?

EXodi. 20. *simpliciter prohibitum est, simulachra, aut statuas facere, quæ proponantur ad cultum seu adorationem. Est enim manifesta Idololatria, pugnans cum primo præcepto. Semper autem fuit magna imaginum superstitio apud omnes gentes, ideo Iudæis seuerè præceptum est, ne ad cultū vterentur statuis aut imaginibus. In Græca Ecclesia multæ fuerunt rixæ, de tollendis in vniuersum imaginibus. Sed sciendum est vsum imaginum per se esse liberum, modò caueatur abusus & superstitio, quæ hactenus seruata est in statuis Christi & Sanctorum, quibus vulgus existimauit aliquid numinis adesse, tribuit & peculiares cultus & honores, & exercuit idololatriam in inuocatione Sanctorum.*

Quid si populus colat & adoret imagines, quid tum faciendum?

Si alicubi esset imago, ad quam rude & superstitio-

sum

tioſum vulgus accurreret, & eam veneraretur, & apud eam auxilium quæreret, hanc debet magiſtratus eius loci tollere, ne committatur idolatria, exemplo Ezechiæ Regis, qui æneum ſerpentem à Moſe factum, tandem confregit, propter abuſum, quia populus ſtolidus cœperat ei diuinos honores impendere, & adorare. 4. Reg. 18.

Sunt ne imagines honorandæ?

Clemens ad Iacobum fratrem Domini ait: Si verè vultis honorare imaginem Dei, homini qui ad imaginem Dei factus eſt, benefaciatis, honorem & reuerentiam deferatis, eſurienti cibum, ſitienti potum, nudo indumentum, ægro miniſterium, peregrino hoſpitium, & in carcere poſito neceſſaria miniſtretis. Et rurſus: Quis iſte honor Dei eſt, per lapideas & ligneas formas diſcurrere, & inanes figuras tanquam numina venerari: & hominem, in quo verè imago Dei eſt, ſpernere? Et rurſus: Quid magis impium, & ingratum, quàm à Deo beneficium conſequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam? Si nemo venit ad patrem, niſi per Chriſtum, quid auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & ſtatuis, ac ſi poſſent trahere in contemplationem Dei?

Atqui Gregorius vocat imagines Laicorum libros.

Chriſtiani imaginem Chriſti, Beatæ Virginis, Patriarcharum, Apoſtolorũ. &c. habere poſſunt tanquam memoriale. Ad hoc enim proſunt, vt nos admoneant. Dum enim intuemur imaginem crucifixi, aut Chriſti reſurgentis, ſtatim reuocãtur nobis

in memoriam ſaluifica mors Chriſti, & glorioſa eius reſurrectio, quarum rerum memoria vtilis eſt & neceſſaria. Hinc Gregorius ait: Quod legentibus eſt ſcriptura, hoc idiotis eſt pictura. Debent tamen Chriſtiani non tantùm ex imaginum libris, ſed ex libro Dei, qui eſt ſcripturarum, diſcere. Et qui noſſe cupit Deum, non requirat tantùm ab imaginibus pictorum, ſed ſcrutetur, iuxta Chriſti mandatum, ſcripturas. Qui autem neſciunt legere, audiant verbum: fides enim ex auditu. Rom. 10.

Quid verò de Reliquiis Sanctorum?

Sanctorum corpora ſunt domicilia Dei, & habitacula ſpiritus ſancti, ideoque primùm à piis eorum oſſa collecta & aſſeruata ſunt, propter memoriam: poſtea acceſſit ſuperſtitio, quæ cauſa fuit impudentis & ſceleratæ impoſturæ, comparatæ ad quæſtum, vt quæuis oſſa pro Sanctorum reliquiis adoranda proponerent. Nam auaritia Sacerdotum non modò ex lignis & lapidibus, ſed etiam ex mortuorũ oſſibus materiam auaritiæ ſuæ captans, ſuæ rapinæ inſtrumenta fecit. Quare & canonizationes quoque, vt vocant, Sanctorum, ſunt meræ impoſturæ Romanorum Pontificum. Multorum enim corpora (vt ille ait) venerantur hîc in terris, quorum animæ ſepultæ ſunt in inferno. Exemplo eſt latro ille, qui ſub nomine martyris colebatur, cuius altare Diuus Martinus deſtruxit, vt legitur in eius hiſtoria.

Quæ ſunt veræ reliquiæ Sanctorum?

Vt imitemur eorum fidem, charitatem, conſtantiam & patientiam, eosque nobis tanquam exem-

pla

pla proponamus, vt quemadmodum illi per gratiam Dei, sinceriter in Christum credebant, ardenter proximum amabant, constanter in confessione fidei perdurabant, & patienter mortem pro Christo passi sunt, & in regnum Dei recepti: Ita & nos his exemplis prouocati, Deum supplices oremus, vt & nobis, qui adhuc in carne militamus, similem fidem, charitatem, constantiam, & patientiam impertiat, nos sua gratia seruet, vt sicut illi in tuto sunt collocati, nos quoque tandem vbi moriendum est, fratres nostros certò consequamur.

DE SEPVLTVRA.

Vnde orta est sepultura mortuorum?

EX verbo Dei, Genesis tertio: Cinis es, & in cinerem reuerteris. Quod vocabulum Aphar, in Hebræo significat effossam terram, seu humum, quemadmodum in sepulchris videtur. Hinc ceremonia honesta sepulturæ semper fuit in Synagoga & in Ecclesia, & est testimonium nostræ fidei, quòd credimus resurrectionem carnis, & nostræ charitatis erga proximos defunctos, quos credimus non esse amissos, sed tantùm præmissos, non dubitantes nos in die Domini omnes amicos nostros rursum visuros, mansuros simul cum Christo in æternum. Gentes, præsertim Romani, mortuos suos comburebant.

Vbi habenda est sepultura?

Apud Veteres tam Iudæos quàm gentes, extra vrbes sepultura fuit. Sic Abraham emit agrum ab Ephron in sepulturam vxoris Saræ, Gene. 23.

Vbi

vbi & postea sepulti sunt Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph. Sic efferebatur Adolescens defunctus, quem resuscitauit Christus in porta Nain. Luc. 7. Sic Lazarus sepultus erat extra Bethaniam. Sic Christi quoque sepulchrum erat extra Hierusalem. Hinc vocabulum efferri, Latinis in vsu permansit.

Quomodo celebranda est sepultura?

Sepultura à Christianis religiosè est tractanda, propter ineffabilem spem nostræ resurrectionis. Et funera sunt à pijs deducenda vsque ad sepulchrũ. Et cùm corpus sepelitur, recordemur nos omnes in Adam esse mortuos, & damnabiles. Deinde rursus nos omnes in Christo viuificari, qui omnia restituit, quæ prius Adam corrupit & perdidit. Ipse enim mortuus est propter peccata nostra, quæ omnia ipse sua morte expiauit, & nostram mortem abolcuit, & factus est omnibus fidelibus resurrectio & vita. Qui credit in eum, etiamsi mortuus fuerit, viuet. Et omnis qui viuit, & credit in eum, nõ morietur in æternum. Ioannes. 11. Corpora nostra membra sunt Christi. Sicut igitur Deus suscitauit Christum dominum & caput nostrum, ita & nos suscitabit per potentiam suam. 1. Corinth. 6.

Quomodo habendus est locus sepulturæ?

Loca vbi fidelium corpora seruantur, dignè à nobis haberi debent: poterunt quoque picturis sacrarum historiarum exornari, quæ nos admoneant fidei, & pietatis, resurrectionis & iudicij. Sic scribit Vlpianus: Religionis interest, monumenta ex-

extrui & ornari. Contrà, qui busta & polyandria violant, lege Solonis infames sunt. Porrò spiritum Sadducæorum & Epicureorum habent, quos nulla omnino resurrectionis & futuræ vitæ cura sollicitat, qui corpora mortuorum tanquam asinorum cadauera abiiciunt, & ossa defunctorum pedibus conculcant, & cœmeteria contemnunt, nullam prorsus sepulturæ rationem habentes. Nam & Eusebius & Athanasius, Christianorum cœmeteria memorant, in quæ orandi gratia conuenire solebant, quæ loca Christianis sacra erant, propter quiescentium ibi Sanctorum corpora. Hinc κοιμητήρια *vocabant, hoc est, dormitorium: & Iudæi doctiores, Bethaym, hoc est, domum viuentium. Credunt enim Abraham, Isaac, Iacob, & pios omnes viuere, & hæc corpora reuicturа, & animabus reddenda.*

DE RESVRRECTIONE MORTVORVM.

Quid est resurrectio mortuorum?

EST qua in nouissimo die resurgent omnes homines à mortuis, pij ad vitam æternam, impij ad supplicia æterna.

Vnde probas resurrectionem mortuorum?

Hic articulus fidei est inter præcipuos, propter quos reliquos omnes profitemur. Ideo scriptura, præsertim Noui testamenti, plena est testimoniis. Ac ad confirmandos animos aduersus Epicureas opiniones, & alendum timorem ac fidem, prodest in conspectu

ſpectu habere multa teſtimonia, quæ teſtantur, quòd ſimus reſurrecturi cum his corporibus. Matthæi.23. probat Chriſtus reſurrectionem mortuorum, ex eo, quod dictum eſt à Deo: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob etc. Deus, inquit, non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Ergo neceſſe eſt, Sanctos qui mortui ſunt cum corporibus reſuſcitari.

Item cap.19. reſurrectionem vocat regenerationem, cùm hæc corpora ex ſepulchris reſuſcitata renouabuntur. Lucæ.14. Retribuetur tibi in reſurrectione iuſtorum. Ioan.6. Hæc eſt voluntas patris mei, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Rom.8. Si ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, viuificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ibidem: Sed & nos primitias ſpiritus habẽtes intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri. 1.Corinth.15. inſtituto propugnat hunc articulum toto capite. Probat autem ex reſurrectione Chriſti, neceſſe eſſe vt & nos reſurgamus. Ideò enim reſurrexit Chriſtus, vt vinceret & aboleret mortem, & redderet nouam & æternam vitam credentibus. Sicut per hominem mors (inquit) ita per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur.

2.Corinth.4. Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, vt & vita

Iesu manifestetur in corporibus nostris. Si vitam Christi manifestari oportet in corporib. nostris, necesse est corpora nostra liberata à morte & resuscitata, viuere æterna vita. 1. Thess. 4. Si credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt adducet cum eo.

Dic aliqua testimonia Veteris testamenti.

Esaiæ. 25. Deuorabitur in monte isto facies inuolutorum, qua omnes populi inuoluti sunt, & operimentum, quo omnes gentes coopertæ sunt, & mors deuorabitur in sempiternum. &c.

Esaiæ. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & lætamini qui habitatis in puluere. &c. Vade populus meus intra cubicula tua, & claude ostia tua. &c.

Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educã vos de sepulchris vestris, populus meus. &c.

Iob. 19. Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo eum.

Postremò hic articulus passim in promissionibus & exemplis patrũ inuolutus est. Quia enim sanctis promittitur liberatio, glorificatio, & illi tamẽ in hac vita affligũtur & subijciuntur morti: igitur necesse est restare aliam vitam, in qua viuant glorificati.

Sic Epistola ad Hebræos docet, patres tenuisse fidem resurrectionis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus. &c.

Ideò Iacob filiis suis mandat, vt adiungatur sepulchro patrum suorum. Et Ioseph iubet ossa sua asportari ex Ægypto.

Re-

Resurgent ne omnes homines pariter boni ac mali?

Vna & communis erit omnium mortuorum resurrectio, tam piorum quàm impiorum, sed conditione mæquali. Pij enim resurgent ad vitam æternam, impij ad iudicium & pœnas æternas.

Proba quòd etiam impij cum corporibus sunt resurrecturi ad supplicium.

Ioan. 5. ait Christus: Venit hora, in qua omnes qui sunt in monumẽtis, audient vocem filij hominis, & procedent, qui bona egerunt, in resurrectionẽ vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Daniel. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt. Alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper.

2. Corin. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Matth. 10. Timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.

Esaiæ. 66. Egredientur & videbunt cadauera (id est corpora) virorum, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorũ non morietur, & ignis eorũ non extinguetur, & erunt ad satietatem visionis omni carni.

Quomodo fiet resurrectio?

Paulus. 1. Corinth. 15. In ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.

Quomodo fiet hæc immutatio?

Oportet (inquit) hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, & hoc mortale induere immorta-

talitatem. Cùm autem hoc corruptibile induerit incorruptibilitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria.

Qualiter resurgent?

Gloriosè, absque omni defectu spirituali & corporali. Paulus. 1 Corinth. 15. quatuor dotes corporis glorificati enumerat, incorruptibilitatem, claritatem, potentiam vel agilitatem, & subtilitatem. Seminatur (inquit) corpus, hoc est, in terram sepelitur, in corruptione, ignominia, infirmitate, animale corpus: Resurget in incorruptibilitate, gloria, potentia, corpus spirituale.

Da typum nostræ resurrectionis in creaturis.

Respice granum tritici, quod aridum in terram proïcitur, & non viuificatur vt germinet, nisi mortuum fuerit, aut computruerit. Ioan. 12. ait Christus: Nisi granum frumenti. &c. Pusillum, vile, ac siccum granum infoditur humo, quod in limo putrefactum, velut reuiuiscens, prorumpit in teneram herbulam, mox culmi, deinde aristæ. Sic idem illud corpus tuum, quod sepelitur, tamen resurget, sed ineffabili pulchritudine. Iusti enim in regno Dei fulgebunt vt Sol.

Quid verò illi, quos vltimus dies reperiet in carne viuos?

Non incidunt illi in manus pollinctorum aut funeratorum. Nam Paulus ait. 1. Thes. 4. Nos qui reliqui erimus, simul rapiemur cum his, qui antea mortui sunt, in nubibus, in occursum Domini in aëra, & sic semper cum Domino erimus.

DE

DE CONSVMMATIONE SECVLI, DE IVDICIO extremo, siue die Domini.

Quid est consummatio seculi?

EST cùm status huius mundi & vicissitudo temporum præteribit, cùm cessabit æstas & hyems, nox & dies. Gen. 10.

Quid est iudicium extremum, siue dies Domini?

Est quando Dominus Iesus Christus in aduentu suo, cum virtute magna & maiestate, extremam omnibus hominib. iuxta sua facta sententiam feret æquam & irrefragabilem, tum piis, tum impiis, aut ad vitam æternã, aut ad supplicium æternum.

Quotuplex ergo est aduentus Christi?

Scriptura duos aduentus Christi docet. Prior erat humilis, quando incarnatus venit in forma serui, vt peccata nostra portaret. Alter erit glorioſus & terribilis, quando veniet vt supremus Iudex maiestate inenarrabili, in fine seculi, iudicaturus viuos & mortuos. Augustinus: Venit Christus occultè iudicandus, veniet & manifestè iudicaturus.

Actor. 10. Christus constitutus est à Deo, Iudex viuorum & mortuorum.

Et Actor. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate.

Quomodo veniet iudicaturus?

Visibiliter in nube, quemadmodum ascendit,

Actor. 1. *Et in maiestate & gloria,* 1. *Thess.* 4. *in voce Archangeli, & tuba Dei.*

Cur iudicaturus?

Vt piis in corpore & anima reddat gaudium & vitam æternam, impiis afflictionē & ignem æternū.

Quis erit ordo extremi iudicij?

Quædam signa præcedent diem iudicij, quædam ipso die illucescente fient, quædam sequentur.

Quæ præcedent?

Romanum Imperium desolabitur, reuelabitur homo peccati, 2. *Thess.* 2. *surgent pseudochristi & pseudoprophetæ. Ecclesia Christi grauissimas persecutiones patietur. Matth.* 24. *Erunt signa in Sole & Luna, &c. Luc.* 21. *Euangelium prædicabitur in vniuerso orbe.*

Quæ fient ipso die?

Aduentus Christi erit subitus, sicut exitus fulguris ab Oriente in Occidentem. Ignis ante faciem eius præcedet. Psal. 96. *Signum filij hominis apparebit in cœlo. Refurgent mortui omnes, tam pij, quàm impij. Christus segregabit malos à bonis, & proferet sententiam vltimam. Matth.* 25.

Quæ sequentur?

Renouatio mundi visibilis, supplicium impiorum æternum, vita piorum æterna.

Potest ne sciri hora & dies iudicij?

De die illo & hora, inquit Christus Matth. 24. *nemo scit, ne angeli quidem, nisi pater meus solus. Et* 1. *Thess.* 5. *Dies Domini sicut fur in nocte, ita venturus est: cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.*

DE

DE VITA AETERNA.

Quid est vita æterna?

EST Tgustus & sensus perpetuus gratiæ & misericordiæ Dei, & pax seu gaudium perpetuum conscientiæ, in cordibus fidelium. Vel, est certa Dei & Domini nostri Iesu Christi notitia, quæ hîc in fide sub spe certa & spiritu incipit, & manifestabitur post hanc vitam ad perpetua gaudia, & immortalem hæreditatem. Breuius sic: Vita æterna est cognoscere Deum verũ, & quem misit Iesum Christum. Ioan. 17.

Quæ est mors æterna?

Est perpetuus horror conscientiæ ab ira Dei.

Quis promisit vitam æternam?

CHRISTVS *Dominus noster.*

Quibus?

Credentibus. Sic enim ait Ioan. 3. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super illum. Et Ioan. 5. Amen, amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, sed transit à morte in vitam.

Qui sunt effectus vitæ æternæ?

Non sentire amplius peccatum, mortem, sed habere perpetua gaudia & lætitiam. Esaiæ 25. Et mors deuorabitur omnino, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, Apoc. 21. Esaiæ. 65. Ecce ego creo cœlos

Actor. 1. Et in maiestate & gloria, 1. Thess. 4. in voce Archangeli, & tuba Dei.

Cur iudicaturus?

Vt piis in corpore & anima reddat gaudium & vitam æternam, impiis afflictionē & ignem æternū.

Quis erit ordo extremi iudicij?

Quædam signa præcedent diem iudicij, quædam ipso die illucescente fient, quædam sequentur.

Quæ præcedent?

Romanum Imperium desolabitur, reuelabitur homo peccati, 2. Thess. 2. surgent pseudochristi & pseudoprophetæ. Ecclesia Christi grauissimas persecutiones patietur. Matth. 24. Erunt signa in Sole & Luna, &c. Luc. 21. Euangelium prædicabitur in vniuerso orbe.

Quæ fient ipso die?

Aduentus Christi erit subitus, sicut exitus fulguris ab Oriente in Occidentem. Ignis ante faciem eius præcedet. Psal. 96. Signum filij hominis apparebit in cœlo. Refurgent mortui omnes, tam pij, quàm impij. Christus segregabit malos à bonis, & proferet sententiam vltimam. Matth. 25.

Quæ sequentur?

Renouatio mundi visibilis, supplicium impiorum æternum, vita piorum æterna.

Potest ne sciri hora & dies iudicij?

De die illo & hora, inquit Christus Matth. 24. nemo scit, ne angeli quidem, nisi pater meus solus. Et 1. Thess. 5. Dies Domini sicut fur in nocte, ita venturus est: cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.

DE

DE VITA AETERNA.

Quid eſt vita æterna?

EST guſtus & ſenſus perpetuus gratiæ & miſericordiæ Dei, & pax ſeu gaudium perpetuum conſcientiæ, in cordibus fidelium. Vel, eſt certa Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti notitia, quæ hîc in fide ſub ſpe certa & ſpiritu incipit, & manifeſtabitur poſt hanc vitam ad perpetua gaudia, & immortalem hæreditatem. Breuius ſic: Vita æterna eſt cognoſcere Deum verũ, & quem miſit Ieſum Chriſtum. Ioan. 17.

Quæ eſt mors æterna?

Eſt perpetuus horror conſcientiæ ab ira Dei.

Quis promiſit vitam æternam?

CHRISTVS *Dominus noſter.*

Quibus?

Credentibus. Sic enim ait Ioan. 3. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper illum. Et Ioan. 5. Amen, amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, ſed tranſit à morte in vitam.

Qui ſunt effectus vitæ æternæ?

Non ſentire amplius peccatum, mortem, ſed habere perpetua gaudia & lætitiam. Eſaiæ 25. Et mors deuorabitur omnino, & abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà, Apoc. 21. Eſaiæ. 65. Ecce ego creo cœlos

nouos, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis in sempiternum, in iis quæ ego creo. Quia ecce creo Hierusalem exultationem, & populum eius gaudium, & exultabit in Hierusalem, & gaudebo in populo meo, & non audietur in eo vltrà vox fletus, & vox clamoris. &c. Item cap. 51. Qui redempti sunt à Domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes, & lætitia sempiterna super capita eorũ. Gaudium & lætitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus. Psalm. 21. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi.

Psalm. 4. Illi abundabunt frumento & vino, Ego autem dormiam & requiescam, quia tu Domine facis vt securè habitem.

Esaiæ. 64. Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.

Hæc testimonia ostendunt vitam æternam futuram esse talem statum, in quo liberati à peccato, morte, & omnibus calamitatib., viuamus in perpetua luce, vera notitia Dei, & fruamur æternis gaudiis, & perpetua lætitia. Quam nobis donet Deus propter filium suum IESVM CHRISTVM, *qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat super omnia benenedictus,*

AMEN.

INDEX LOCORVM

& Quæstionum huius libelli.

PASTOR ECCLESIÆ. fol.4.a

Quod officium Pastoris. ibidem

Quid requiratur vt sit idoneus. ibid.

Vocatio legitima. ibid.

Vocationis modus duplex. ibid.

An licitum, & quid sit petere ministerium. 5.a

Propositum susceptvri ministerium. 5.b

Summa doctrinæ Christianæ tradendæ in Eccl. 6.a

Partitio summaria totius scripturæ. ibid.

DE LEGE.

Quid & quotuplex sit Lex. 6.a

Quid lex Diuina, Humana, Naturæ. ibid.

Leges Mosaicæ quotuplices. 6.b

Lex Moralis, quid & vbi tradatur. ibid.

Quid inter legem Naturæ, & Moralem, seu Decalogum, intersit. ibid.

Decalogi partitio & breuis expositio. 7.b

Leges Mosaicæ, iudiciales, siue forenses. 8.b

Leges Ceremoniales. ibid.

Legis diuinæ effectus & officia. ibid.

An possit homo suis virib. legē Dei præstare. 9.a

An possit iustificari per legem. ibid.

Cur traditæ leges Mosaicæ, si non iustificant. ibid.

DE EVANGELIO.

Discrimen Legis & Euangelij. 9.b

¶ De promissionibus.

Promissiones scripturæ sanctæ, & Euangelij. 10.

Opus Euangelij. Summa Euangelij. 10.b

DE PECCATO.

Quid peccatum, & quæ causa peccati. 11. a
An concedenda sit contingentia. ibid.
Contingentia, Necessitas, Fatum. Quotuplex peccatum. ibid.
Quid peccatum originis. 12. a
Quæ causæ peccati originis. ibid.
Quod materiale, quod formale peccati origin. ibid.
Quid concupiscentia. ibid.
Qui effectus peccati. ibid.
An maneat peccatũ originis in sanctis, Et quomodo remittatur peccatũ originis in baptismo. ibid.
Quare maneant pœnæ, scilicet, mors corporalis, & cæteræ calamitates, cùm peccatũ remittatur. 13. a
Quid peccatum actuale. ibid.
Quid reddat personã vitiosã, vel acceptã Deo. ibid.
Quotuplices sint affectus in natura hominis. ibid.
Quomodo agnoscantur peccata. ibid.
Discrimen peccati mortalis & venialis. ibid.
Quæ dicantur peccata mortalia. 14. a
Quid sentiendum de patrum diuisione, peccatorum actualium, interna & externa. ibid.
De peccatis omissionis, & ignorãtiæ affectatæ. ibid.
Quid requiratur in conuersis. ibid.

DE GRATIA.

Quid significet, quid sit gratia. 15. a
Quomodo intelligendum sit, cùm dicitur, Gratia sumus iusti. ibid.
Quæ causæ gratiæ. 16. a
Quomodo contingat nobis gratia. ibid.
An sit aliquod meritũ nostrũ in recõciliatione. ibid.
Qui effectus gratiæ. ibid.

Quo-

Quomodo gratia liberet à peccato & morte, tamen maneat adhuc peccatum hærens in carne, & mors corporalis. 17.a
Quare Paulus discernat gratiam & donum. ibid.
Spiritus gratiæ & precum apud Zachariam. ibid.

¶ De Iustificatione.

Quid significent Iustificari, & Iustificatio. 18
Quid complectatur, quomodo fiat, quæ causa Iustificationis. ibid.
An agat aliquid nostra voluntas. 18.b
Quæ sit sententia dicti, Fide iustificamur. 19
Sit ne vera propositio: Sola fide iustificamur. 20 b

¶ De bonis operibus.

Qualia requirantur, & quæ sint bona opera. 21.b
Catalogus bonorum operum ex Decalogo. 22.a
Quòd maneat in sanctis peccatum. 23.a
Inchoata obedientia. ibid.
De dignitate & causis bene operandi. ibid.
Quid noceant mala opera. 26 a
An bona opera sint meritoria vitæ æternæ. ibid.
Quare vita æterna vocetur merces. 27 a

¶ Pœnitentia, Contritio.

Quid fides pœnitētiæ pars, & de ea testimonia. 27.b
Timor seruilis, Timor filialis. 28.a
De confessione & satisfactione. ibid.
Quid sentiendum de remissoine pœnarum, & an claues possint imponere vel tollere pœnas. 29
Quid indulgentiæ. 30.a

¶ De Absolutione.

An lapsi post baptismum possint consequi remissionem peccatorum. 30.b

De

De locis Epistolæ ad Hebræos. 31.a
An sit aliquod peccatum irremissibile. ibid.
Quod sit peccatum in spiritum sanctum. ibid.
An omnis lapsus post agnitam veritatem sit peccatum irremissibile. ibid.
Qui effectus pœnitentiæ. 32.a

DE FIDE.

Quòd fides significet fiduciam misericordiæ. 32.b
Expositio dicti: Iustus fide sua viuet. 33.b
Symbolũ Apostolorũ, Nicenũ, & Athanasij. 34.35
¶ De Deo, & vnitate Dei.
Personæ diuinitatis. 36.b
Quid significet: In principio erat Verbum. 37.b
Spiritus sanctus persona & natura Deus. 38.b
¶ De creatione, Creatura. 39
Quomodo agnoscatur Deus in creaturis & naturis rerum. 39.b
Quomodo vtendum sit creaturis. 40.a
¶ De humanis viribus, siue de libero arbitrio. 40
Quantum possit præstare voluntas humana. 40.b
An possit homo aliquid suis virib. præstare. 41.b
Liberum arbitrium ante & post lapsum. 42.a
¶ De prædestinatione. 42
Loci scripturæ, qui ostendunt promissionem esse vniuersalem. 43.a
¶ De discrimine Veteris & Noui testamenti. 43
An desierit Vetus testamentum. ibid.
Litera & spiritus quid significent. 44.a
¶ De abrogatione Legis. 44

An

An impij sint liberati à lege. ibid.
Quæ causæ abrogatæ legis, an tota sit abrog. ibid.
Quare non liceat omittere Decalogum. 45
¶ De libertate Christiana. 45
Ad quid prosit doctrina de libert. Christ. 46.a
Obedientia necessaria, etiamsi potestas abutatur suo iure. 46.a
Quid de ceremonijs à Christo institutis. 46.b
¶ De Consiliis in Scriptura. 46
Consilia in Euangelio an à Christo tradita. 46.b
¶ De Vindicta. 47
Vim vi repellere, quid. 47.a
¶ De Paupertate. 47
Quotuplex desertio facultatum. 48.a
¶ De Castitate. 48
Dictum Pauli: De virginib. præceptum Domini non habeo. &c. 48
Cur Paulus laudet & suadeat virginitatem & cœlibatum. ibid.
¶ De Ecclesia. 49
Quæ hypocritica, quæ vera Ecclesia. 49.b
Quid sentiendum de excommunicatis. 50
¶ De Potestate Ecclesiastica. 50
Quæ sit potestas ordinis, quæ iurisdictionis. 50.51
Quid differant potestas Ecclesiast. & politica. 51.a
Quando acceperit Ecclesia claues. ibid.
An valeat ministerium malorum ministrorũ. ibid.
An debeatur ministris Ecclesiarũ obedientia. ibid.
An etiam in ceremonijs condendis debeatur pastoribus obedientia. ibid.
¶ De scandalo. 52

Scan-

Scandalum acceptum, Scandalum datum. 52.a
Quid agendum sit in rebus indifferentibus. ibid.
Quæ cauēda in Ecclesijs, ne suboriātur scādala. 53
De Sacramentis. 53
Quot sacramenta, Sint ne alia sacramenta. 53.b
Quomodo varient sententiæ de sacramentis. ibid.
Cur Christus instituerit Sacramenta. 54.b
De Baptismo. 54
Vbi & ad quid institutus, quid signifiret Baptismus. 54. 55
Quis vsus. An possit baptismus iterari. ibid.
Quid interfit inter baptismum Ioan. & Apost. 55
De Baptismo paruulorum. 55
Testimonia quòd infantes sint baptizandi. 55.56.
Refutatio obiectionis Anabaptistarum. 56.a
De Cœna Domini. 56 b
Quibus nominibus vocetur Sacramentum Cœnæ Dominicæ. ibid.
Verba Cœnæ Dominicæ. 57.a
Quis sit vsus salutaris huius Cœnæ. 57.b
Quid interfit inter Sacramentū & Sacrificiū. 58.a
De Sacrificijs. 58
Quid sacrificium propitiatorium. 58.b
Quid sacrificium Eucharisticum, seu laudis. ibid.
De cruce & afflictionibus. 59
Quæ consolatio in cruce & afflictionibus. 59.a
Quæ vera patientia. 60. a
Quid mali adferat impatientia. ibid.
¶ De humiliatione.
Humiliatio quid. 60.b
¶ De Oratione.

Quid

Quid oratio. 61.a
Quot requirantur ad inuocationẽ seu precat. ibid.
¶ De oratione Dominica.
Breuis expositio orationis dominicæ. 62.b
¶ De Magistratu. 63
Quid tyrannus. 63.b
An fundetur Magistratus in scripturis sanctis. ibi.
An Magistratus sit ordinatio Dei. ibid.
Quòd non sit res mala, etiamsi multi mali rapiunt imperia. ibid.
In quas res debeat respicere Magistratus. ibid.
Quid debeat Magistratus subditis. 65.a
Quid debeant subditi Magistratibus. ibid.
An potestas Magistratuum sit infinita. ibid.
Quid agendũ, si præcip. aliqd cõtra ius diuinũ. 66.a
An placeant Deo opera ista politica. ibid.
Quòd falsò hypocritæ euehant opera Monast. ibid.
¶ De politia Ecclesiastica. 66
Politiæ Ecclesiasticæ partes quot. 67.a
¶ De Matrimonio.
Quid agendum in matrimonio. 68.a
Quid ferendum, Quæ crux coniugij. ibid.
An possit initum matrimonium solui. ibid.
Quæ sint seruanda circa matrimonium. ibid.
An coniugium omnibus sit liberum. ibid.
¶ De inuocatione Sanctorum. ibid.
Quomodo colendi sint sancti. 69
¶ De imaginibus.
An imagines in Eccles. tolerandæ, & honorãdæ. 70
Gregorius vocat imagines laicorum libros. ibid.
Reliquiæ Sanctorum. 71

¶De sepultura mortuorum. 71
Vnde orta sepultura. *ibid.*
Quomodo celebranda sepultura. 72.a
¶De Resurrectione mortuorum. ibid.
Testimonia de resurrectione mortuorum. 72 73
An resuscitandi sint omnes homines pariter boni ac mali. *ibid.*
Testimonia, quòd etiam impij cum corporibus sint resurrecturi ad supplicium. 74.
Quomodo futura sit resurrectio. *ibid.*
Typus nostræ resurrectionis in creaturis. *ibid.*
Quid illi, quos vltimus dies reperiet in carne viuos. *ibid.*
¶De consummatione seculi, & iudicio extremo, siue die Domini.
Quotuplex est aduentus Christi. 75.a
Quomodo venturus ad iudicandum Christus. *ibid.*
Cur iudicaturus. 75.b
Quis ordo extremi iudicij. *ibid.*
Quæ præcedent. *ibid.*
Quæ fient ipso die. *ibid.*
Quæ sequentur. *ibid.*
Possit ne sciri hora & dies iudicij. 75.b
¶De vita æterna.
Quid sit vita æterna. 76.a
Quæ mors æterna. *ibid.*
Quis promiserit vitam æternam. *ibid.*
Quibus. *ibid.*
Qui sint effectus vitæ æternæ. *ibid.*

FINIS.